

Henna Korkala

”JOSTAIN TULI LUKIJAVIHJE”
Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinot Porvoon
poliisiampumisissa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Henna Korkala: ”Jostain tuli lukijavihje” – Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinot Porvoon poliisiampumisissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Journalistiikan ja mediatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2020

Tutkielmassa tarkasteltiin Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinoja Porvoon poliisiampumisissa sekä toimituksessa käytettävää harkintaa juttujen julkaisun yhteydessä. Aineisto koostui kuuden Iltalehden toimittajan puolistrukturoidusta teemahaastatteluista, jotka analysoitiin edelleen laadullisella sisällönanalyysillä. Tutkielman teoreettinen viitekehys nojaa kriisijournalismiin ja journalistisiin tiedonhankinnan käytäntöihin.

Tutkielmassa havaittiin, että uutisoinnin alkuvaiheessa kriisitapausta lähestyttiin Iltalehden toimituksessa rutiininomaisesti ja jo ennestään vakiintuneilla käytännöillä, mikä tukee aiempaa tutkimusta kriisijournalismista. Tapauksen uutisoinnin alkuvaiheessa toimittajat turvautuivat tuttuihin lähteisiin, kuten viranomaisiin, viranomaisten tiedotteisiin ja sosiaalisen median kanaviin. Uutisoinnin edetessä toimittajat siirtyivät erilaisiin tiedonhankinnan menetelmiin, jotka koettiin osittain poikkeuksellisiksi.

Tulosten perusteella erityisesti yleisöjen hyödyntäminen oli tärkeä tiedonhankinnan keino Iltalehden toimittajille. Yleisö osallistui aktiivisesti juttujen tuotantoon lähettämällä vihjeitä ja kuvamateriaalia toimitukseen. Iltalehden toimittajat myös hyödynsivät muiden medioiden tapauksesta julkaisemia juttuja omassa tiedonhankinnassaan.

Toimittajille oli tärkeää, että tapauksesta julkaistu tieto oli totuudenmukaista, viranomaisilta vahvistettua ja oikeaa, mutta tiedon julkaisusta ei käyty erityisiä keskustelua toimituksessa, eikä sen perusteita julkaisulle pohdittu tai kyseenalaistettu. Merkittävä kriteeri tapauksesta julkaistulle tiedolle oli kiinnostavuus, mikä tukee aikaisempaa iltapäivälehdistä tehtyä aiempaa tutkimusta.

Avainsanat: journalismi, tiedonhankintakeinot, kriisijournalismi, iltapäivälehti, toimittajat.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Kriisiuutisoinnin äärellä.....	1
1.2 Mediat kriisitilanteissa.....	3
2. Kriisijournalismin teoreettinen viitekehys	10
2.1 Kriisijournalismin elementit ja tunnuspiirteet toimituksessa.....	10
2.2 Median tehtävät kriisiuutisoinnissa.....	14
2.3 Kriisijournalismin muutos.....	17
2.3.1 Kriisijournalismin tutkimus Suomessa.....	18
2.3.2 Lisääntyneen kilpailun haasteet eettisyydelle.....	23
2.3.3 Juttupaketit ja toimitusten suunnitelmallisuus.....	25
3. Toimittajien tiedonhankinta kriiseissä	28
3.1 Tiedonhankinnan käytännöistä	28
3.2 Toimittajan lähdevalinta kriisitilanteessa	31
3.3 Journalistin etiikka	33
4. Iltapäivälehtijournalismi.....	37
4.1 Iltapäivälehdistö osana mediakenttää	37
4.2. Iltapäivälehtien kriisiuutisoinnin tutkimus	41
5. Tutkimusasetelma	45
5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	45
5.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu.....	46
5.3 Haastatteluaineiston kerääminen.....	48
5.4 Laadullinen sisällönanalyysi.....	50
6. Tiedonhankintakeinot ja toimituksen käyttämä harkinta	53
6.1 Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinot	53
6.1.1 Tutut lähteet – viranomaiset ja silminnäkijähaastattelut.....	55
6.1.2. Tiedonhankintakäytäntöjen muutos – muut mediat lähteinä	57
6.1.3 Yleisön osallistuminen uutistuotantoon	59
6.1.4 ”Ase oli jo poliisin ohimolla” – toimituksen omat tiedot uutisoinnissa	61
6.2 Uutisoinnissa käytettävä harkinta	63
7. Johtopäätökset	68
7.1. Radikaali kaupallistuminen ja journalismi.....	68
7.2. Yleisö osana uutisten tuotantoa – passiivisesta aktiiviseksi vastaanottajaksi	72
7.3. Mediakonvergenssi ja tiedonhankinta	75
8. Lopuksi.....	78
Lähdeluettelo	80
Liite 1	83

1. Johdanto

1.1 Kriisiuutisoinnin äärellä

Elokuun 25. päivän aamuyönä kello 2.50 Itä-Uudenmaan poliisi julkaisi Twitterissä tviitin, jossa kerrottiin, että Porvoossa on ammuttu tehtävän yhteydessä kahta poliisia.¹ Noin kolme tuntia myöhemmin saavuin Iltalehden uutistoimitukseen radion aamuvuoroon. Siinä vaiheessa poliisin tviitti oli ainoa tieto, joka tapauksesta oli Iltalehden toimituksessa. Toimituksen tunnelma on sähköinen silloin, kun iso uutinen liikauttaa suuren uutiskoneiston liikkeelle. Alkaa kaivelu, soittelu ja toimituksen sisäinen tehtävänjako.

Itse työskentelin kyseisenä sunnuntaina radion uutisvuorossa. Seurasin tiiviisti uutisten kehitystä ja raportoin niitä radioon tasatunnein. Vuorossa olevat työkaverini hoitivat sunnuntaina aamulla tapauksen tiedonhankinnan, tilanteen seurannan ja uutistilanteen kehittymisen.

Tapauksen uutisointi eteni sunnuntain aikana nopealla tahdilla ja uutta tietoa julkaistiin sitä mukaan, kun sitä oli saatavilla. Uusimaa-lehti² julkaisi virheellisesti varhain aamulla tiedon, että poliisia kohti ampuneet olisi saatu kiinni. Samaan uutiseen tartuttiin hanakasti myös muissa medioissa, myös Iltalehdessä. Tieto ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa. Omaan työhöni virheellinen uutinen vaikutti niin, että jouduin juoksemaan radiokoppiin poistamaan nauhoittamastani uutislähetyksestä maininnan Uusimaan tiedosta.

Pian Uusimaan uutisen jälkeen kävi selväksi, että tekijöitä ei ole saatu kiinni. Poliisi myös tiedotti Twitterissä, että tekijät ovat aseistautuneita ja vaarallisia³. Keskusrikospoliisi piti tapauksen tutinnasta tiedotustilaisuuden vielä samana päivänä.

Iltalehden toimituksessa yleinen ilmapiiri oli, että poliisi tiedotti tapauksesta niukasti. Poliisin linja oli, että esitutkinnan tässä vaiheessa tapausta kommentoitiin erittäin

¹ <https://twitter.com/IUPoliisi/status/1165411087229050880>

² <https://www.uusimaa.fi/artikkeli/794785-suuri-poliisioperaatio-porvoossa-loukkaantuneilla-poliiseilla-ei-ole-hataa>

³ https://twitter.com/krp_poliisi/status/1165575509012619273

niukasti⁴. Linja pysyi samana myös tutkinnan edetessä, mikä nosti esille myös kritiikkiä Iltalehdeltä viranomaisten tiedottamista kohtaan.⁵ Toimittajien tehtävää poliisin linja ei kuitenkaan muuta. Kaikesta huolimatta median on pystyttävä vastaamaan yleisön kysymyksiin ja hankkimaan tietoa. Yleensä tietoa hankitaan pääasiallisesti viranomaislähteistä, mutta se ei ole ainoa keino toimittajalle hankkia tietoa.

Mediat alkoivat julkaista seuraavien päivien aikana uutisia, joissa ei kerrottu suoraan, mihin tieto perustui. Mediat viittasivat omiin lähteisiinsä kertomatta tarkemmin, mistä tieto oli peräisin. Paljon julkaistiin myös muita juttuja aiheesta: silminnäkijäkertomuksia, spekulatioita ampujien motiiveista ja kertomuksia tapahtumien etenemisestä. Vielä sunnuntaina Iltalehti julkaisi poliisioperaation silminnäkijöiden kommentteja ja videon poliisin teknisestä tutkinnasta Porvoon Koneistajantiellä. Maanantaina uutisoitiin, että tekijät on saatu kiinni dramaattisen takaa-ajon päätteeksi⁶. Iltalehti julkaisi videon pakenevien ampujien kiinniotosta.

Maanantain aikana julkaistiin tietoa muun muassa ruotsalaismedioista, jotka omilla keinoillaan olivat onnistuneet selvittämään, että ampumisessa oli ollut kyse väijytyksestä⁷. Ruotsalaismediat julkaisivat myös epäiltyjen kuvat omilla verkkosivuillaan.

Tiistaina 27. elokuuta Iltalehti julkaisi jutun otsikolla *”IL:n tiedot Porvoon hyökkäyksestä: Ase oli jo poliisin ohimolla – väijytys meni pieleen monella tapaa”*. Jutussa esitetyt väitteet perustuivat ”Iltalehden tietoihin”. Jutun oli kirjoittanut IL-työryhmä.

Samanlaisia juttuja ilmestyi myös muissa medioissa. Yle julkaisi 26. elokuuta jutun otsikolla *Ylen tieto: Porvoon epäillyt ampujat puhuvat suomea – Lehtitiedot: epäillyt ovat veljeksiä ja asuneet Suomessa*⁸. Samana päivänä Helsingin Sanomilta ilmestyi juttu otsikolla *HS:n tiedot: Porvoon epäillyt ampujat ovat veljeksiä, toinen on Ruotsissa otellut vapaaottelija, jolla oli yhteyksiä rikollisiin piireihin*.⁹ Ilta-Sanomat uutisoi 28.

⁴ <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/5528fc06-870e-4e89-b66c-1f4e6d6c074a>

⁵ <https://www.iltalehti.fi/paakirjoitus/a/54962ad8-1c61-4fe4-b6f7-7e8b76527123>

⁶ <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/512163d3-cbff-4160-9db5-6df06de80c34>

⁷ <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/13a7870b-19aa-4b71-a637-d705fc1ae5f8>

⁸ <https://yle.fi/uutiset/3-10857653>

⁹ <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006217259.html>

elokuuta nojautuen IS:n omiin tietoihin, että ampujat yrittivät saada poliisien järeät tukiseet.¹⁰ Mediat viittasivat uutisissaan omiin tietoihinsa muun muassa poliisiampujien henkilöllisyydestä ja tapahtumien etenemisestä. Suomen oloissa poikkeuksellinen rikos käynnisti saman tien useita viikkoja kestävästä mediamylläkän.

Iltalehdessä toimittajat kokivat poliisin tiedotuslinjan niukaksi, mikä pakotti toimittajat turvautumaan tiedonhankinnassa kekseliäisiin keinoihin. Poikkeuksellisen uutisprosessin seuraaminen läheltä sai minut kiinnostumaan toimittajien tiedonhankinta-keinoista tarkemmin ja toimittajan roolin merkityksestä tapahtumien selvittämisessä. Vaikka en itse osallistunut tapauksen tiedonhankintaan, pääsin kuitenkin seuraamaan aitiopaikalta tilanteen ja uutisoinnin kehitystä. Kokemus johdatti minut tutki- maan pro gradu -tutkielmassa toimittajien tiedonhankintaa.

1.2 Mediat kriisitilanteissa

Erilaisten kriisien uutisoinnit ovat tilanteita, joissa toimittajien ammattitaidosta ote- taan mitta. Kriisitilanteet sisältävät sekä mahdollisuuksia että uhkia, sillä kriiseistä uutisointi asettaa korkeat vaatimukset uutisorganisaatiolle sekä samanaikaisesti myös vaarantaa organisaation toiminnan oikeudellisuuden. Kriiseistä uutisointi tar- joaa sekä menestymisen mahdollisuuden että altistaa epäonnistumiselle. (Olsson 2010, 90.)

Käytännössä tämä tarkoittaa, että poikkeuksellinen tilanne aiheuttaa ristipaineen toimituksen käytäntöjen ja eettisten seikkojen välillä. Toimittajien on kyettävä rapor- toimaan aiheesta nopeasti ja tarkasti, mutta samaan aikaan myös mahdollisia uhreja kunnioittaen. Kriisitapaukset ovat yleensä tilanteita toimituksessa, joita muistellaan jälkikäteen. Toimittajat muistelevat uutisoinnin onnistuneisuutta ja uutisvoittoja, tai vaihtoehtoisesti epäonnistumisia. Kriisitilanteiden raportoinnilla onkin toimituksissa merkittävä rooli toimitusten uutisten järjestämiskäytäntöjen kehittämiseksi (Olsson 2010, 90).

¹⁰ <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000006219622.html>

Kriisitilanteissa myös paine saada ja julkaista tietoa mahdollisimman nopeasti on kova. Teknologian kehityksen myötä journalismi on siirtynyt verkkoon, mikä on tarkoittanut automaattisesti muutosta myös kriisijournalismille. Verkko mahdollistaa hyvin monenlaista viestintää, niin keskinäisviestinnän kuin joukkoviestinnän sekä niin samanaikaisen eli reaaliaikaisen kuin eriaikaisen eli ei-reaaliaikaisen viestinnän (Nordenstreng 2012, 296). Reaaliaikaisen viestinnän mahdollisuus tarkoittaa kriisijournalismissa käytännössä sitä, että toimittajien oletetaan päivittävän tilanteet yleisölle kriisitilanteessa sitä myötä, kun ne tapahtuvat. Nopeus on yksi tärkeä tekijä, kun puhutaan uutisvälityksen onnistuneisuudesta.

Uutisvälityksellä tarkoitetaan koti- ja ulkomaisen uutismateriaalin hankintaa, käsitteilyä ja jakelua useimmiten tähän tehtävään erikoistuneen koneiston kautta. Globalisaatio, internet, konvergenssi eli medioiden yhteensulautuminen ovat kiristäneet kilpailua ja järjestyttäneet mediarakenteita. Isojen toimijoiden rinnalle on syntynyt nopeita ja ketteriä vaihtoehtoisia koneistoja, jotka eivät kuitenkaan ole heikentäneet isojen globaalien uutistoimistojen asemaa, pikemminkin päinvastoin. (emt., 173.)

Internet on myös lisännyt radikaalisti yleisön mahdollisuuksia osallistua keskusteluun, mikä haastaa tiedotusvälineen vakiintuneen aseman. Kun uusia foorumeita on tullut markkinoille, perinteiset toimijat, kuten televisio, radio ja lehdet ovat muuttaneet toimintojaan, jotta he voivat tarjota uusia osallistumisen palveluita, jossa kansalaiset voivat ottaa osaa keskusteluun. (Ihlebaek & Krumsvik 2014, 470.)

Mediaympäristön muutos ei haasta ainoastaan tiedotusvälineen asemaa vaan myös yksittäistä toimittajaa. Toimittajan on täytyy osata yhdistää perinteinen journalistinen ammattiosaaminen muuttuneen mediaympäristön vaatimiin digiviestinnän taitoihin, jotka myös kansalaiset osaavat. Edellytys sille, että toimittaja selviytyy työtehtävistä, on ollut valmius ja kyky oppia uutta jatkuvasti. (Harju ym. 2017, 114.)

Ei ole sattumaa, että juuri kriisitilanteet ovat niitä tilanteita, joissa toimittajien ammattitaidosta otetaan mitta. Kriisitilanteissa toimittajan ydintehtävä luotettavan tiedon välittäjänä ja selvittäjänä korostuu. Yleisöllä on kova tiedonnälkä, mutta samaan aikaan tilanteen arkuus ja tuoreus saattaa aiheuttaa sen, että viralliset tahot

kertovat tilanteesta hyvin vähän ulospäin. Olsson (2010, 89) lainaa artikkelissaan Berkowitzia (1992), jonka mukaan uutistapahtumien oikea kategorisointi on tärkeää ja yksi suurimmista toimituksen kohtaamista haasteista, sillä määritelmä määrittää sen, mitä resursseja ja toimituskäytäntöjä tapauksen uutisointi vaatii.

Suuronnettomuuksien aikana tiedonvälityksen nopeuden vaatimus ja uutiskilpailu voivat johtaa tai pakottaa toimittajat epätavallisiin tiedonhankintamenetelmiin. Tällöin tietoa hankkiva toimittaja voi ajautua vaikealle harmaalla vyöhykkeelle. Yhtäältä hänen pitäisi turvautua eettisesti hyväksyttäviin keinoihin tietojen hankkimisessa. Toisaalta hän voi huomata, että muilla menetelmillä saa esille yleisen edun mukaista yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa. (Mäntylä 2008, 95.)

Toimituksen käytännöt kriisitilanteessa, muuttuneen mediaympäristön vaatima reaaliaikainen uutisointi ja toimittajien eettiset haasteet ovat keskeisiä lähtökohtia, kun yritetään ymmärtää kriisijournalismin muodostamaa kokonaisuutta.

Suomalaisen nykymedian kentässä kriisijournalismin tutkimus kulminoituu usein Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien uutisointiin. Tapauksissa tutkimuskohteina ovat olleet toimittajat ja heidän toimintansa kriisitilanteessa. Jokelan koulusurmien tapauksessa media joutui voimakkaan kritiikin kohteeksi. Arvostelu ei kohdistunut varsinaisesti tapauksesta julkaistuihin juttuihin vaan toimittajien menettelytapoihin aineiston hankinnassa. Toimittajat saivat kritiikkiä erityisesti tavastaan kohdata paikallisia kriisin kokeneita nuoria. (Raittila ym. 2009, 178.) Myöhemmin Kauhajoen kouluampumisissa taas tutkittiin, mitä Jokelasta opittiin.

Medioituneessa yhteiskunnassa arvioidaan aiempaa herkemmin sitä, miten media on kulloisessakin tapauksessa toiminut. Journalismi ei ole enää ulkopuolinen ja neutraali tiedonvälittäjä vaan aktiivinen toimija, jonka valinnoilla on vaikutuksia muihin toimijoihin yhteiskunnassa. Mediajulkisuuden keskeisyys on viime vuosina johtanut useisiin konflikteihin toimittajien ja erilaisten vallankäyttäjien kesken. Näitä konflikteja on syntynyt myös katastrofien yhteydessä. Tällöin journalistien vastapuolena ovat olleet esimerkiksi ministeriön virkamiehet, poliisit ja kriisityöntekijät. (Raittila ym. 2008, 23.)

Jokelan koulusurmien jälkeen käytiin laajaa yhteiskunnallista keskustelua, jonka perusteella saattoi saada käsityksen, että nykyajan journalistit toimivat aiempaa röyhkeämmin, kun he kohtaavat kriiseihin ja katastrofeihin joutuneita. Syynä tähän on pidetty esimerkiksi taloudellista voitontavoittelua tai online-julkaisemiseen liittyvää uutiskilpailua sekä reaaliaikaisuuden vaatimusta. Kriisiuutisoitinta koskevan kritiikin heräämisen syyt johtuvat sekä journalismin että yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoksista. Journalismin omassa kehityksessä vaikuttavia tekijöitä ovat ainakin mediateknologiaan liittyvät tiedonvälityksen nopeutuminen ja visuaalistuminen. (Koljonen & Raittila 2009, 18.)

Online-julkaisemiseen liittyvä uutiskilpailu altistaa toimittajat myös tekemään virheitä. Kriisijournalismissa virheiden merkitys korostuu ja niitä on vaikeampi antaa anteeksi. Eurooppalaisissa tutkimuksissa on kerätty hyvin vähän dataa siitä, kuinka paljon uutistoimitukset tekevät virheitä. Yhdysvalloissa puolestaan viimeisen 70 vuoden aikana tehdyn tutkimuksen mukaan virheiden määrä on kasvanut uutisartikkeleissa. Virheiden tekeminen digitaalisessa ajassa nostaa myös esille kysymyksen siitä, suhtautuvatko mediatoimittajat eri tavalla tarkkuuteen, kun uutinen nähdään kehittyvänä tarinana ja faktat ovat ainoastaan väliaikaisia totuuksia. (Broersma & Peters 2012, 45-55.) Tämä on oleellinen kysymys, kun tarkastelemme toimittajien suhdetta tiedon julkaisemiseen kriisitilanteessa.

Toimittajien toiminta kriisitilanteissa on siis jatkuvan tarkastelun kohteena ja suomalaista kriisijournalismin tutkimusta leimaakin voimakkaasti nimenomaan toimittajien käyttäytyminen, aina suomalaisen kriisijournalismin klassikkoteoksesta *Uutinen Estonia* (1996) saakka. Kiinnostus juuri toimittajien käyttäytymiseen ja tiedonhankintaan johtunee erityisesti siitä, että kriisitilanteet ovat juuri tilanteita, jolloin mediaa tarvitaan kaikista eniten. Samalla ne ovat myös niitä tilanteita, joissa on helppo tehdä virheitä. Median tehtävä on pystyä vastaamaan yleisön kysymyksiin aiheesta, hankkia tietoa ja selvittää, mikä tiedosta on huhua ja mikä totta. Samaan aikaan lukijoista, tiedoista ja tiedon julkaisemisen nopeudesta kilpaillaan muiden medioiden kanssa. Edellä kuvattu tilanne on seurausta mediakentän muutoksesta. Media on teknologiasidonnainen ilmiö ja teknologian nopea kehitys tarkoittaa aina myös median, tai

ainakin median jakeluteknologian muutosta (Nordenstreng 2012, 295). Nämä kaikki nykyjournalismin piirteet ja kehityssuunnat ovat oleellisia tekijöitä, kun tarkastelen Porvoon poliisiampumisten uutisointia Iltalehdessä.

Tutkielmani teoreettisina lähtökohtina ovat kriisijournalismin lisäksi toimittajien tiedonhankinnan käytännöt. Toimittajien tiedonhankintakeinot ovat suosittu pro gradu -tutkielmien aihe. Toimittajien tiedonhankinnan käytäntöjä ovat tutkineet muun muassa Katja Juntunen pro gradu -tutkielmassaan (Juntunen 2013). Myös Elina Selkälä tutki pro gradu -tutkielmassaan sanomalehtitoimittajan tiedonhankintaa jutun kirjoittamiseksi (Selkälä 2006).

Toimittaja kertoo käyttämänsä lähteen silloin, kun hän pyrkii vahvistamaan sanottavansa asiantuntemuksella ja auktoriteetilla. Journalismin objektiivisuuden vaatimuksen takia toimittaja voi myös piiloutua asiantuntijan taakse ja laittaa lähteen suuhun sen, mitä puolueeton toimittaja ei voi itse sanoa. Toisaalta lähteiden käyttö on toimintustyön rutiinia, jota ei mietitä liikaa. (Raittila ym. 2008, 140.) On tietysti luonnollista, että esimerkiksi kriisitilanteessa poliisilta saatu tieto on erityisen arvokasta, koska se on tullut virallisesta lähteestä, joka toimii tapauksen ytimessä. Puolestaan kaikista tärkeimmäksi seikaksi toimittajat listaavat lähteen uskottavuuden lähdevalinnassa. Sitä puolestaan seuraavat lähteen saatavuus ja aikapaineet (Reich 2010, 19).

Julkaistun jutun paikkansa pitävyyteen vaikuttavat tiedonhankinta, arviointi ja käyttö, jotka ovat kriittisiä vaiheita valitun aiheen ja valmiin jutun välillä. Toimittaja kohtaa jokaisen työvaiheen kohdalla omat ongelmansa, jotka rajoittavat paikkansapitävyyden saavuttamista. Monessa tapauksessa tiedonhankinnan haasteet ohjaavat asioiden journalistista selvittämistä ja toimittajien tekemiä aihevalintoja. Kaikkia aiheita ei voida käsitellä, jos tarvittavia lähteitä ei ole olemassa tai niitä ei tavoiteta. Vaikka lähteisiin saataisiinkin yhteys, journalistiseksi ongelmaksi jää, pystytäänkö niiden kautta hankkimaan vastaukset aiheen selvittämiseksi tarvittaviin kysymyksiin. (Kuutti 2002, 23.)

Toimittajien tiedonhankinnan käytäntöjen tutkiminen kriisitilanteessa on yhteiskunnallisesti merkittävää useasta syystä. Ensinnäkin median vastuun ja vallan takia on

oleellista tarkastella vahvistamattoman tiedon julkaisuun liittyviä käytäntöjä ja ajatusmalleja. Yleisö saa pääosin kaiken tietonsa medialta, ja median on suhtauduttava vastuuseensa tiedonvälittäjänä vakavasti. Journalistin ohjeiden 9:n kohdan mukaan¹¹ journalisti voi tehdä haastatteluja ja hankkia tietoja tavallisuudesta poikkeavilla tavoilla, jos yhteiskunnallisesti merkittäviä seikkoja ei voida muutoin selvittää. On oleellista tutkia toimittajien ajatuksia siitä, missä tilanteessa tavallisuudesta poikkeavat tiedonhankintatavat ovat heidän mielestään hyväksyttäviä, minkälaista harkintaa niiden käytössä käytetään ja miten journalistinen työprosessi etenee tällaisessa tilanteessa.

Toinen syy, miksi tiedonhankinnan käytäntöjen tutkiminen on tärkeää, on median ja viranomaisten välinen suhde. Media on uutisoinnissaan usein pitkälti viranomaisilta saamansa tiedon varassa. Suomessa tämä ei yleensä ole ongelma, sillä Suomessa viranomaisiin voi lähtökohtaisesti luottaa, eikä meillä ole syytä epäillä viranomaisilta saatuja tietoja. Kuitenkaan tämä ei voi olla toimittajan ainoa keino hankkia tietoa, sillä usein sekä media että viranomaiset toimivat vallan ytimessä, ja median on vallan vahvikoirana pystyttävä haastamaan viranomaisia oman toimintansa kautta. Toisaalta viranomaisilla on oma syynsä pitää tietyt asiat salassa, jolloin median oma tiedonhankinta voi hankaloittaa poliisin työskentelyä. Toimittajien journalististen tiedonhankintakeinojen tutkiminen avaa toimittajien suhtautumista viranomaisiin ja voi antaa arvokasta tietoa poliisin ja median välisistä suhteista.

Pro gradu -tutkielmassani tutkin Iltalehden toimittajien journalistisia tiedonhankintakeinoja Porvoon poliisiampumisten tapauksessa. Tapaustutkimuksella pyrin selvittämään toimittajien tapaa hankkia tietoa kriisitapauksessa, jossa viranomaisten vahvistamaa tietoa ei välttämättä ole saatavilla. Selvitän myös, minkälaista harkintaa toimituksessa käytetään, kun kriisitapauksesta julkaistaan tietoa. Esittelen pro gradu -tutkielmani tutkimuskysymykset tarkemmin luvussa 5.

Olen edellä kuvannut lyhyesti kriisijournalismin luonteen muutosta ja reaaliaikaisen uutisoinnin haasteita journalismille. Seuraavissa luvuissa syvennän kriisijournalismin

¹¹ https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/

teoriaa ja aiempaa tutkimusta sekä kriisijournalismin muutosta (luku 2), tiedonhankinnan käytäntöjä kriisitilanteessa (luku 3) ja iltapäivälehtiä mediakentässä (luku 4). Teoriaosion jälkeen siirryn tutkielman toteuttamiseen ja tutkimusasetelmaan (luku 5) ja tuloksiin (luku 6), jonka jälkeen analysoin tuloksia vielä tarkemmin johtopäätösluvussa (luku 7).

2. Kriisijournalismin teorettinen viitekehys

Tutkielmassa tarkastelen journalistisia tiedonhankintakeinoja, jotka nivoutuvat myös *tutkivaan journalismiin* sekä sen alakäsitteisiin ja *journalistin etiikkaan*. Porvoon poliisiampumisten tapauksessa aihetta voidaan tarkastella myös *kriisijournalismin* näkökulmasta. Koska tarkastelen tutkielmassani Iltalehden uutisointia tapauksesta, myös *iltapäivälehdistö* ja sen käytänteet ovat keskeinen seikka tutkielman kannalta.

Porvoon poliisiampumisten tapaus ei itsessään sijoitu selvästi yhteen edellä mainituista kategorioista, vaan osuu niihin kaikkiin osittain. Tapauksessa on yhtäältä kyse kriisijournalismista, mutta toisaalta myös tutkivasta journalismista, kun mediat turvautuivat omiin tietolähteisiin tapauksen etenemisestä. Tutkielmassa pyrin avaamaan mahdollisimman laajasti koko aihepiirin käsitteistöä, joiden valossa myöhemmin analysoin aineistoa, mutta teoreettisen viitekehysten pääpaino on kriisijournalismissa.

Käsittelen aluksi kriisijournalismia teoreettisista lähtökohdista ja kriisijournalismista tehtyä tutkimusta. Avaan kriisijournalismin keskeisimmät elementit ja tehtävät sekä kriisijournalismin muutoksen suomalaisessa mediakentässä ja kansainvälisesti. Tämän jälkeen tarkastelen journalistisia tiedonhankinnan käytäntöjä. Luvun loppupuolella tarkastelen kriisijournalismin tutkimusta Suomessa.

2.1. Kriisijournalismin elementit ja tunnuspiirteet toimituksessa

Erilaiset katastrofit, kuten esimerkiksi sodat ja onnettomuudet, ovat olleet jo 1800-luvulla Yhdysvalloissa kehittyneen keltaisen ja muun kaupallisen lehdistön keskeistä sisältöä (Koljonen & Raittila 2009,49). Teollistumiseen liittyvistä räjähdyksistä sekä meri- ja rautatieliikenneonnettomuuksista uutisoiminen tuli olennaiseksi osaksi sanomalehden sisältöä myös Suomessa 1800-luvun puoliväliin mennessä. Teollistumisen myötä suhde onnettomuuksiin muuttui. Katastrofeista tuli osa arkipäivää sanomalehtien kautta. Onnettomuuksista tiedottaminen oli jo 1850-luvulla vakiintunut sanomalehtien normaaliin uutisointiin. Utisten kautta katastrofin kuvittelemisesta tuli yhteistä pääomaa. (Salmi 1996, 31.)

1800-luvun aikana onnettomuus uutisointi sai pitkälle nykyisen muotonsa. Kriisiuutisista on tunnistettavissa tiettyjä elementtejä, jotka määrittävät kriisijournalismin tunnuspiirteitä (ks. taulukko 1.) Onnettomuus uutisten sisällön tyypillisiä elementtejä ovat tapahtumien kulun kuvaus, onnettomuuteen liittyvien syiden ja syyllisten etsiminen, onnettomuuden seurauksien kuvaaminen sekä silminnäkijäkuvaukset ja selviytymistarinat. Onnettomuuden seurauksien kuvaaminen korostui valokuvauksen kehittymisen jälkeen, kun tuhon maisema piirtyi konkreettisenä kuvien avulla lukijoiden mieleen. Myös silminnäkijäkertomuksia ja selviytymistarinoita käytettiin höystämään varsinaisia uutisia. Titanicin uppoaminen toi uutisoitiin yhden uuden piirteen, joka oli jatkokertomusmahdollisuus. (Salmi 1996, 32–36.)

Taulukko 1. Kriisijournalismin elementit ja niiden tehtävät (Salmi 1996, 32–36)

1) Tapahtumien kulun kuvaus	Onnettomuuden reproduktio
2) Onnettomuuden selittäminen	”Syyllisten” ja ”syiden” etsiminen
3) Onnettomuuden seuraukset	Seurausten kuvaaminen korostui erityisesti sen jälkeen, kun valokuvat yleistyivät sanomalehdissä. Tuhon maisema piirtyi konkreettisesti lukijoiden mieleen. 1890-luvulta lähtien myös elävät kuvat tulivat tärkeäksi.
4) Silminnäkijäkuvaukset, todistukset, selviytymistarinat	Todistukset ovat tietyllä tavalla korostaneet katastrofien metafyyssistä luonnetta. Selviytyjät ovat olleet osallisina jossakin ohimenevässä, ainutkertaisessa.
5) Jatkokertomus	Uusi piirre verrattuna 1800-luvun onnettomuus uutisiin. Titanicin uppoamisen uutisoinnissa artikuloi avoimesti myös traditio, säälön ja pelon tunteiden mimesis.

Edellä kuvatut elementit toimivat selkeinä lähtökohtina kriisijournalismin tarkasteluun ja kun pyrimme ymmärtämään niitä lainalaisuuksia, joiden pohjalta toimittajat toimivat kriisitilanteissa. Vaikka Salmen teoksen julkaisusta on jo aikaa yli kaksi vuosikymmentä, elementit näkyvät selkeästi myös Porvoon poliisiampumisten uutisoinnissa Iltalehdessä. Tapahtuman kulku pyrittiin kuvaamaan lukijoille hyvin tarkasti, kuten johdannossa viitatuista uutisjutuista käy ilmi. Tässä tapauksessa syylliset saatiin pian selville, mutta uutisointi pyöri kuitenkin pitkälti syyllisten ympärillä. Myös syitä tekoon spekulointiin useaan otteeseen.¹² Poliisiampumisten akuuteimman ensiuutisoinnin jälkeen, joka tutkielmassani on rajattu poliisiampumisista tekijöiden

¹² <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/c2071c34-4128-4b6e-9179-bd62c3e9496e>

kiinniottoon, eli 25.–27.8. elokuuta, ilmestyi Iltalehdessä vielä hyvin pitkään aihetta käsitteleviä juttuja, jossa pyrittiin löytämään syitä teon motiiviin.¹³ Syiden spekulointi liittyy oleellisesti myös Salmen mainitsemaan jatkokertomuksen mahdollisuuteen.

Olsson puolestaan määrittää (2010, 92-97) kriisiuutisoinnin tyypillisiä tunnuspiirteitä toimituksessa toimituksen kohtaaman ammatillisen haasteen kautta. Olssonin määritelmässä ei niinkään korostu kriisijournalismille tyypilliset juttutyypit, vaan toimituksen toiminta kriisitilanteessa. Näitä piirteitä ovat yllätyksellisyys, toimitusten arvojen kohtaamat haasteet ja lyhyt päätösaika.

Kriisitapauksille ominaista on juuri niiden yllätyksellisyys. Vaikka tapahtuma on uusi, toimitusta johtavat henkilöt tunnistavat yllätystekijän aiempien tapahtumien perusteella. Täten sekä tapahtuman uutuus että toimitusten aiempi tieto aiheesta aiheuttavat sen, että toimitusta johtavat tunnistavat, että kyseessä on erityinen uutistapahtuma, johon pitää reagoida oikein. Jokaisen kriisitilanteen uutisointi vaikuttaa osaltaan organisaation valmiuden kehittämiseen ja jokainen suuri uutistapahtuma herättää uusia käytäntöjä. (Olsson 2010, 92–97.) Tämä on mielenkiintoinen havainto kriisijournalismin luonteesta: Juuri tilanteet arvaamattomuus aiheuttaa sen, että sen tunnistetaan olevan poikkeuksellinen uutistapahtuma.

Toinen keskeinen piirre kriisitilanteen uutisoinnissa on myös se, että se haastaa toimituksen arvoja. Merkittävien tapausten uutisointi tarjoaa mahdollisuuden menestymiselle tai altistaa epäonnistumiselle. Tämä on tiiviissä yhteydessä toimituksen legitimizeettiin, sillä kyseessä on usein tilanne, jossa toimituksen toiminta on yleisön, mediakriitikkojen ja muiden medioiden tiukan tarkastelun kohteena. Olssonin mukaan kriisitilanteissa ei ole varsinaisia ohjenuoria, vaan toimituksen päätökset perustuvat intuitioon ja aiempaan kokemukseen. Kolmantena tunnuspiirteenä Olsson mainitsee kriisitilanteissa toimituksellisten päätösten tekemisen nopeasti. Stressaavassa tilanteessa on vaikeaa miettiä rauhassa päätöksiä, mikä viittaa siihen, että aikapula asettaa riskin toimituksen päätöksenteolle. (Olsson 2010, 92–97.) Kriisitilanteessa toimitukset joutuvat reagoimaan nopeasti ja päättämään, miten jokin asia hoidetaan.

¹³ <https://www.iltalehti.fi/iltv-paivarinta-klipit/a/9eb63f38-5e1c-418e-8031-8ddc167499af>

Kuten edellä todettu, nopea reagointi altistaa virheille, mikä haastaa toimituksen ammattitaitoa entisestään.

Sekä kriisijournalismin juttujen elementit että toimitusten tunnuspiirteinen toiminta kriiseistä uutisoitaessa ovat selkeitä lähtökohtia kriisijournalismin laajemmalle ymmärtämiselle. Juttujen elementit eivät pelkästään ole nähtävissä itse uutisista, vaan ne toimivat itsenäisesti ja luovat uusia juttutyyppejä, jotka toistuvat aina, kun kriisistä uutisoidaan. Aikaisemmat kokemukset kriisitilanteiden uutisoinnista ovat olleet merkittävässä roolissa henkisen valmiuden ja käytäntöjen muokkaamisen osalta (Olsson 2010, 90). Lähes poikkeuksetta kriisiuutisoinnin yhteydessä julkaistaan juttuja, jotka joko sisältävät kriisijournalismin elementtejä tai vaihtoehtoisesti pohjautuvat kokonaan siihen. Esimerkiksi nykyään silminnäkijähaastatteluja julkaistaan sellaisenaan.

Onnettomuuskuvaukset ovat luultavasti aina hyödyntäneet silminnäkijäkertomuksia, eli selviytymistarinoita, joissa kuvataan hetkiä ennen katastrofia. Tällaisia kertomuksia on säilynyt jo Lissabonin maanjäristyksestä vuodelta 1755 ja niitä julkaistiin sanomalehdissä koko 1800-luvun ajan. Estonian yhteydessä nämä tarinat tulivat tutuiksi sekä sanomalehtien palstoilta että televisiosta. Suomalaisesta perspektiivistä katsoen Estonian katastrofi poikkesi kaikista aiemmista onnettomuuksista siinä suhteessa, että juuri uhrien ja pelastuneiden kuvaus, ja sen kautta tragediamaisuus, sai tärkeän roolin. (Salmi, 1996, 23.)

Rikos- ja onnettomuusjournalismissa tapahtunut muutos heijastelee journalismissa yleisemminkin tapahtunutta muutosta: tavallisella ihmisellä on paikkansa ja tehtävänsä jutussa. (Raittila ym. 2008, 164.) Toimittajien mielestä viranomaistiedotuksen lisäksi tarvitaan silminnäkijätietoja, jotta katastrofista saataisiin mahdollisimman monipuolinen ja kattava kuvaus yleisölle. Henkilökohtaiset kertomukset pelastuneista kytkevät yleisön tapahtuneeseen tunnetasolla, minkä toimittajat näkevät tärkeäksi vastapainoksi rationaalisuutta korostavalla uutisten tuotannon ja kulutuksen kulttuurille. (Koljonen & Raittila 2009, 56.)

Nykyaikana visuaalisuus kriisijournalismin elementtinä on saanut uuden ulottuvuuden, kun matkapuhelimilla on mahdollisuus kuvata missä tahansa. Joissain tapauksis-

sa ainoastaan kuva tai video toimii jutun pohjana. Ihlebækin ja Krumsvikin (2015, 471) mukaan on yleisessä tiedossa, että mediat kutsuvat aktiivisesti yleisöä osallistumaan journalistisen sisällön tuottamiseen ja ottamaan osaa verkossa käytävään keskusteluun. Tähän on useita syitä ja tutkimukset osoittavat, että teknologian innovaatiot, taloudelliset hyödyt ja demokraattiset ideaalit sekä yleinen kulttuurinen muutos toimituksissa ovat tärkeitä tekijöitä yleisön osallistamisessa.

Visuaalisuudessa Porvoon poliisiampumisten ratkaisevin tekijä liittyy kiinniottovideoon. Harvinaislaatuinen kuvamateriaali saatiin jaettua koko Suomelle, ja yleisö pääsi ikään kuin seuraamaan kiinniottoa. Silminnäkijäkuvaukset ja silminnäkijähaastattelut ovat hyvin yleinen kerronnanmuoto kriisijournalismissa. Myös tämä korostui Porvoon poliisiuutisoinnissa.

Kriisijournalismin tunnuspiirteitä ovat siis tietyt juttutyypit ja elementit itse jutuissa, jotka toistuvat erilaisten kriisien uutisoinnissa. Tämä puolestaan heijastuu edelleen myös toimituksen käytäntöihin, jossa toimituksilla on valmius reagoida kriisitilanteeseen tietyllä rutiinilla, mutta samaan aikaan myös tilanteen tarvitsemalla intuitiolla. Sekä sisällöt että toimitusten käytännöt kulkevat käsi kädessä, kun yritetään ymmärtää kriisijournalismia laajemmassa viitekehysessä.

2.2. Median tehtävät kriisiuutisoinnissa

Kriisitilanteissa viranomaisten näkökulmasta mediat ovat ennen kaikkea tiedonvälityskanavia. Kansalaisille median rooli ja tehtävä on paljon moniulotteisempi. Tiedon välittämisen lisäksi median tehtävä on tulkita katastrofia ja kontekstoida se. Tähän kuuluu kertomuksen rakentaminen, kokemusten ja tunteiden välittäminen sekä tapahtumien kriittinen tarkastelu. Kansalaisille katastrofin käsittely mediassa ei ole vain tiedonvälitystapahtuma vaan myös kollektiivinen rituaali. (Raittila 1996, 13.)

Raittila nostaa esille kiinnostavan näkökulman kriisiuutisoinnista: median tehtävä ei ole ainoastaan uutisoida tapahtumista, vaan sen pitää pystyä myös vastaamaan uutisten herättämiin tunteisiin. Tämä korreloi myös kriisijournalismin elementtien kanssa: vain yksi elementti korostaa tapahtumien kuvausta ja tilanteen uudelleen esittämistä.

Muiden elementtien tehtävä on yhtä tärkeä, mutta täysin erilainen. Pelottavassa tilanteessa ihmiset tuntevat epävarmuutta, huolta ja jopa pelkoa ja median yksi tehtävä on toimia näiden tunteiden käsittelyvälineenä kriisitapauksessa.

Esimerkiksi tsunamin jälkeen mediaa kritisoitiin siitä, että se pitäytyi liikaa virallisessa tiedossa ja välitti näin virheellistä kokonaiskuvaa tapahtumista. Thaimaassa paikalla työskennellyt tv-toimittaja palkittiin siitä, että hän oli kuvannut tavallisten ihmisten hätää. (Raittila ym. 2008, 193.)

Kriisijournalismin roolia tunteiden käsittelijänä analysoi myös Salmi (1996, 36) Titanicin ja Estonian uutisoinnin mentaalisen käsittelyn yhteydessä. Estonian televisio-uutisoinnissa uusi tai ainakin voimakkaasti korostunut piirre oli omaisten surun tai henkisen kriisin käsittely, mitä aiemmat onnettomuus uutiset kuvaavat selvästi vähemmän. Katastrofitragedian kuvaukseen on tullut eräänlainen metataso: olemme paitsi itse seuraamassa tragediaa myös seuraamassa tragedian katsomista ja muiden ihmisten tunnereaktioita.

Salmen ja Raittilan ajatukset ovat linjassa keskenään, mutta Salmi nostaa esille ajatuksen siitä, että tunteiden käsittely koki muutoksen Estonian uutisoinnin yhteydessä. Salmen esittämän ajatuksen mukaan tunteiden käsittely ei ollut aiemmin yhtä voimakkaasti esillä katastrofiuutisoinnissa. Tämä tehtävä kuitenkin muuttui Estonian uppoamisen myötä ja mediasta tuli tunteiden ja surun tulkitsija.

Nykyään median roolia tunteiden käsittelyssä ja Raittilan mainitsemissa kollektiivisen rituaalin luojana voidaan pitää itsestänselvyytenä. Teemat ovat tunnistettavissa lehtien jutuista helposti. Journalismia ei ole enää ulkopuolinen ja neutraali tiedonvälittäjä, vaan aktiivinen toimija, jonka valinnoilla on vaikutuksia muihin yhteiskunnallisiin toimijoihin (Raittila ym. 2008, 23).

Katastrofin herättämien tunteiden käsittelemisen merkitystä on käsitelty myös muussa kriisijournalismia koskevassa tutkimuksessa. Esimerkiksi Jokelan ja Kauha-joen kouluampumisten uutisointia koskevassa tutkimuksessa median yhteiseksi keskeiseksi tehtäväksi nousi suomalaisten hämmennyksen ja järkytyksen tulkitseminen

(Raittila ym. 2009, 84–85). Palaan vielä myöhemmin käsittelemään tarkemmin Joke-
lan ja Kauhajoen koulusurmiin liittyvän uutisoinnin tutkimusta alaluvussa 2.3.1 kun
käsitteelen kriisijournalismin tutkimusta Suomessa.

Viranomaisten ja median välinen suhde on kriittinen, kun tarkastellaan kriisijourna-
lismia. Kriisitilanteissa, joissa uutisoinnin kohteena on lähtökohtaisesti tilanne, jossa
poliisi on mukana, on ensisijainen lähde viranomainen. Kuten edellä kuitenkin kuva-
taan, viranomaislähde ei voi olla median ainoa lähde, koska medialla on myös muita
tehtäviä.

Tunteista ja erityisesti surusta kertominen on tullut pysyväksi ja keskeiseksi osaksi
katastrofijournalismia, eikä pelkkään viranomaisvetoiseen uutisointiin ole enää pa-
luuta. Tämä johtuu jo pelkästään, että toimitusten ja silminnäkijöiden välinen keskus-
teluyhteys on usein parempi kuin yhteys toimitusten ja viranomaisten välillä. Kansa-
laiset hyödyntävät monipuolisemmin ja aktiivisemmin mahdollisuuksia ottaa yhteyt-
tä toimituksiin kuin viranomaiset. Internetistä voi etsiä nopeasti erilaisia tulkintoja
tapahtumien kulusta ja löytää erilaisia lähteitä. (Raittila ym. 2008, 164.)

Salmen mukaan (1996, 24) onnettomuus uutisointia voidaan tulkita niin, että onnet-
tomuus uutiset ja -kuvaukset toimivat jonkinlaisena kollektiivisena terapiana ja ”pa-
han ennakointina”. Tämä on kiinnostava näkökulma etenkin, kun tarkastellaan Joke-
lan ja Kauhajoen kouluampumisten jälkiuutisointia ja etenkin syiden hakemista. On
ilmeistä, että onnettomuuksien uutisoinnissa ja mentaaliossa käsittelyssä on kyse
sosiaalisesta prosessista, jossa itse onnettomuus on vain yksi elementti (Salmi 1996,
23). Keskeinen huomio median roolista ja tehtävistä kriisitilanteessa on se, että media
ei ainoastaan kerro saamaansa tietoa vaan hankkii sitä itse aktiivisesti ja näin ollen
kuljettaa tarinaa ja tapahtumia julkisessa keskustelussa.

Olsson (2010, 92-95) nostaa esille toimituksen valmiuden tärkeyden kriisitilanteissa.
Toimituksen on oltava valmis raportoimaan suuresta uutistapahtumasta, mikä tar-
koittaa sitä, että toimituksessa on oltava ihmisiä, jotka pystyvät vastaamaan siihen
tarpeeseen. Yllättävässä tilanteessa päätöksiä täytyy tehdä intuition pohjalta, joten on
tärkeää, että tähän on valmius toimituksissa. Olssonin ajatuksesta voidaan päätellä,

että median merkittävin tehtävä on siis pystyä vastaamaan yllättävän tilanteen asetamiin haasteisiin ja yleisön tarpeeseen – mitä ikinä ne sitten ovatkaan. Tämä on keskeistä, kun tarkastelemme kriisijournalismin merkitystä suurten uutistapahtumien tiedonvälityksessä.

2.3 Kriisijournalismin muutos

Toimittajan työ on sidoksissa omaan aikaansa. Juttuaiheiden valintaan vaikuttavat tiedotusvälineiden ja toimittajien omat näkemykset uutisesta ja sen yhteydestä yhteiskuntaan. Toimittajat etsivät niin sanottua kovaa juttua, joka edustaa arvoja, joita toimittajat yleisesti ammattikuntana pitävät tärkeinä. Tämä arvostus on vaihdellut eri aikoina. Sotien jälkeen 1950-luvulla kovia juttuja olivat verityöt ja onnettomuudet, joita myöhemmin on pidetty pääasiassa iltapäivälehtien keskeisinä aiheina. Raaissa väkivaltajutuissa tapahtumien kulku saatettiin kertoa hyvin yksityiskohtaisesti ja mainita väkivallan uhrin ja epäillyn nimeltä. Verityöt ja onnettomuudet olivat alue, jolla toimittajat saattoivat työskennellä vapaammin. Muissa aiheissa suomalainen tiedonvälitys kunnioitti auktoriteetteja eikä yhteiskunnallisten vaikuttajien arvostelu ollut mahdollista. (Huovila 2005, 51–52.)

Lissabonin maanjäristys vuonna 1755 järkytti eurooppalaisia enemmän kuin ehkä mikään muu onnettomuus aiemmin. Lissabonin maanjäristystä voidaan pitää Euroopan ensimmäisenä mediakatastrofina. Ero nykyajan onnettomuuksiin oli tietysti siinä, että onnettomuus pysyi julkisuudessa vuosikymmenten ajan, toisin kuin nykyään, jolloin tiedotusvälineet tietyllä tavalla tyhjentävät aiheen nopeasti. Sanomalehdissä ei Lissabonin maanjäristyksen aikaan vielä paljontaan käsitelty onnettomuuksia. (Salmi 1996, 26–28.)

Kuten Huovila edellä toteaa, veritöitä ja onnettomuuksia pidetään usein iltapäivälehtien aineistona. Tämä saattaa pitää paikkansa pienempien onnettomuuksien kohdalla, mutta todellisuudessa kriisit ovat jokaisen median keskeistä sisältöä. Esimerkiksi Porvoon poliisiampumisten tapauksessa jokainen media uutisoi aiheesta isolla voilyymillä. On kuitenkin totta, että iltapäivälehtien käsittelytapa voi olla erilainen. Pалаan iltapäivälehtiin ja iltapäiväjournalismiin tarkemmin luvussa 4. Tulevissa luvuissa

ja sen alaluvuissa käsittelen tarkemmin kriisijournalismin tutkimusta Suomessa ja kriisijournalismin muutosta.

2.3.1 Kriisijournalismin tutkimus Suomessa

Suomessa kriisien ja katastrofien uhrien kohtaamiseen liittyvä journalistinen tutkimus on melko uutta, mutta 1990-luvulta alkaen aihetta on käsitelty opinnäytetöissä ja muissa tutkimuksissa (Koljonen & Raittila 2009, 49). On oleellista huomata, että suomalaisessa kriisijournalismin tutkimuksessa on alusta asti keskitytty tutkimaan toimittajien käytöstä, heidän tapaansa toimia kriisissä ja hankkia tietoa. Tapauksissa toimittajien työtä rajoittavaksi tekijäksi nousee viranomaisten vaikeneminen.

Koljonen & Raittila ovat tarkastelleet kriisijournalismin laajempia muutossuuntia pitkällä aikavälillä tutkimusartikkelissaan *Kriisijournalismia ennen ja nyt* (2009). Sen keskeisin havainto on, että katastrofia käsittelevien juttujen muoto on muuttunut yleisistä ja persoonattomista selostuksista yksilöiden kohtaloa kuvaaviksi tarinoiksi. 2000-luvulle tultaessa sanomalehdet ovat alkaneet kertoa kuolemasta ja kuolonuhreista hienovaraisemmin kuin aiemmin. Journalismin professionaalistuminen 1900-luvun loppupuolella merkitsi sitä, että journalistien eettiset periaatteet ja alan itsesääntely vahvistuivat. (emt., 48.) Uhreista ei siis enää kerrota raakoja yksityiskoh-
tia, vaan heidän kohtaloonsa suhtaudutaan kunnioittavasti. Journalismi on voimakkaasti henkilöitynyt, mikä näkyy uhreissa, vastuullisiksi oletetuissa tahoissa ja toimittajissa. (Raittila ym. 2008, 21.)

Yksi keskeinen tekijä, joka selittää journalismin muutosta, on ammattikunnan senhetkinen käsitys siitä, mikä on journalismin tehtävä ja millä tavoin sitä toteutetaan. Esimerkiksi toimittajien mielipidekirjoitukset, aiheesta käyty keskustelu ja toimittajista tehdyt tutkimushaastattelut antavat suuntaa sille, mikä on ollut toimittajien käsitys katastrofin uhrien asemasta uutisoinnissa ja heidän kohtaamisestaan tiedonhankintatilanteessa. Tämä koske menehtyneiden, heidän omaisiensa tai tapauksen silminnäkijöiden roolia. (Koljonen & Raittila 2009, 60.)

Suomalainen kriisiuutisointi on muuttunut merkittävästi viimeisten vuosikymmenten aikana myös teknologian kehityksen myötä. Vuosina 1920–1930 suomalainen media koostui pääosin printtimediasta ja radiosta, eikä medioiden välillä juurikaan ollut kilpailua. Kriisijournalismin uutistyyppi ei ollut täysin vielä kehittynyt, ja kriiseistä tehdyt raportit olivat usein pitkiä. Kriisiuutisformaattista tuli tiiviimpi 1950- ja 1960-luvuille mennessä. Merkittävänä käänteenä kriisijournalismissa voidaan pitää myös vuotta 1957, jolloin julkaistiin ensimmäinen toimittajille suunnattu ammatillinen etiikki, joka piti sisällään eettisiä ohjeita toimittajana työskenteleville. Vuoteen 1970 mennessä suomalainen mediamaisema oli käynyt läpi jo radikaalin muutoksen. Päivälehdet, tabloidit ja aikakauslehdet olivat lisänneet suosiotaan ja televisiosta oli tullut keskeinen tekijä mediakentässä. Kuvien määrä lehdissä oli lisääntynyt ja median sisäinen kilpailu oli saavuttanut uuden tason. (Raittila, Koljonen & Väliverronen 2010, 16–17.)

Keskeisimpiä seikkoja kriisijournalismin muutoksessa ovat siis olleet yhteiskunnan ja toimittajien suhtautumisen muutos kriisitapauksista uutisointiin sekä ne uudet lainalaisuudet, joiden puitteissa mediat toimivat uudessa mediaympäristössä.

Siitä huolimatta, että onnettomuudet ja rikokset ovat olleet median keskeistä sisältöä lähes aina, ja niihin liittyvät eettiset näkökulmat ovat olleet toimittajakoulutuksessa esillä useita vuosikymmeniä, ei kyseisiä aihepiirejä ole käsitelty journalismin tutkimuksessa juurikaan ennen 1990-lukua. Esimerkiksi Suomessa tapahtuneiden suur-onnettomuuksien uutisointia tutkittiin ennen Estonian uppoamista vuonna 1994 vain vähän. Estonian uppoamiseen liittyvästä tiedotuksesta ja onnettomuuden mediakäsittelystä tehtiin useita opinnäytetöitä. (Raittila ym. 2008, 19.)

Suomalaisessa kriisijournalismin tutkimuksessa merkittävä, ja jopa käännteentekevä, teos onkin juuri Ruotsin sekä Viron mediatutkijoiden kanssa yhteisprojektina toteutettu Estonian uppoamiseen liittyvän uutisoinnin tutkiminen edellä mainitussa Pentti Raittilan teoksessa *Uutinen Estonia* (1996). Tutkimuksen kohteena oli viranomaisten tiedotus, toimittajien toiminta katastrofissa sekä ennen kaikkea onnettomuuden käsittelytapa joukkoviestimissä.

Raittila esitti tutkimuksessaan eriävän mielipiteen julkisuudessa esitettyihin arvioihin siitä, että onnettomuuden jälkeen suomalaiset viranomaiset ja toimittajat olisivat hoitaneet katastrofin poikkeuksellisen hyvin. Vielä Estonian uppoamistakin suurempi kriisiviestintää ja katastrofijournalismia käsittelevän tutkimuksen piikki koettiin kymmenen vuotta myöhemmin Thaimaan hyökyaaltokatastrofin jälkeen (Raittila ym. 2008, 20-21).

Kriisiuutisoinnin tutkimus nojaa monella tapaa Raittilan Estoniaa tutkimuksen lähtökohtiin. Kuten johdannossa totesin, erityisesti toimittajien rooli on yleensä keskiössä, kun tutkitaan kriisiuutisointia. Tämä on luonnollista, sillä median vastuu korostuu kriisitilanteissa.

Yhtenä keskeisenä muutoksena kriisijournalismissa itsessään voidaankin pitää Salmen (1996, 26-28) kuvaamaa aikajänteen muutosta: kriisiuutisoinnissa aihe pysyy pinnalla nykymediakentässä tietyn ajan, jonka jälkeen se alkaa menettää kiinnostustaan. Tämä korostuu erityisesti internetin aikakaudella, jolloin aiheet vaihtuvat nopeaan tahtiin. Toisaalta joidenkin merkittävien katastrofien kohdalla aiheeseen palataan esimerkiksi tiettyjen vuosipäivien merkeissä, jolloin aihe nousee uudestaan pinnalle ja kiinnostaa laajasti.

Suomalaisessa mediatutkimuksessa kriisijournalismin tutkimuksessa tapahtui muutos vuosina 2007–2008, kun Jokelassa ja Kauhajoella tapahtui vuoden sisään kaksi erilaista kouluampumista. Suomessa harvinaiset tapaukset aiheuttivat sen, että myös kriisijournalismin tutkimuksessa asiaan perehdyttiin laajasti niin opinnäyte töissä kuin laajemmissa tutkimushankkeissakin.

Jokelassa tapahtunut kouluampuminen oli Suomessa täysin uudenlainen ja yllätyksellinen kriisi. Toimittajien toiminnan ja tiedonhankinnan kannalta tapahtumassa oli kuitenkin paljon yhteistä myös Suomessa aiemmin tapahtuneiden tai suomalaisia koskeneiden suuronnettomuuksien kanssa. (Raittila ym. 2008, 14.) Toimittajat pystyivät soveltamaan aiempaa kokemustaan kriisitapauksista myös Jokelan kouluampumisen tapauksessa esimerkiksi juuri tiedonhankintakäytäntöjen osalta.

Tutkimuksissa on keskitytty erityisesti median toimintaan tapausten uutisoinnissa ja Kauhajoen koulusurmista myös median toiminnan muutokseen. Keskeisenä tutkimuskysymyksenä on ollut usein se, mitä Jokelasta opittiin. Jokelassa ongelmat koskivat tiedonhankintaa sekä erityisesti sitä, miten toimittajat ja kuvaajat lähestyivät traumaattisen tilanteen kokeneita nuoria ja uhrien omaisia. (Raittila ym. 2009, 6.)

Jokelan ja Kauhajoen surmien uutisoinnin tutkimuksen tarkasteleminen on oman tutkielmani kannalta erityisen oleellista, koska tutkimuksissa nimenomaan keskitytään toimittajien tiedonhankinnan käytäntöihin. Tarkastelun kohteena on erityisesti ollut juuri se, miten vaikeassa tilanteessa voidaan hakea tietoa ja erityisesti siihen liittyvät eettiset kysymykset. Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien tapauksessa tiedonhankintakeinot ovat olleet poikkeuksellisen tarkassa tarkastelussa, mikä tarjoaa arvokasta tietoa tiedonhankinnasta kriisitilanteissa yleisesti.

Jokelan koulusurmien jälkeen median toimintatapoja kritisoitiin rajusti. Kritiikin kohteena eivät olleet aiheesta julkaistut jutut, vaan nimenomaan toimittajien tiedonhankinnan tavat ja journalistien kohtaamiset jokelalaisten nuorten kanssa. Nuoret kokivat median massaksi, jota he eivät päässeet pakoon. Tapahtumapaikalla olleet journalistit kokivat nuorten arvostelun perusteettomaksi ja halusivat konkreettisempaa näyttöä väitetyistä väärinkäytöksistä. Monissa tapauksissa, esimerkiksi, kun kyse oli haastattelujen pyytämisestä tai valokuvaamisesta julkisella paikalla, toimittajat kokivat arvostelun pyrkimyksi rajoittaa normaalia journalistista tiedonhankintaa. Toimittajien mukaan tietoa oli pakko hankkia asianosaisilta, sillä viranomaiset vaikenivat. Joitakin nuorten väitteitä on tiedotusvälineiden piirissä pidetty myös epäuskottavana. (Raittila ym. 2008, 178–183.)

Paikallisten nuorten ja paikalla olleiden toimittajien näkemykset tapahtuneesta erosivat toisistaan lähes täysin. Tästä huolimatta yhteistä oli se, että molemmat osapuolet kokivat suhteiden kärjistyneen vähitellen avoimeksi mediavihaksi. Kauhajoelle lähetettiin useista toimituksista samoja toimittajia kuin Jokelaan. Osa myönsi, että edellisten koulusurmien jälkeen kriisitilanteesta uutisointi ahdisti. (Raittila ym. 2009, 12–13.) Kauhajoen kouluampumisen tapauksessa toimittajat olivat siis tietoisia itsekin siitä, missä asioissa Jokelassa median toiminta ei välttämättä ollut onnistunut.

Kauhajoen kouluampumisten uutisoinnissa moni asia muuttui toimittajien toiminnassa Jokelasta. Toimittajilla oli jo paikalle mennessä hyvä yleiskuva ja -käsitys tapahtumista, toisin kuin Jokelassa. Kauhajoen tapauksessa päällikköporras myös painotti hienovaraisuutta. Kuvaajilla aiempaa selkeämmät toimintaohjeet, esimerkiksi kynttilän sytyttäjiä piti kuvata kauempaa ja pyytää lupa kuvan julkaisulle jälkikäteen. Toimittajien mielestä myös poliisi toimi Kauhajoella eri tavalla kuin Jokelassa, ja erityisesti tiedotus oli aivan eri luokkaa, mitä kiiteltiin tiedotusvälineissä. (Raittila ym. 2009, 13–14.)

Merkittävä ero Kauhajoen ja Jokelan tapausten uutisoinnissa oli se, että Jokelan tapahtumat olivat Suomen historiassa lähes täysin poikkeuksellisia, kun taas Kauhajoki tapahtui vain vuosi Jokelan jälkeen. Toimittajilla oli Kauhajoen koulusurmien tapauksessa jonkinlainen ennakkokäsitys siitä, mitä tapauksen uutisointi vaati toimitukselta ja myös siitä, minkälaista käytöstä toimittajilta odotetaan ja vaaditaan poikkeuksellisessa ja järkyttävässä tilanteessa. Lisäksi toimittajilla oli olemassa jo jonkinlainen käsitys siitä, mikä tiedonhankinnassa oli epäonnistunut Jokelassa.

Kauhajoen surmat kytkettiin uutisoinnin alusta alkaen suoraan Jokelan surmiin. Kaksi poikkeuksellista kouluammuskelua vuoden sisällä avasi toimittajille ainutlaatuisen mahdollisuuden toteuttaa tehtävänsä vallan vahtikoirana. Tapausten uutisoinnissa havaittiin kaksi merkittävää eroa. Kauhajoen koulusurmien jälkeisessä keskustelussa keskityttiin siihen, missä yhteiskunta oli epäonnistunut, jotta tällainen tilanne on saattanut tapahtua. Vallanpitäjien tekojen ja tekemättömyyksien ruotiminen kiteytyi sisäministerin Anne Holmlundin asemasta käytyyn keskusteluun. Jokelan surmien jälkeen puolestaan syiden ja selitysten etsimistä tärkeämmäksi asiakasi koettiin uutisoinnin alkuvaiheessa tapauksen tuottaman hämmennyksen, järkytyksen ja surun tulkinta. Vallanpitäjien haastamista ei pidetty yhtä tärkeänä tehtävänä kuin ihmisten hämmennyksen ja järkytyksen ymmärtämistä ja selittämistä. (Raittila ym. 2009, 84–85.) Tämä korostaa median tehtävää kriisissä kollektiivisen rituaalin rakentajana ja tapahtumien kontekstioijana. Tässä suhteessa korostuu myös median tärkeys vastata siihen tarpeeseen, joka yleisössä herää kriisitapauksen jälkeen. Median on pystyttävä avaamaan tapahtumat yleisölle mahdollisimman laajasti.

2.3.2 Lisääntyneen kilpailun haasteet eettisyydelle

Katastrofeista ja rikoksista uutisoitaessa kilpailu välineiden kesken on kiristynyt 2000-luvun aikana. Internet ja sen mahdollistama reaaliaikainen uutisointi on tuonut uuden piirteen kilpailuun. Vuonna 2004 tapahtuneen tsunamin uutisoinnissa internet ohitti perinteisen journalismin nopeana tietolähteenä. Tällöin internetissä etusijalla olivat onnettomuuden tuhoista ja pelastuneista raportoivat kansalaisten omat sivustot. Puolestaan medioiden oma verkkojournalismi oli vielä toissijaista verrattuna paperilehtiin ja televisiolähetysten. Syksyllä 2007 ja 2008 Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien aikaan eri medioiden verkkosivustot olivat jo tapausten ensiuutisten tärkein julkaisukanava. Verkkojulkaisemisen nopeus sekä internetin tuoma journalistisen sisällön ja verkon muun sisällön rajan hämärtyminen ovat nostaneet uhrien suojaamista koskevat eettiset pohdinnat esille. Keskustelun uusia piirteitä ovat yleisön ja uhrien omaisten kritiikki medialle sekä viranomaisten ja kriisityöntekijöiden aikaisempaa tiukempi linja uhrien suojelemisessa. (Koljonen & Raittila 2009, 52.)

Medioiden välinen kilpailu kriisiuutisoinnissa on myös merkittävä muutos, kun käsitellään kriisijournalismin sisältöjä. Julkisessa keskustelussa nousee esille ajatus siitä, että journalistit toimivat röyhkeämmin kuin aikaisemmin, kun he kohtaavat kriiseihin ja katastrofeihin joutuneita ihmisiä. Syynä tällaiselle toiminnalle on nähty esimerkiksi taloudellinen voitontavoittelu tai online-julkaisemiseen liittyvä uutiskilpailu sekä reaaliaikaisuuden vaatimus. (Koljonen & Raittila 2009, 18.)

On tietysti vaikeaa arvioida tarkasti sitä, pitääkö väite paikkansa. Toimittajat arvioivat usein itse, että heidän tekemässään työssä ei ole mitään journalismin normaaleista eettisistä ohjeista poikkeavaa, vaan työ on normaalia tiedonhankintaa. Tämä oli tilanne esimerkiksi Jokelan koulusurmien uutisoinnin tapauksessa.

Jokelaiset nuoret julkaisivat adressin, joka kritisoi tiedonhankinnan keinoja tapauksessa. Kritiikkiä esittäneet nuoret eivät hyväksyneet sitä, että toimittajat kättivät osallisten haastatteluja ja kuvaajat ottivat osallisista valokuvia näiden kielloista huolimatta. Kuitenkin julkisessa keskustelussa kritiikki kohdistuu juuri tiedonhankinta-

keinoihin. Puolestaan toimittajat kokivat, että työskentelivät Jokelassa kuten aiemmissakin kriisitilanteissa, eikä kuvaamisessa ja tiedonhankinnassa ollut mitään poikkeuksellista. (Raittila ym. 2008, 166–177.)

Lisääntyneen kilpailun haasteita eettisyydelle tukee myös Jokelan koulusurmien uutisointia koskevan tutkimuksen tulos siitä, että ongelmaksi muodostui se, että tapahtumapaikalla oli paikalla aiempaa enemmän niitä toimittajia, joilla oli kiire saada kerättyä mahdollisimman paljon materiaalia verkkoa varten. Tämän lisäksi materiaalia tarvittiin enemmän kuin ennen, sillä sitä piti saada moneen välineeseen. Verkon vaikutus näkyi myös kuvausryhmien määrässä. Ennen paikalla olisi ollut kolme kotimaista kuvausryhmää, mutta nyt kameroita oli moninkertainen määrä, koska yhä useammat mediat tarvitsivat sivuilleen myös videota. (Raittila ym. 2008, 192.)

24/7-sykli houkuttelee toimittajat julkaisemaan mahdollisimman nopeasti tarkistamattomia uutisia, jotka tarvitsisivat tarkempaa ammatillista tarkastelua. Uutisten levittämisestä on minuuteista tai jopa sekunneista kiinni. Ajankohtaisuus on nykyään merkittävin prioriteetti uutisissa, joka jättää varjoonsa muita tärkeitä kategorioita, kuten tarkkuus ja relevanttius. (Peters & Broersma 2012, 55.)

Kriisiuutisointia kohtaan herännyt kritiikki selittyy sekä journalismin että yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoksilla. Journalismissa itsessään vaikuttavia tekijöitä ovat mediateknologiaan liittyvät tekijät, kuten tiedonvälityksen nopeutuminen ja visuaalistuminen. (Koljonen & Raittila 2009, 18.) Lienee siis syytä olettaa, että kiristyneellä kilpailulla ja tiedonvälityksen nopeutumisella on ollut vaikutusta myös kriisiuutisoinnin sisältöön ja sen eettisiin normeihin.

Kiristynyt kilpailu on otettava huomioon myös Iltalehden uutisoinnissa Porvoon poliisiampumisissa. Online-julkaisemiseen liittyvä uutiskilpailu ja reaaliaikaisuuden vaatimus asettavat selkeän kontekstin, jossa myös Iltalehden toimittajat hankkivat tietoa ja toimivat osana mediakenttää. Ympäristön luoma paine nopealle verkkouutisoinnille, monipuoliselle sisällölle ja erilaisille näkökulmille asettaa toimittajat tiettyyn muottiin, jossa heidän on kyettävä tekemään työtään ja tiedonhankintaa.

2.3.3 Juttupaketit ja toimitusten suunnitelmallisuus

Estonian turman ja Aasian hyökyaaltokatastrofin jälkeen suomalaisessa mediatutkimuksessa kriisijournalismin tutkimusta ovat leimanneet pitkälti suuronnettomuudet 2000-luvun alkupuolelle saakka. Kari Koljonen ja Risto Kunelius (2005) ovat käsitelleet artikkelissaan *On vain yhteinen suru, Onnettomuusjournalismin muutossuuntia Kuurilasta Konginkankaalle 1957–2004* onnettomuusjournalismin muutosta viimeisten vuosikymmenten ajalla. Keskeisiä havaintoja olivat muun muassa onnettomuusjournalismin lisääntyminen, juttujen luonteen muutos ja toimitustyön muutos kriisitilanteissa. Vuosien saatossa kriisitapausten uutisoinnista on tullut rutinoitumpaa ja myös siitä on tunnistettavissa tiettyjä juttutyyppejä.

Koljosen ja Kuneliuksen artikkelissa kuvataan, kuinka ennen onnettomuuden sattumassa jutut julkaistiin hätäisesti ja sijoitettiin lehdessä sinne tänne. Vasta Konginkankaan uutisoinnissa voi puhua huolellisesti ”paketoitusta” kokonaisuudesta. Lehden sivuilta näkyy tekijöiden oletus siitä, että yleisöllä on kriisiuutisiin valtava kiinnostus, ja toimituksen tehtävä on vastata tähän tarpeeseen ja avata tapahtuman merkitykset. Uutisoinnissa ei enää ole niinkään kysymys yksittäisistä jutuista vaan niiden luomasta kokonaisuudesta. (Koljonen & Kunelius 2005, 38.)

Juttupakettien tuottaminen kertoo myös yleisemmästä journalismin trendistä. Toimituksilla on nykyään halu ja kyky toimia entistä järjestelmällisemmin ja suunnitelmallisemmin. Ennen suuronnettomuuksien yhteydessä toimituksessa perustettiin hätäisesti jonkinlainen väliaikaorganisaatio. Nykyään toimitusten reagointikyky ja ammattitaito ovat rutiinia. (Koljonen & Kunelius 2005, 38.)

Kriisijournalismi on siis nykyään aiempaa järjestäytyneempää: toimituksilla on tiedossa, miten kriisitilanteissa toimitaan ja miten toiminta järjestetään. Kriiseissä on myös vakiintuneita juttutyyppejä, jotka toteutetaan rutiininomaisella tavalla ja itsensänselvyyksinä. Tätä voidaan pitää positiivisena muutossuuntana, sillä kriisitilanteissa medialta odotetaan kattavaa uutisointia aiheesta.

Samaan tulokseen on tullut myös Olsson (2010, 91–92), jonka mukaan jokaisen kriisitalanteen uutisointi vaikuttaa osaltaan organisaation valmiuden kehittämiseen, ja jokainen suuri uutistapahtuma herättää uusia käytäntöjä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että aiempia käytäntöjä pitäisi soveltaa automaattisesti, sillä viimeksi käytetty tapa raportoida tapahtumasta ei automaattisesti päde seuraavassa tilanteessa. Tästä syystä on tärkeää, että toimitus ei pysy itsepintaisesti tietyssä toimintatavassa, vaan että toimituksella on korkea valmius ja ihmisiä, jotka pärjäävät tällaisissa tilanteissa.

Suurten uutistapahtumien yhteydessä journalismin rutiinit korostuvat entisestään ja katastrofipaketin kokoamiseen tarvitaan monenlaista materiaalia. Perusuutisten lisäksi on löydettävä ihmisiä, joita tapahtumat ovat koskettaneet. Tässä suhteessa kriisitapaukset tuovat hyvin esiin journalismin vahvuudet, joita ovat rutinoitunut tiedonhankinta ja yllättäviä tapahtumia varten luodun kerrontamuodon. (Raittila ym. 2008, 164–165.)

Kriiseissä vakiintuneena juttutyypinä voidaan pitää esimerkiksi tapaukseen liittyviä avoimia kysymyksiä¹⁴. Esimerkiksi Porvoon poliisiampumisten tapauksessa Iltalehden ja monen muun median sivuilla ilmestyi juttuja, jossa listattiin, mitä aiheesta tiedetään ja mitä ei. Tämä on journalismin muotona kiinnostava, koska se ei varsinaisesti tarjoa lukijalleen uutta tietoa: siinä on yksinkertaisesti koottu vanha, jo hankittu tieto ja listattu se, mihin ei ole vielä saatu vastauksia. Juttutyyppi kuitenkin toimii siinä mielessä, että se tekee lukijalleen läpinäkyväksi kriisiuutisoinnin prosessia, jossa lukijalle tehdään selväksi, että asiaa yritetään selvittää, mutta siinä ei ole vielä onnistuttu.

Kriisijournalismiin on vakiintunut tietyt lainalaisuudet, joita noudatetaan. Nämä ovat hyvin pitkälti samoja, kuin edellä kuvatut kriisijournalismin elementit, mutta median kehittyessä ja medialogiikan muuttuessa myös juttutyypit ovat kehittyneet. Keskeisin asia lienee se, miten pystytään tarjoamaan lukijalle uutta tietoa, vaikka mitään uutta ei varsinaisesti olekaan selvinnyt.

¹⁴<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/9df1dde9-7b8c-41dd-a522-5aa24f1a634f>

Keskeinen huomio on, että onnettomuuksista kirjoitetaan tätä nykyä enemmän kuin aiemmin. Erityisesti iltapäivälehdet ottavat tapahtuneesta kaiken irti, mutta myös päivälehdet hallitsevat turmien ”paketoinnin” ja tapausten jatkokertomukset. Journalismin kyky ja halu kaivaa onnettomuuksista yhä enemmän merkityksiä, yksityiskoh-
tia, seurauksia ja kytkeitä on selvästi kasvanut. (Raittila ym. 2008, 21.)

3. Toimittajan tiedonhankinta kriiseissä

Tiedonhankinta on yksi toimittajan tärkeimmistä tehtävistä ja tärkeä osa journalistista työprosessia (Kuutti 2006, 78). Idea jutusta syntyy konkreettiseksi tuotteeksi ainoastaan tiedonhankinnan kautta. Keskeistä tiedonhankinnassa on pohtia, millaista tietoa tarvitaan jutun julkaisemiseksi. (Huovila, 2005, 76). Lähtökohtana tiedonhankinnassa on, että kaikki toimittajan työssään tarvitsemat tiedot hankintaan avoimesti ja rehellisin keinoin (Huovila, 2005, 99). Tässä luvussa käsittelen toimittajien tiedonhankintaa erityisesti kriisitilanteissa.

3.1 Tiedonhankinnan käytännöistä

Toimittajien tiedonhankintaan liittyviä käytäntöjä on tutkittu laajalti. Aihe on ollut suosittu pro gradu -tutkielmien aihe. Esimerkiksi Katja Juntunen on tutkinut toimittajien tiedonhankintakeinoja Iisalmen Sanomissa pro gradu -tutkielmassaan (2013). Tutkimuksessa havaittiin, että tiedonhankinnassa toimittajat käyttävät monipuolisesti erilaisia lähteitä, mutta monella toimittajalla on omat helpot lähteensä, joihin he turvautuvat kiireessä. Elina Selkälä (2006) tutki pro gradu -tutkielmassaan sanomalehtitoimittajan tiedonhankintaa jutun kirjoittamiseksi (2006). Tutkimukseen haastateltiin yhteensä 14 Aamulehden toimittajaa. Myös Selkälän tutkimuksessa havaittiin, että toimittajat pitäytyvät pääosin tutuissa ja helposti saatavilla olevissa lähteissä ja tärkeimmät tietolähteet ovat haastateltavia. Molempien pro gradu -tutkielmien tulokset tukevat aiempaa tutkimusta aiheesta.

Toimittajat arvostavat sitä, että tieto on nopeasti ja vaivattomasti tavoitettavissa. Suosituimmille lähdetyypeille yhteistä on juuri se, että ne ovat melko helposti toimittajien saatavilla. Tähän tulokseen on tullut toimittajien tietolähteitä tutkinut Kiviranta, jonka mukaan journalistisessa työprosessissa jutut syntyvät usein vähäisimmän vaivan lain mukaan. Tämä johtuu siitä, että kustannustoimintaa rajoittavat kaupalliset syyt ja se on alistettu taloudelliselle tuottavuudelle (Kiviranta 1990, 49). Tiedonhankinnan nopeus ja helppous ovat korostuneet internetin aikakaudella. Kivirannan artikkelin julkaisun aikaan journalistista tiedonhankintaa on suomalaisessa journalistikassa tutkittu vähän.

Journalistien siis tiedetään arvostavan tuttuja ja helposti saatavilla olevia lähteitä. Tämä on oleellinen lähtökohta, kun tarkastellaan toimittajien tiedonhankintakäytäntöjä myös kriisitilanteissa. Voidaan olettaa, että samat lainalaisuudet pätevät myös kriisitilanteessa. Kriisissä toimittaja joutuu kuitenkin ulos mukavuusalueeltaan ja toimittaja saattaa joutua turvautumaan myös poikkeuksellisiin tiedonhankintakeinoihin. Nämä kaksi vastavoimaa, tutut lähteet ja toisaalta poikkeukselliset keinot, tulee ottaa huomioon, kun tarkastellaan tiedonhankintaa kriisissä.

Tiedonvälitys on olemassa sananvapautta varten, joten on tärkeää, että toimittajat – vastaanottajansa edustajina – pääsevät tapahtumapaikoille. Tiukassa uutiskilpailussa toimittajien on kuitenkin tärkeää tajuta, että toimittajat omassa työssään eivät saa tarpeettomasti häiritä viranomaisten toimintaa. Onnettomuus-, tapaturma- ja erilaisissa poikkeustilanteissa on huolehdittava siitä, että niin poliisi- kuin pelastusviranomaiset voivat tapahtumapaikoilla, sairaaloissa ja erilaisissa kriisikeskuksissa keskittyä omaan työhönsä. Toimittaja on itse viime kädessä myös vastuussa siitä, että hänen poikkeuksellisessa tilanteessa haastattelemansa ihminen on niin ruumiillisesti kuin henkisestikin sellaisessa tilassa, että hänen kommenttejaan voidaan käyttää tiedotusvälineessä. (Huovila 2005, 106.) Toimittajien käytös ja heidän käyttämänsä tiedonhankintatavat ovat siis jatkuvan tarkastelun kohteena. Toimittajan on pystyttävä toimimaan kriisitilanteessa eettisesti oikein ja hankkimaan tietoa tavalla, joka kestää tarkastelua.

Toimittajan keskeisin tiedonhankintakeino on haastattelu, koska sen avulla on mahdollista saada ajankohtaista tietoa nopeasti ja suoraan asiantuntijalta. Haastattelu voidaan tehdä joko henkilökohtaisesti, puhelimitse tai kirjallisesti. (Huovila, 2005, 79.) Muita keinoja saada tietoa ovat muun muassa tiedotustilaisuudet, kansalliset ja kansainväliset tietotoimistot, internet ja kuvatoimistot (emt., 2005, 86–99).

Huovila (2005) käsittelee teoksessaan myös toimittajien ongelmia tiedonhankinnassa Persianlahden sodan aikaan. Persianlahden sodassa 1991 tiedonvälitys itse tapahtumapaikoilla oli sensuroitua ja toimittajien liikkumista sotatoimialueella valvottiin. Jos toimittaja ei voi tiedonhankinnassaan toimia vapaasti ja hänen on tehtävä juttunsa oloissa, jotka rajoittavat vapaata tiedonhankintaa, pitää jutussa mainita tiedonhan-

kintaa koskevat rajoitukset, jotta vastaanottaja voi suhtautua saamaansa tietoon varauksellisesti. Toimittajan on lisäksi pyrittävä etsimään vaihtoehtoja annetuille tiedoille. Esimerkiksi Persianlahden sotatapahtumien taustoituksessa ja sotatoimien vaikutusta arvioitaessa on pyrittävä käyttämään hyväkseen muista aiemmista kriiseistä saatua tietoa ja arvioida tilanteita tämän pohjalta. (emt., 107.)

Tiedonhankinnassa oleellista on myös hankittavien tietojen oikeellisuus ja arviointi. Tiedonvälitys perustuu totuudenmukaisuuteen ja virheettömyyteen. Toimittajan työn keskeinen lähtökohta on käytettävissä olevien tietojen mahdollisimman huolellinen tarkistaminen. (Huovila 2005, 82.)

Kuten jo aiemmin olen todennut, kriisijournalismin tutkimuksessa korostuu erityisesti toimittajan rooli. Esimerkiksi Kauhajoen (Raittila ym. 2009) ja Jokelan koulusurmia (Raittila ym. 2008) koskevan uutisoinnin tutkimuksessa keskiössä olivat toimittajien tiedonhankinnan käytännöt kriisitilanteessa. Poikkeuksellisessa tilanteessa toimittajan ja toimituksen kyky toimia ja tuottaa tietoa joutuu suurennuslasin alle. Myös eettisiä valintoja ja toimintaa tarkastellaan poikkeuksellisen tarkasti, sillä tilanteet ovat usein arkaluontoisia. Olssonin mukaan (2010, 90) erilaisten kriisien osalta on nähtävissä yhtäläisyyksiä toimituksen toimintatavoissa. Kriisitilanteet asettivat korkeat vaatimukset uutisorganisaatiolle ja samaan aikaan lopulta myös vaaransivat organisaation toiminnan oikeudellisuuden.

Tiedonhankintaan liittyy oleellisesti myös tutkivan journalismin käsite ja sen käytännöt. Perinteisesti tutkiva journalismi ymmärretään pidemmäksi juttuprojektiksi, jossa yhteiskunnallisesti merkittävää tapahtumaa pyritään selvittämään journalismin keinoin. Heikki Kuutti avaa teoksessaan *Tutkittu juttu – Johdatus tutkivaan journalismiin* (2002, 12–23) tutkivan journalismin käsitettä laajemmin. Kuutin mukaan kaikki journalismi on jossain määrin tutkivaa, joten se, missä menee juuri tutkivan journalismin raja, voi olla vaikea määrittää. Kuutin luonnehdinnan mukaan toimitustyön käytännöissä on raja, jossa ”tavanomainen tutkiminen” ei enää riitä vaan asioiden selvittäminen vaatii poikkeuksellisen syvällistä tutkimusta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tutkivassa journalismissa pyritään selvittämään asioita syvällisesti tai

paremminkin kaivamaan ne julkisuuteen. Tutkimisesta vastaa journalisti, toimitus tai tiedotusväline.

Tutkivassa journalismissa korostuu tiedotusvälineen valvova rooli, tarkoitus paljastaa epäkohtia ja välitettävän tiedon yhteiskunnallinen merkitys (Kuutti 2002, 30). Tutkivan journalismin aiheet ovat yleensä laittomuudet, moraalisesti arveluttavat ilmiöt, virheelliset käsitykset, yhteiskunnalliset epäkohdat ja ongelmat, yhteiskunnan prosessit ja ilmiöt. (Kuutti 2002, 59.)

Toimittajia on aika ajoin kritisoitu niin sanotusta haastattelujournalismista. Tämä tarkoittaa sitä, että toimittaja ei itse tee havaintoja eikä johtopäätöksiä tietoja hankkiessaan, vaan turvautuu yhteisön auktoriteetteihin. Toimittajan on myös analysoitava sitä, mitä haastateltava sanoo, ja pohdittava, tarvitaanko monipuolisuuden saavuttamiseksi muita haastateltavia, tarvitaanko uutta tiedonhankintaa. (Huovila 2005, 82.) Nämä kaikki tekijät tulee ottaa huomioon, kun tarkastellaan Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinoja ja uutisoinnissa käytettävää harkintaa Porvoon poliisiampumisissa. Sen lisäksi, että toimittaja onnistuu hankkimaan tietoa, hänen on myös pystyttävä omalla ammattitaidollaan käsittelemään ja ymmärtämään saamaansa tietoa.

3.2 Toimittajan lähdevalinta kriisitilanteessa

Verhoven, Beentjes & Liegenhart pyrkivät selvittämään artikkelissaan *Disrupting gatekeeping practices: Journalists' source selection in times of crisis*. (2016), miten journalistit valitsevat lähteensä kriisin aikaan. Tutkimuksen mukaan on olemassa kolmea erityyppistä lähdetä, joita käytetään yleisimmin raportoitaessa kriiseistä. Ensimmäisenä on uutistoimistot, toisena kriisissä olevien organisaatioiden viestintä, johon kuuluvat esimerkiksi viranomaisten tiedotteet, ja kolmanneksi yleisö, joka voi tarjota toimittajille silminnäkijätarinoita ja ruohonjuuritason näkökulmia (emt., 1109.)

Tutkimuksessa lähteiden käytön todennäköisyyttä uutisessa arvioitiin toimittajan oman harkinnan, lähteen aktiivisuuden ja lähteen ja toimittajan välisen suhteen kautta. Puolestaan huomiota eri lähteen kriteerin valintaan käytettiin viiden eri lähdeominaisuuden avulla: uskottavuus, tietämys, halukkuus, ajankohtaisuus ja suhde toi-

mittajaan. Lähdeominaisuuksien merkittävyys riippuu lähdeyydestä: uutistoimistojen tulisi olla tietoisia, kun taas yleisöltä saadun tiedon tulisi olla ajankohtaista ja uskottavaa (emt., 1110–1113.)

Tutkimuksessa havaittiin, että journalistiset käytännöt pätevät myös kriisin aikana ja toimittajat ovat kriisitilanteissakin kriittisiä portinvartijoita. Hektisistä olosuhteista huolimatta toimittajat näkevät vaivaa löytääkseen laadukkaan lähteen mieluummin, kuin vain valitsisivat saatavilla olevan lähteen. Lisäksi he arvioivat erilaisten lähteen laadun erilaisten kriteerien perusteella riippuen lähdeyydestä. Tulokset kuitenkin viittaavat siihen, että kriisissä toimittajat nojaavat usein tiettyihin lähteisiin. Kriisin aikana journalisteilla on tapana nojata pääosin tuttuihin lähteisiin kuten organisaatioihin ja yleisöön. (emt., 1119.)

Viranomaislähteet ja yleisö ovat itsestään selviä lähteitä kriisiuutisoinnissa. On sanomattakin selvää, että kriisin kohdatessa pelastushenkilöstö vastaa tapauksen tiedottamisesta. Myös yleisön rooli, kuten jo silminnäkijähaastatteluja käsittelevässä teoriaosiossa todettiin, on tavallinen lähde toimittajalle kriisissä.

Hollantilaistutkijoiden tulokset ovat linjassa jo edellä esitettyjen tutkimustulosten kanssa siitä, että toimittajat tukeutuvat tuttuihin lähteisiin. Tämä on tilanne myös kriisitilanteessa. Tuttuihin lähteisiin turvautumista kriisitilanteessa tukee myös Raittilan ja kumppanien teoksessa Jokelan koulusurmat mediassa (2008) tehty havainto aiheesta. Jokelan tapaus yhdistettiin Yhdysvalloissa tapahtuneisiin kouluammuskeluihin, jonka yhteydessä haastateltiin aiheeseen liittyvää asiantuntijaa (Raittila ym. 2008, 134–139).

Jokelan koulusurmien tapauksessa toimituksissa alettiin tilanteen selkeytymisen jälkeen hankkia kommentaattoreita toimittajien omien verkostojen kautta. Toimittajien tekemä asiantuntijoiden haalinta oli omalla tavallaan myös nopeuskilpailua, ja käytännössä haastateltavaksi valikoituivat ne asiantuntijat, jotka saivat tulla toimituksessa ensimmäisinä mieleen. Halutuimmat kommentaattorit joutuivat kieltäytymään haastatteluista, koska he eivät ehtineet puhua jokaiselle medialle. Asiantuntijoiksi valikoitui tuttuja ja hyväksi havaittuja puhujia. Jokelan tapahtumia kommentoi-

vat samat kriisipsykologit ja asiantuntijat, jotka ovat olleet näkyvästi esillä myös aiempien suuronnettomuuksien uutisoinnin yhteydessä. Asiantuntijoiden valintaa arvioitiin myös sen perusteella, kenellä olisi mahdollisuus puhua nimenomaan valitusta näkökulmasta, kuten koulujen turvallisuudesta, nuorten miesten pahoinvoinnista tai internetin vaikutuksista. (emt., 139.)

Tuttuihin lähteisiin nojaaminen kriisitilanteessa on ymmärrettävää, mutta se nostaa esille huolen tiedon puolueellisuudesta. On oleellista pohtia, tuleeko kaikki tarvittava tieto esille, jos jokainen media turvautuu samaan tuttuun asiantuntijaan. Edellä esitetyt havainnot tutkimusten tuloksista ovat keskenään osittain ristiriitaisia: toimittajat toisaalta ovat kriisissäkin kriittisiä portinvartijoita, mutta samaan aikaan turvautuvat tuttuihin lähteisiin. Toisaalta on parempi, että tieto saadaan jostain, kuin että sitä ei saataisi lainkaan.

3.3 Journalistin etiikka

Toimittajan työtä ohjaa voimakkaasti toimittajan etiikka, joka ohjaa toimittajaa toimimaan oikein esimerkiksi tiedonhankinnassa ja tiedon julkaisussa. Jorma Mäntylä (2008, 64) on tutkinut toimittajien tiedonhankintaan liittyviä eettisiä ohjeita. Mäntylä toteaa teoksessaan, että totuudenmukaisuus ja tietojen oikeellisuus on Journalistin ohjeiden filosofinen lähtökohta.

On tutkittu, että suomalaistoimittajat uskovat hyvin vahvasti ammattietiikkaan. Toimittajat ovat valmiita käyttämään jonkin verran eettistä harkintaa tilannekohtaisesti, mikä on yhä enemmän tarpeen muuttuvassa journalistisessä ympäristössä. Toimittajien haasteena on miettiä ammattietiikalle sellaisia soveltamistapoja, jotka sopivat ennalta määrittelemättömiin uudenslaisiin tilanteisiin esimerkiksi verkkoympäristössä. Yleisesti ottaen toimittajat eivät kuitenkaan ole valmiita käyttämään eettisesti arveluttavia toimintatapoja edes silloin, vaikka kyseessä olisi tärkeä juttu. Nuoremmat toimittajat ovat käytännöissä joustavampia ja erilaisia tutkivan journalismin keinoja pidetään ainakin joissain tilanteissa mahdollisina. (Pöyhtäri ym. 2014, 36.)

Totuudenmukaisuus ja eettisyys ovat tietysti oleelliset lähtökohdat, kun puhutaan journalismin roolista vallan vahtikoirana. Yleisön pitäisi pystyä luottamaan siihen, että tieto on todenmukaista ja hankittu eettisesti. Kuitenkin kun puhutaan inhimillisestä toimijasta, toimittajasta, asia ei ole aivan niin yksinkertainen.

Journalismin eettiset kysymykset ovat kuitenkin monimutkainen kokonaisuus. On monin tavoin tulkinnallista, mikä on totuudenmukaista, olennaista ja monipuolista. Tiedotusvälineessä työskentelevä joutuu lisäksi ratkaisemaan nämä kysymykset kovassa kiireessä, jota lisäävät tulospainheet sekä eri tahojen ristiriitaiset näkemykset olennaisesta ja todesta. (Mäntylä, 2008, 64.)

Journalistinen etiikka ei ole selkeä kokonaisuus. Yhtäältä se voidaan jäsentää deontologiseksi näkemykseksi, joka korostaa tiedon ja totuuden välittämisen velvollisuutta. Toisaalta journalistinen etiikka voidaan ymmärtää myös työn seurauksia painottavaksi teologiseksi etiikkakäsitykseksi. Näistä kahdesta velvollisuusetiikka on absoluuttista, jonka mukaan toimittajan velvollisuus on tuoda esiin totuus ja mahdollisimman paljon faktoja miettimättä sitä, mitä tiedon julkistamisesta seuraa. Teologinen etiikkakäsitys puolestaan on suhteellista, ja se edellyttää, että toimittajan on arvioitava totuuden ohella myös sitä, millaisia seurauksia hänen työllään on. (Koljonen & Raittila 2009, 50.)

Avoimuus ja rehellisyys kuuluvat normaaliin journalismiin. Tilanne voi kuitenkin muuttua, jos ollaan tekemisissä yhteiskunnan valtaapitävien, talouselämän johtajien tai sosiaalisesti merkittävien instituutioiden kanssa. Etenkin tutkivaa journalismia harjoittavat toimittajat voivat tällöin joutua käyttämään poikkeuksellisia menetelmiä päästäkseen käsiksi merkitykselliseen tietoon. Tällöin liikutaan herkillä ja aralla alueella. Yleisö odottaa tietoa yhteiskunnan valtaa tekemisistä ja etenkin väärinkäytöksistä. Uutiskilpailun oloissa voi syntyä tilanne, että tiedonhankinnassa käytetään arveluttavia menetelmiä. Vastaaventyypinen tilanne voi muodostua erilaisten onnettomuuksien ja katastrofien yhteydessä. Suuronnettomuuksien aikana tiedonvälityksen nopeuden vaatimus ja uutiskilpailu voivat johtaa tai pakottaa epätavallisiin tiedonhankintamenetelmiin. Tällöin tietoa hankkiva toimittaja voi ajautua vaikealle harmaalla vyöhykkeelle. Yhtäältä hänen pitäisi turvautua eettisesti hyväksyttäviin

keinoihin tietojen hankkimisessa. Toisaalta hän voi huomata, että muilla menetelmillä saa esille yleisen edun mukaista yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa. (Mäntylä 2008, 95.)

Oleellista on myös muistaa, että journalistin etiikka ei pysy muuttumattomana, vaan mediaympäristön muuttuessa myös journalismin eettiset vaikutukset muuttuvat. Journalistietiikka ja viestintäalan itsesääntely on noin sata vuotta vanha ilmiö. Suomen ensimmäinen journalistieettinen normisto julkistettiin vuonna 1958. Suomen sanomalehtimiesten etikettisääntöjen jälkeen journalistieettiset normit ovat käyneet läpi pitkän kehityskaaren. Normisto uusittiin täydellisesti vuonna 1968, kun JSN perustettiin. Sen jälkeen eettiset normit on uusittu vuosina 1976, 1983 ja 1992. Useat tutkijat toteavat, että lehdistön funktio on muuttumassa tai jo muuttunut. Kun aiemmin korostettiin tiedonvälityksen ensisijaisuutta, nyt korostuvat liiketaloudelliset arvot, taloudellisen hyödyn tuottaminen omistajille. (Mäntylä 2008, 180-182.)

Kuitenkin katastrofijournalismiin nähden ohjeet ja niiden tulkinnat ovat pysyneet melko neutraaleina ja entisen kaltaisina. Langettavien päätösten määrä katastrofiuutisoinnista on ollut vähäinen uutisoinnin nopeuteen ja määrään nähden. (Mäntylä 2008, 187.)

Myös Kuutti avaa teoksessaan tutkivan journalismin eettisyyteen liittyviä kysymyksiä. Juridisia kysymyksiä enemmän tutkivan journalismin poikkeukselliset tiedonhankintamenetelmät herättävät eettistä keskustelua. Tutkimuksessa käytettyjen tiedonhankinnan keinojen eettisessä arvioinnissa on tärkeää, että tiedotusväline ei salaa tutkimusmenetelmiään. Yleisölle on annettava mahdollisuus itse arvioida toimittajan käyttämien tiedonhankintamenetelmien tarvetta ja eettisyyttä suhteessa jutun paljastamien tietojen merkitykseen. (Kuutti 2002, 154–155.) Karvosen (2006, 11) mukaan viestin uskottavuuden kannalta on arveluttavaa, jos tiedonantajan henkilöllisyyttä ei kerrota, sillä, viestiä arvioidaan sen mukaan, kenen suusta se tulee. Kun tiedonantaja tunnetaan, voidaan arvioida, mikä intressi ja motiivi hänellä on. Tämä on keskeinen lähtökohta yleisön näkökulmasta toimittajan tiedonhankinnalle.

Tärkeä epätavanomaisten keinojen käyttämistä koskeva eettinen arviointiperuste on vertaaminen keinojen tuottaman tiedon yleistä merkitystä ja hyötyä suhteessa niiden käytön aiheuttamiin ongelmiin erityisesti ihmisten yksityisyydelle. (emt., 158.) Olen-
naista on siis puntaroida, minkälaiset seuraukset jutun julkaisulla on. Toimittaja jou-
tuu miettimään tiedon tärkeyden ja sen seurausten suhdetta.

4. Iltapäivälehtijournalismi

Tutkielmassani tutkin Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinoja Porvoon poliisiampumisissa. Tästä syystä myös Iltalehden ja iltapäivälehtijournalismin laajempi käsittely ja ymmärtäminen ovat tutkielman kannalta oleellisia seikkoja. Myös se, eroavatko iltapäivälehtien tiedonhankintakeinot muiden medioiden tiedonhankintakeinoista on oleellinen näkökanta tutkielmani tulosten pohdinnan kannalta.

Tässä luvussa käsittelen iltapäivälehtien roolia mediakentässä ja pohdin niiden pääasiallisia eroja kentän muihin toimijoihin. Tarkoituksena on ymmärtää niitä lainalaisuuksia, joiden puitteissa iltapäivälehdet toimivat ja sitä, miten iltapäivälehtien käytännöt eroavat muista. Tämän jälkeen käsittelen iltapäivälehtien kriisiuutisointia ja siitä tehtyä tutkimusta.

4.1. Iltapäivälehdistö osana mediakenttää

Puhekielessä iltapäivälehdiksi mielletään Suomessa Iltalehden lisäksi sen kilpailija Iltä-Sanomat. Pasi Kivioja huomauttaa kuitenkin tutkimuksessaan *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa* (2008, 14), että teknisesti ottaen molemmat edellä mainituista ovat itse asiassa aamulehtiä, jotka pyritään saamaan myytiin mahdollisimman varhain aamulla.

Iltapäivälehdistön tapojen, tyylin ja juttutyyppeiden nähdään usein eroavan tavalla tai toisella suurista päiväsanomalehdistä. Kiviojan mukaan (2008, 14) terminä iltapäivälehti viittaa tietyllä tapaa sensaatiohakuiseen, visuaaliseen, kevyeen ja nopeasti omaksuttavaan sisältöön. Ulkomailta tällaiseen lehtityyppiin viitataan tabloideina ja keltaisena lehdistönä.

Kivioja huomauttaa samassa yhteydessä (2008, 14), että Suomen iltapäivälehdistö ei varsinaisesti vastaa suoraan sen ulkomaalaisia sisarlehtiä tabloideja, sillä Suomessa iltapäivälehdissä on voimakkaampi uutisellinen painotus kuin esimerkiksi brittiläisissä tabloideissa. Kivioja viittaa tekstissään Colin Sparksin artikkeliin *The Panic over Tabloid News* (2000), jossa Sparks on erotellut viisi erilaista lehtityyppiä: vakava,

puolivakava, vakava-populaari, tabloidi ja supermarket tabloidi. Sparksin asteikolla Kivioja sijoittaa suomalaisen iltapäivälehdistön vakavien-populaarien lehtien kategoriaan, koska suomalaisissa iltapäivälehdissä on voimakkaampi uutisellinen painotus kuin brittiläisessä Sun-tabloidissa. (Kivioja 2008, 14.) Kaarle Nordenstreng puolestaan luokittelee iltapäivälehdet valtakunnallisiin sanomalehtiin ja päivälehtiin teoksessaan Suomen mediamaisema (2012, 77).

Oleellinen huomio iltapäivälehdistä on myös niiden suhde yleisöön. Iltapäivälehdet ovat koko historiansa ajan joutuneet keskittymään asiakkaisiin, koska niiden on täytynyt myydä joka ainoa lehti erikseen kuluttajille. Siksi lööpit edustavat lyhyintä mahdollista tapaa ilmaista päivän puheenaihe. (Pietilä 2007, 86.) Iltapäivälehtien toiminta täten perustuu juuri siihen, mitä lukijat pitävät kiinnostavana.

Vaikka iltapäivälehtien luokittelussa suhteessa muuhun mediakenttään on jonkin verran eroja, on keskeistä huomata, että niiden katsotaan olevan sisällöltään erilaisia. Kivioja nostaa esille muun muassa kepeän ja nopeasti omaksuttavan sisällön, mikä nostaa esille ajatuksen siitä, että päivälehtien sisältö olisi jokseenkin päinvastaista. Kivioja toteaa (2008, 16–17), että iltapäivälehdien yksiselitteinen määrittely on monimutkaista, sillä näkökulma siihen, mikä iltapäivälehti on, riippuu siitä, keneltä sitä kysytään. Samaa mieltä on myös Heikki Saari (2007) teoksessaan *Isku tajutaan! Eli Suomen iltapäivälehdistön lyhyt historia*. Saari kuvailee iltapäivälehtiä seuraavasti:

”Iltapäivälehtien sisältöä ei pidä väheksyä monista ulkoisista tekijöistä huolimatta. Iltapäivälehti on houkutteleva, lumoava, yksipuolinen ja viihteellinen. Samalla se voi halutessaan olla rohkea ja kriittinen yhteiskunnallisten vääryyksien paljastaja. Kaikkea sitä iltapäivälehti eli tabloidi näyttää olevan; se on kerta kaikkiaan ristiriitainen journalistinen pakkaus, tuote. Iltapäivälehti on häikäilemätön opportunisti ja populistinen, jonka tärkein tehtävä on takoa rahaa kaupallisilla lehti-markkinoilla. Se on skandaalien ja juurujen kauppias turhuuden markkinoilla.”
(Saari 2007, 7.)

Saaren ajatuksessa kiteytyy hyvin iltapäivälehtien kaksijakoinen rooli osana mediakenttä. Yhtäältä iltapäivälehdistö on kriittinen toimija, joka luo yhteiskunnallisia

puheenaiheita ja tekee kriittisiä sisältöjä. Toisaalta se on myös viihteellinen tekijä, joka toimii osittain omilla pelisäännöillään. Iltapäivälehdistön keskeinen rooli mediakentässä liittyy usein enemmän siis keskustelun herättämiseen kuin kansalaisten valistamiseen. Kiviojan (2008, 18) mukaan iltapäivälehdillä on vahva rooli valtakunnallisina uutisvälineinä ja puheenaiheiden asettajina.

Hanna Syrjälä on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan *"Ei röyhkeämpiä vaan rohkeampia"* : haastattelututkimus iltapäivälehtien toimittajien ammatillisesta omakuvasta (2007) sitä, kuinka iltapäivälehdien toimittajat itse suhtautuvat rooliinsa iltapäivälehdien toimittajana. Tutkimus koostui 10 teemahaastattelusta, joista puolet haastateltavista työskenteli Ilta-Sanomissa ja puolet Iltalehdessä. 8 toimittajista työskenteli uutistoimituksessa ja 2 viihdetoimituksessa.

Vastauksissa toimittajat korostivat olevansa reiluja, hyvätapaisia ja hienotunteisia. Monet toimittajat kertoivat, että ovat äärimmäisen varovaisia ja kohteliaita erityisesti onnettomuustilanteissa. Yhden toimittajan mukaan onnettomuuspaikoilla aivan muiden välineiden kuin iltapäivälehtien toimittajat "tunkevat mikrofonia" töykeimmin ihmisten suuhun". (Syrjälä 2007, 44.) Iltapäivälehdien toimittajat itse määrittelevät itsensä hyvin pitkälle samankaltaisen eettisen normiston avulla kuin muunkin mediakentän toimijat.

Myös Syrjälän tutkielmassa korostui ajatus siitä, että iltapäivälehdellä on omintakeinen roolinsa mediakentässä. Lähes jokainen haastateltava puhui iltapäivälehtien omasta tyylistä tai tavasta tehdä juttuja. Kolme piirrettä nousi ylitse muiden: kiinnostavuus, ihmissläheisyys ja puheenaiheiden luominen. Näiden lisäksi iltapäivälehtien tunnuspiirteinä nähtiin muun muassa kärkevyys, räväkkyys ja rohkeus. Vastauksissa kiinnostavuus ei viitannut vain jutun aiheeseen, vaan myös jutun tekotapaan. Toimittajat kertoivat, että jutut yritetään kirjoittaa niin, että lukijan mielenkiinto saadaan sekä napattua että pidettyä. Kiinnostavuutta pidettiin suhteellisen itsestään selvänä asiana, eikä sitä pidetty ongelmallisena journalistisena seikkana. (Syrjälä 2007, 57.)

Iltapäivälehti nähtiin jollakin tavalla velvollisuuksista vapaampana lehtenä kuin muut mediat. Vastaajien mukaan muiden medioiden tehtävä on valistaa, sivistää, taustoit-

taa ja olla arvokkaita. Iltapäivälehtien tehtävä puolestaan on olla häpeilemättömämmin lukijalle mieliksi eli poimia maailman tapahtumista lukijoita kiinnostavia seikkoja. Iltapäivälehteä myös tehdään tarkasti muuta mediakenttää seuraten. Kilpailijoiden valintojen ja tekojen, erityisesti toisen iltapäivälehdessä, nähtiin vaikuttavan omaankin lehteen suuresti. (Syrjälä 2007, 70.)

Kivioja esittää tutkimuksessaan iltapäivälehtien keskeisimmät sisällön muutokset tiivistetysti vuosien 1985–2006 väliseltä ajalta (Kivioja, 2007, 79). Listassa on muun muassa seuraavia huomioita:

- Rikosuutisia on sisäsivuilla suhteessa enemmän kuin etusivulla
- Onnettomuus- ja tapaturmauutisointia on tehostettu
- Juttujen määrä on lisääntynyt, koska niitä palastellaan osiin aiempaa enemmän. Kiinnostavimpien aiheiden saama sivumäärä voi olla massiivinen 2000-luvulla.
- Reaaliaikainen verkkouutisointi menee lehden perusuutisten edelle
- Kotimaan rikos- ja onnettomuus uutisoinnissa näkyy lisääntynyt julkisuuspainotus
- 90-luvun puolivälistä alkaen kuvien määrä on kaksinkertaistunut ja niiden laatu on parantunut. Yhä useampia aiheita yritetään jollain tavalla kuvittaa
- Jutunteko on 2000-luvulla paljolti kuvalähtöistä ja tapahtuu kuvien ehdoilla. Teksti on sivuosassa
- Verkon nettivideot on tullut uutena formaattina vuonna 2006

On huomattava, että sekä Kiviojan että Saaren esittämät näkemykset iltapäivälehdistä ovat osittain vanhentuneita, sillä teokset on julkaistu yli kymmenen vuotta sitten. Kari Koljonen (2013, 48–49) nostaa esille tutkimustuloksen siitä, että journalistikunnan suhtautuminen tabloidlehtiin ja viihteellistymiseen on viime vuosina muuttunut aiempaa hyväksyttävämmäksi. Iltapäivälehdet ovat yhä useammin tehneet sellaisia juttuja, joihin myös päivälehtien on ollut pakko reagoida. Iltapäivälehdissä työskentelevät toimittajat ovat alkaneet nauttia arvostusta ammattikunnan sisällä. Tietynlaiset iltapäivälehtimäiset uutiskriteerit, joissa yleisön kiinnostus on aihe- ja näkökulmavalintojen keskiössä, ovat levinneet myös muuhun mediaan.

Nordenstreng puolestaan luonnehtii omassa teoksessaan iltapäivälehtien nykytilaa tavoittavuuden kautta. Iltapäivälehdien painoarvo mediana mitataan tavoittavuutena, joka tarkoittaa paperilehden levikkiä ja lukijamäärää sekä lehden verkkosivuston kävijämäärää. Paperilehtien levikin pienentymisestä huolimatta lehtien ilmaiset verkkosivut ovat lisänneet tavoittavuutta enemmän kuin mikään muu pitkään aikaan, mikä näkyy iltapäivälehtien sijoittumisessa verkkosivustojen kävijämäärissä selvästi ensimmäisiksi. (Nordenstreng 2012, 89.)

Tämä on yleinen journalismin medioitumisen trendi, joita Aske Kammer avaa artikkelissaan *The Mediatization of Journalism* (2013). Kammerin mukaan nyt eletävällä journalismin medioitumisen aikakaudella, journalismi alistaa itsensä yhä enemmän media instituution vaatimukseen ja sen sisältämiin medialogiikan vaatimukseen, muuttaen koko instituution professiota. Yksi näistä trendeistä on radikaali kaupallistuminen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että markkinoiden vaikutus medioihin ja niiden sisältöihin on kasvanut. Lisääntyneet kaupalliset vaatimukset vaikuttavat journalismiin yhä enemmissä määrin. (Kammer 2013, 141–148.) Kuten kaikissa lehdissä digitaalisen aikakautena, myös iltapäivälehtien toimintalogiikkaa ohjaa vahvasti kaupallistuminen ja sen uudet vaatimukset.

4.2 Iltapäivälehtien kriisiuutisoinnin tutkimus

Myös iltapäivälehtien toimintaa kriisitilanteissa on tutkittu jonkun verran. Teijo Kuusela on perehtynyt Myyrmannin kauppakeskuksen pommiräjähdyksen uhreista tehtyihin juttuihin (2005). Kuusela analysoi tutkimuksessaan neljän sanomalehden ja neljän aikakauslehden Myyrmannia koskevan uutisoinnin. Hänen mukaansa kaikissa oli eettisiä ongelmia, mutta iltapäivälehdet menivät lähimmäksi uhrien yksityisyyttä. Ainoastaan iltapäivälehdet haastattelivat uhrien omaisia tai läheisiään menettäneitä. Räjähdyksessä kuolleiden elämää käsiteltiin hyvin yksityiskohtaisesti, ja uhreista tehtiin tietynlaisia yli-ihmisiä. Joitakin loukkaantuneita ja heidän perheitään seurattiin jatkokertomuksen tyylisesti. (Kuusela 2005, 93–95.)

Kuuselan tulos on yhtäältä linjassa edellisessä luvussa esitetyn ajatuksen kautta siitä, että iltapäivälehdet näyttäytyvät vapaampina toimijoina kuin muut mediat, mutta toisaalta ristiriidassa ajatuksen kanssa, että iltapäivälehtitoimittajat toimisivat hienotunteisesti

Syrjälä on tarkastellut (2007, 47–51) myös toimittajien suhtautumista onnettomuus-uutisointiin. Vastauksista kävi ilmi, että onnettomuusjutut vaikuttavat olevan toimittajille pakkopullaa, mutta kukaan ei kuitenkaan kyseenalaistanut onnettomuusjuttujen paljoutta, pikemminkin päinvastoin. Toimittajien näkemyksen mukaan onnettomuuksista pitää kertoa esimerkiksi sen takia, että ne toimivat varoittavana esimerkkinä muille. Toimittajien näkemyksen mukaan onnettomuuksista ei saa myöskään vaieta, koska ne osoittavat, että hyvinvointivaltiossakin tapahtuu järkyttäviä asioita.

Haastateltujen toimittajien mukaan onnettomuusjuttujen tekemiseen muodostuu tietynlainen rutiini. Rutiinin koettiin auttavan toimittajaa, mutta tästä huolimatta onnettomuusjutut koettiin melko vaikeiksi. Toimittajat nostivat vastauksissaan esiin myös onnettomuusjuttuihin liittyvät eettiset ongelmat, jotka liittyivät siihen, voiko uhrien lähimmäisiä haastatella, milloin heihin voi ottaa yhteyttä ja miten haastattelutilanteessa pitäisi toimia. Kaikki onnettomuusjuttuihin liittyvät eettiset ongelmat eivät liittyneet haastateltavien kohtaamiseen vaan myös jutun kirjoitusprosessiin. Useat toimittajat kertoivat, että yrittävät välttää mässäilyä. Kuitenkaan sokissa olevan haastattelemiseen ei suhtauduttu tuomitsevasti, koska kyseessä on tärkeäksi nähtävä tiedonhankinta. Vastausten mukaan etenkin silloin, jos tietoa ei saa muualta, on toimittajan käytettävä kaikkia mahdollisia tietolähteitä todenmukaisen kuvan saamiseksi. Yksi haastateltava piti eettisenä ongelmana sitä, että kaikille iltapäivälehdien jutuille ei löydy riittävästi perusteluja, vaan joitakin juttuja tehdään vain yleisön uteliaisuuden tyydyttämiseksi, eikä yhteiskunnallisia näkökulmia oteta riittävästi huomioon. (Syrjälä 2007, 47–51.)

Syrjälän tuloksen perusteella myös iltapäivälehtien toimittajat suhtautuvat onnettomuus-uutisointiin kriittisesti ja pohtivat aktiivisesti omaa rooliaan siinä. Syrjälän tulos on ristiriidassa Kuuselan tuloksen kanssa, sillä Kuuselan tuloksen mukaan iltapäivälehtien toimittajien tiedonhankintakeinoissa oli arveluttavia piirteitä, kun taas Syrjä-

län vastauksissa korostettiin eettistä harkintaa. Erilaiset tulokset voi selittyä tiedonhankintatavoilla: Kuusela on analysoinut tutkimusaineistonsa sisällönanalyysilla, kun taas Syrjälä on haastatellut iltapäivälehtien toimittajia. On selvää, ettei toimittajien oma käsitys ja lehtien sivuilla näyttäytyvät jutut ole täysin sama asia.

Veritöitä ja onnettomuuksia on pidetty pääasiassa iltapäivälehtien aineistona (Huovila 2005, 51–52). Hanna Syrjälä (2007b) on tutkinut, ovatko väkivallan määrä ja järkyttävyyden lisääntyneet iltapäivälehtien lööpeissä. Tutkimuksessa analysoitiin lööpejä vuodesta 1985 vuoteen 2006. Tutkimuksessa havaittiin, että väkivaltaotsikoiden määrä lisääntyi. Oleellinen havainto oli myös se, että varsinkin kaikkein järkyttävimpien väkivaltaotsikkojen määrä lisääntyi selvästi 1990-luvun puolivälistä lähtien. Tämän lisäksi tunteisiin vetoava esitystapa lisääntyi lööpeissä. Erityisesti 2000-luvun lööpeissä korostettiin surua, joka liittyy väkivaltaiseen tapahtumaan. Tämän lisäksi lööpeissä näkyvä väkivalta tapahtui aiempaa useammin tutuissa tilanteissa. (Syrjälä 2007b, 64-65.)

Teoksessa *Jokelan koulusurmat mediassa* (Raittila ym. 2008, 127) puolestaan havaittiin, että iltapäivälehdillä oli ominainen ja muista lehdistä jokseenkin eroava tyyli käsitellä katastrofin syitä. Iltapäivälehdissä koulusurmien syitä käsittelevät jutut oli rakennettu ampujan persoonan ympärille. Tekoa käsiteltiin ja sille etsittiin syitä tekijän mielentilan, ajatusten tai olemuksen kautta. Lähteinä oli käytetty tulkintoja tehtäessä ampujan tunteneita ihmisiä, kuten koulutovereita, ystäviä ja muita läheisiä.

Molemmat iltapäivälehdet käsitelivät syyllistä kolmella aukeamalla tapauksen jälkeisenä päivänä. Ilta-Sanomissa koulutoverit kuvailivat tekijää oudoksi ja erikoiseksi, mutta totesivat lisäksi, että hän ei ollut vihattu. Iltalehden juttujen sisältö oli pitkälti samanlainen kuin Ilta-Sanomissa. Molemmissa iltapäivälehdissä kuva syyllisestä rakennettiin pääasiassa koulutovereiden kertoman ja ampujan omasta internet-aineistosta saadun tiedon avulla. (Raittila ym. 2008, 129.)

Suuronnettomuuksien uutisointia iltapäiväpäivä- ja aikakauslehdissä tutkineet Koljonen ja Kunelius (2005, 55) ovat todenneet muun muassa, että iltapäivälehtien on-

nettomuusjournalismi on 2000-luvulla volyymiltaan suurempaa ja luonteeltaan yksityiskohtaisempaa sekä henkilöityneempää kuin vielä 1950- tai 1970-luvuilla.

Iltapäivälehdet toimivat siis kriisitapausten uutisoinnissa jokseenkin eri lainalaisuuksin kuin muut mediat. Syrjälän esittämä havainto siitä, että iltapäivälehti näyttäytyy vapaampana ja rohkeampana mediana kuin muut näkyy myös muiden aihetta tutkineiden tutkimustuloksissa. Kriiseistä uutisoidaan rohkealla otteella ja suurella volyymilla, mutta kuitenkin toimittajat itse kokevat käyttävänsä työssään riittävästi eettistä harkintaa ja välttävänsä mässäilyä (Syrjälä 2007). Myös Salmen (1996) esittelemät kriisijournalismin tyypilliset elementit näkyvät eri tavalla juuri iltapäivälehtien tyylissä toimia. Jatkokerronnan elementtiä hyödynnetään erityisesti iltapäivälehdistä ja katastrofin syitä käsitellään eri tavalla kuin muissa medioissa. Nämä ovat tärkeitä lähtökohtia, kun tarkastellaan Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinoja.

5. Tutkimusasetelma

Tutkielmassani tutkin Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinoja Porvoon poliisiampumisissa. Tämän lisäksi tutkin, minkälaista harkintaa toimituksessa käytettiin, kun tapauksesta julkaistiin tietoa. Haastattelin tutkielmaan kuutta Iltalehden toimittajaa, jotka olivat mukana Iltalehden toimituksessa uutisoimassa Porvoon poliisiampumisten tapauksesta.

Iltalehti on toinen Suomen kahdesta iltapäivälehdistä ja se ilmestyy verkkojulkaisuna sekä paperisena lehtenä kuutena päivänä viikossa. Iltalehti on Suomen neljänneksi luetuin sanomalehti. Puolestaan Iltalehti.fi-sivusto tavoittaa valtakunnallisesti 3,5 miljoonaa suomalaista kuukaudessa. Iltalehti kuuluu Alma media -konserniin. Iltalehden vastaava päätoimittaja on Erja Yläjärvi. Iltalehti on perustettu vuonna 1980 sen edeltäjän Iltaset-lehden tilalle. Iltalehden perustaminen käynnisti kahden iltapäivälehdien välisen kilpailun ja samalla 1980-luvulla iltapäivälehtien suosio kasvoi merkittävästi.

Rajasin tapauksen aineiston keruun nimenomaan Iltalehteen, sillä olin töissä Iltalehdessä ja seurasin paikan päällä tapauksen uutisointia. Kuten iltapäivälehtiä käsittelevässä luvussa totesin, iltapäivälehdet, näyttäytyvät rohkeampina ja vastuusta vapaampina lehtinä kuin muut, mikä palvelee tutkimukseni ongelmanasettelua, kun haluan selvittää, minkälaista harkintaa tiedonhankintatapojen käytöstä tehdään toimituksessa.

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää toimittajien tiedonhankinnan käytäntöjä poikkeuksellisessa uutistilanteessa ja tarkastella, minkälaista eettistä harkintaa toimittajat joutuvat käyttämään julkaistessaan tietoa kriisitapauksesta. Aiheen tutkiminen on tärkeää, sillä kuten olen edellä kuvannut, toimittajien merkitys luotettavina tiedonvälittäjinä korostuu kriisitilanteissa ja yleisön tarve saada tietoa on suuri. Tästä syystä on tärkeää tarkastella tarkemmin sitä, miten toimittajat selviävät tehtävästään tiedon

etsijinä ja välittäjinä. Näin on mahdollista saada yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa myös laajemmista journalismin kehityssuunnista.

Pro gradu -tutkielmassani vastaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Minkälaisia journalistisia tiedonhankintakeinoja Iltalehden toimittajat käyttivät Porvoon poliisiampumisten uutisoinnissa?
2. Minkälaista harkintaa toimituksessa käytettiin, kun kriisitapauksesta julkaistiin tietoa?

Valitsin tutkimusmenetelmäksi puolistrukturoidun haastattelun. Haastattelut toteutettiin anonyymisti. Koska tutkimukseni tarkoituksena on selvittää toimittajien tiedonhankintakeinoja ja toimituksen harkintaa tapauksen uutisoinnissa, rakensin kysymysrunгон (liite 1) palvelemaan tätä tarkoitusta. Kysyn toimittajilta muun muassa, millaisista lähteistä he hakivat tietoa tapauksen uutisoinnissa. Analysoin haastatteluista kerätyn aineiston temaattisella sisällönanalyysillä.

5.2 Puolistrukturoitu teemahaastattelu

Tiedonkeruutapa, jossa henkilöiltä kysytään heidän omia mielipiteitään tutkittavasta kohteesta ja vastaus saadaan puhutussa muodossa on nimeltään haastattelu. Jo sanan etymologia paljastaa osan itse haastattelun luonteesta, sillä se korostaa, että haastattelussa kaksi henkilöä tapaa toisensa sosiaalisessa vuorovaikutustilanteessa. Haastattelun luonteesta kertoo myös se, että haastattelussa nähdään vain osa ilmiöstä tai saadaan epätäydellinen kuva jostakin. Tätä ajatusta voidaan täydentää nostamalla esille, että haastattelussa haastatteliija saa jonkinlaisen kuvan ja käsityksen vastapuolen elämysmaailmasta ja ajatuksista. Myös haastateltava saa tämän kuvan jossain määrin. Kun kyse on tutkimushaastattelusta, haastattelulla on välillinen arvo tutkimusprosessissa ja se on osa laajempaa tieteellisen päättelyn kokonaisuutta. Haastattelu on siis käsitteisiin, merkitykseen ja kieleen perustuvaa vuorovaikutusta. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 41.)

Hirsjärvi ja Hurme listaavat luonteenomaiset piirteet, jotka ovat ominaisia vuorovai-
kutustilanteelle, joka on osa tutkimusta (emt.,43):

1. Haastattelu on ennalta suunniteltu. Tavoitteena on, että haastattelija saa luotettavaa tietoa tutkimusongelman kannalta tärkeiltä alueilta.
2. Haastattelu on haastattelijan alulle panema ja ohjaama.
3. Haastattelija joutuu tavallisesti motivoimaan haastateltavan sekä ylläpitämään hänen motivaatiotaan.
4. Haastattelija tuntee roolinsa, mutta haastateltava oppii sen haastattelun kulu-
essa.
5. Haastateltavan on voitava luottaa siihen, että annettuja tietoja käsitellään luot-
tamuksellisesti.

Puolistrukturoitu haastattelu on lomakehaastattelun ja strukturoimattoman haastat-
telun välimuoto, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että ei ole olemassa mitään yhtä
määritelmää puolistrukturoidusta haastattelusta. Ominaista sille on kuitenkin se, että
jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. (Hirsjärvi & Hurme
2004, 47.) Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset voivat olla kaikille samat,
mutta vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat voivat vas-
tata kysymyksiin omin sanoin ja haluamallaan tavalla (Eskola, Suoranta 1998).

Oman tutkielmani kannalta oleellista oli juuri se, että tiedonhankinnan ja harkinnan
näkökohdat oli lyöty lukkoon, mutta muuten tutkimushaastattelu jätti tilaa myös
muille mahdollisille näkökulmille ja toimittajien ajatuksille. Tutkimuksen suunnitte-
lussa otin huomioon sen mahdollisuuden, että toimittajat voivat itse nostaa uusia nä-
kökohtia esille. Keskeistä kuitenkin oli ottaa huomioon, että haastattelun väljyydestä
huolimatta saan luotettavaa tietoa tutkimusongelman kannalta tärkeiltä alueilta.

Hirsjärvi ja Hurme nimittävät puolistrukturoitua haastattelua myös teemahaastatte-
luksi. Tämä johtuu siitä, että haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista on
tarkoitus keskustella. Teemahaastattelu lähtee siitä lähtökohdasta, että kaikkia yksi-
lön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita voidaan tutkia tällä menetelmällä.
Teemahaastattelu-nimen etu on, että se ei sido haastattelua kvalitatiiviseen tai kvan-

titatiiviseen leiriin, eikä se myöskään ota kantaa haastattelukertojen määrään tai siihen, miten syvälle aiheen käsittelyssä mennään. Sen sijaan teemahaastattelu-nimi kertoo siitä, mikä haastattelussa on kaikkein oleellisinta, eli sen, että haastattelu etenee tiettyjen keskeisten ja ainakin osittain ennalta suunniteltujen teemojen varassa yksityiskohtaisten kysymysten sijaan. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 47–48.)

Tärkein syy, miksi halusin kerätä tutkimusaineistoni juuri puolistrukturoidun teemahaastattelun kautta on menetelmän väljyys: se jättää tilaa toimittajille kertoa vapaasti omia ajatuksiaan tapaukseen liittyen. Myös toimittajien erilaiset roolit aiheuttivat sen, että joissain tapauksissa heille piti esittää tarkentavia kysymyksiä aiheesta. Kaikissa haastatteluissa oli pääpiirtein samat kysymykset, mutta joissain tapauksissa esitin myös erilaisia lisäkysymyksiä.

5.3 Haastatteluaineiston kerääminen

Edellä olen kuvannut tutkimushaastattelun piirteitä. Haastattelua suunnitellessani otin piirteet huomioon: suunnittelin haastattelun ennalta ja löin tärkeimmän näkökulman lukkoon, mutta jätin myös tilaa uusille näkökulmille. Mietin haastattelun kysymykset valmiiksi etukäteen niin, että ne palvelevat tutkimuskysymyksiäni ja tutkimuksen tavoitteita. Haastattelurunko löytyy kokonaisuudessaan liitteestä 1.

Valitsin Iltalehdestä haastateltavaksi kuusi toimittajaa, jotka olivat mukana tapauksen uutisoinnissa. Pyysin luvan haastatteluille toimituspäälliköltä. Haastattelut sovittiin toteutettavan anonyymisti, jotta toimittajat voisivat kertoa rehellisesti tapahtumista ilman huolta mahdollisista seuraamuksista.

Haastateltavista toimittajista suurin osa oli Iltalehdessä töissä vakituisessa työsuhhteessa. Toimittajat olivat työskennelleet talossa eripituisia aikoja, tuorein työsuhde oli kestänyt vasta noin vuoden ajan ja pisimmän työsuhteen pituus oli kymmenien vuosien kokemus Iltalehdessä työskentelystä. Toimittajien roolit tapauksen uutisoinnissa olivat erilaiset: osa haastattelemistani toimittajista oli toimituksessa, kun ensi-uutinen saavutti toimituksen, osa oli kentällä ja vastuussa silminnäkijöiden haastatte-

lemista ja osalla oli laajempi uutisointivastuu tapauksessa ja tekivät tutkivaa uutistystä.

Toimittajien erilaiset roolit vaikeutti haastateltavien valintaa: monet toimittajista kokivat, etteivät olleet tiivistä tapauksen uutisoinnissa mukana vaan olivat vain yhtenä päivänä osallistuneet uutistystyöhön. Kun juttelin toimittajien kanssa, kävi ilmi, että he ovat olleet hyvinkin merkittävässä roolissa tapauksen uutisoinnissa, vaikka he olisivatkin olleet uutisoinnissa mukana yhden työvuoron ajan. Todellisuudessa jopa yhden päivän uutistyo aiheen parissa riitti vastaamaan tutkielman kysymyksiini. Haastateltavien valinta vaati siis kattavaa keskustelua toimituksessa ennen haastattelujen toteuttamista.

Valitsin haastateltavat keskustelemalla uutispäälliköiden ja toimittajien kanssa. Koska työskentelin toimituksessa, minulla oli helppo pääsy toimittajien ja uutispäälliköiden puheille. Tutkielmaan haastattelin toimittajat, jotka olivat olleet mukana uutisoinnissa tapauksesta sen alkuvaiheessa. Tutkielmani kannalta oleellinen aika oli sunnuntaina 25. elokuuta julkitulleesta ensiuutisesta tiistaihin 27. Elokuuta saakka, jolloin mediat vielä selvittivät tekijöiden taustaa ja teon motiivia. Tapauksen aktiivinen uutisseuranta päättyi tiistaihin, jolloin henkilöt saatiin kiinni.

Haastattelut toteutettiin Iltalehden uutistoimituksessa toimittajien työvuoron aikana. Haastattelu tapahtui kahden kesken kokoustilassa. Haastattelut kestivät noin 20–30 minuuttia, ja nauhoitin ne. Haastattelujen aikana esitin tarkentavia kysymyksiä toimittajien yksityiskohtaisista työtehtävistä. Toimittajat vastasivat moneen kysymykseen aluksi suurpiirteisesti, mutta osasivat hyvin kuvailla työtehtäviään tarkemmin, kun heiltä kysyttiin tarkentavia kysymyksiä. Litteroin tehdyt teemahaastattelut. Haastattelujen litteroinnista tuli noin 20 sivua tekstiä. Litteroin tekstit mahdollisimman tarkasti, ja merkitsin myös, kun toimittajat pitivät taukoa vastauksessaan.

Yhteisenä huomiona haastatteluissa nousi esille, ettei tapauksen kokonaisuutisointi ollut kovin organisoitua toimituksessa. Useat toimittajat olivat vastuussa eri asioista ja vaiheista tapauksen uutisoinnissa. Tämä johtui osittain vuorokierrosta. Tapaus sattui sunnuntaiaamuna, jolloin monet olivat vapaalla. Kun viikko alkoi, ne jotka olivat

olleet viikonloppuna töissä, olivat vapaalla. Tämä aiheutti sen, että tapaus hajautettiin toimittajien kesken toimituksessa. Vaikka toimittajat olivat minulle ennestään tuttuja, monet eivät halunneet ensin antaa haastattelua. Eräs toimittajista kertoi, ettei voi kertoa tietolähteitään edes toimituksessa yleisesti, joten ei pystyisi vastaamaan tutkimushaastattelun kysymyksiin. Hetken keskustelun jälkeen toimittaja suostui vastaamaan kysymyksiin yleisellä tasolla.

Aineiston keruussa nousi esille myös se, että tapaus oli osittain jo unohtunut toimittajilta ja sekoittui ainakin osittain Kuopion kouluiskuun, joka tapahtui syyskuussa. Toimittajat kuitenkin muistivat aika hyvin Porvoon poliisiampumisten tapaukset, kun heille esitti lisäkysymyksiä. Huomasin myös, että kun haastattelun aloitti yleiskysymyksellä siitä, miten muistaa tapauksen, toimittajat saivat tehokkaasti palautettua mieleensä keskeisimmät seikat.

5.4 Laadullinen sisällönanalyysi

Teemahaastattelulla kerätty aineisto on yleensä runsas, mikä tekee analyysivaiheesta aineiston käsittelijälle mielenkiintoisen, mutta samalla se voi olla haastavaa, ongelmallista ja työlästä. Tästä syystä aineiston analyysitapaa pitäisi miettiä jo siinä vaiheessa, kun aineistoa kerätään. Analyysitekniikoita on monenlaisia, ja niiden suhteen on paljon erilaisia työtapoja, sillä laadullisessa tutkimuksessa on vain vähän standardeitua työskentelytekniikoita. Oleellista on myös muistaa, että ei ole yhtä oikeaa tai yhtä ehdottomasti muita parempaa analyysitapaa. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 135–136.)

Omassa tutkimusaineistossani keskeisiä teemoja olivat tiedonhankintaan ja lähteisiin liittyvät käytännöt, jotka nousivat aineistoista selkeästi esille. Tämän lisäksi esille nousi myös juttujen tuotantoon liittyviä seikkoja, kuten tapauksen uutisoinnissa käytetty harkinta ja ne asiat, jotka toimituksesta piti ratkaista ennen juttujen julkaisua. Haastattelun kysymykset oli mietitty huolella palvelemaan tutkielmani tutkimuskysymyksiä, joten tärkeimpien teemojen tunnistaminen aineistosta oli vaivatonta.

Laadullisen aineiston käsittely sisältää monia vaiheita, joista keskeisimmät ovat sekä analyysi että synteesi. Varsinaisessa analyysissä eritellään, luokitetaan aineistoa, kun taas synteesivaiheessa halutaan luoda kokonaiskuva ja esittää tutkittava ilmiö uudessa perspektiivissä. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 143.)

Oman tutkielmani osalta aineiston käsittely eteni litteroinnin jälkeen teemojen tunnistamiseen haastattelujen koodaamisen avulla. Koodasin haastattelut kahden eri tekijän perusteella: kaikki tiedonhankinnan keinoihin ja lähteisiin liittyvät maininnat menivät yhden koodauksen alle ja puolestaan uutisointiin harkintaan liittyvät seikat toisen alle. Näin olin ajatellut toimivani alusta saakka, sillä luotin siihen, että tutkimushaastattelujen kysymysrunko tarjoaa sen verran selkeitä vastauksia, että pystyn lähestymään tulosten raportointia ja analyysia hyvin suoraviivaisesti.

Analyysissä aineiston luokittelu on olennainen osa tutkimusaineiston käsittelyä, sillä se luo pohjan, jonka varassa haastatteluaineistoa tulkitaan, yksinkertaistetaan ja tiivistetään. Tämä on pakollista, jos halutaan vertailla aineiston eri osia toisiinsa ja tyyppitellä tai luokitella tapauksia. Kun luokittelua tehdään, tulee samalla jäsentäneeksi tutkittavaa ilmiötä, kun vertailee aineiston eri osia toisiinsa. Luokkia voidaan ajatella käsitteellisinä työkaluina, joiden varassa voidaan kehittää teoriaa tai nimetä abstraktilla tasolla suuresta aineistosta tärkeät ja keskeiset piirteet. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 147.)

Aineiston koodaamiseen jälkeen ryhdyin vertailemaan haastatteluja keskenään ja tekemään yhteenvetoa siitä, minkälainen konsensus aineistosta on havaittavissa tiedonhankinnan käytäntöjen ja uutisoinnin harkinnan osalta. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan (2004, 149) analyysin lopullinen tavoite ei ole luokittelu ja aineiston koodaaminen muodostettuihin luokkiin. Nämä ovat vain välivaiheita lopullisen analyysin rakentamisessa. Hirsjärvi ja Hurme vertaavat luokkia tiiliskiviin. Valmista rakennusta ei synny, ellei tiiliä yhdistellä rakennusvaiheessa joidenkin periaatteiden mukaisesti. Yhdistelyssä luokkien esiintymisen välille yritetään löytää joitain säännönmukaisuuksia. Tarkastelussa löydetään usein säännönmukaisuuksia ja samankaltaisuuksia, mutta tämän lisäksi myös säännönmukaista vaihtelua ja muista poikkeavia tapauksia.

Kvantitatiivisten luokittelujen korrelaatiot osoittavat, mitkä ilmiöt liittyvät sisällöllisesti yhteen.

Tutkijan pyrkimyksenä haastatteluaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa ja erityisesti kvalitatiivisissa analyyseissa on luonnollisesti päätyä onnistuneisiin tulkintoihin. Samaa haastattelutekstiä voi tulkita monella eri tavalla ja erilaisista näkökulmista. Onnistuneen tulkinnan kriteerinä voidaan pitää sitä, että myös lukija voi löytää tekstistä ne samat asiat, jotka tutkijakin löysi aineistoa käsitellessään. Tämän tulisi tapahtua riippumatta siitä, onko lukija näkökulmasta samaa vai eri mieltä. Kvalitatiivisissa tutkimuksissa tutkimus tulkinnallista siinä suhteessa, että tulkintoja tehdään sisäkkäisesti tai monissa vaiheissa. Tämä siis tarkoittaa sitä, että tutkija tulkitsee tutkittavan tulkintoja ja lukija puolestaan tulkitsee tutkijan tulkintoja. (emt., 151.)

Hirsjärvi ja Hurme toteavat teoksessaan, että analyysivaiheessa tarkastellaan sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Nämä piirteet pohjautuvat todennäköisesti teemahaastattelun teemoihin, mutta sen lisäksi tulee esiin nousee tavallisesti myös lukuisia muitakin teemoja, jotka ovatkin usein mielenkiintoisempia kuin lähtöteemat. Teemat jotka nousevat esiin analyysistä pohjautuvat tutkijan tulkintoihin haastateltavien sanomista. Haastatteluaineistosta esiin nousevien teemojen tarkastelu suhteessa toisiinsa on analyysin tärkein osa, sillä ellei sellaista tehdä, analyysi jää puolitiehen ja on ulkokohtaista. (emt., 173–174.)

6. Tiedonhankintakeinot ja toimituksen käyttämä harkinta

Tutkielmassani pyrin vastaamaan kahteen tutkimuskysymykseen. Ensimmäisenä kysyn, minkälaisia journalistisia tiedonhankintakeinoja Iltalehden toimittajat käyttivät Porvoon poliisiampumisten uutisoinnissa. Toinen kysymys oli, minkälaista harkintaa käytettiin, kun tapauksesta julkaistiin uutta tietoa. Tulososiossa en kirjaa haastattelujen tunnistetietoja, sillä haastateltavien anonymiteettia suojaa paremmin, jos sitaateista ei ole koottavissa kokonaiskuvaa yhden henkilön antamista lausunnoista.

Tuloksissa hahmotan tiedonhankinnan keinoja myös teoriaosiossa esitettyjen lähtökohtien avulla, eli kriisijournalismille tyypillisten piirteiden, tiedonhankinnan käytäntöjen ja iltapäivälehtien käytäntöjen lähtökohdista. Aloitan tulosten esittelyn yleisempien lähteiden ja tiedonhankintakeinojen käsittelyllä, jonka jälkeen siirryn käsittelemään muita keinoja, joita toimittajat pitivät osittain poikkeuksellisina.

6.1 Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinot Porvoon poliisiampumisissa

Tässä luvussa käyn esittelen Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinot Porvoon poliisiampumisten tapauksessa. Käsittelen tiedonhankintaa kronologisessa järjestyksessä, eli uutisoinnin syklin mukaan (taulukko 2). Tarkastelen kriisiuutisoinnin etenemistä aineistossa suhteessa kriisijournalismin teoriaan.

Olen käyttänyt Porvoon poliisiampumisista julkaistuja juttuja tausta-aineistona myös analyysivaiheessa. Olen tarkastellut niitä yleisellä tasolla varsinaisen tutkimusaineiston tueksi, sillä vastaan kysymykseen tiedonhankinnan käytännöistä, minkä takia aiheesta julkaistavat jutut olivat merkittävä tausta-aineisto.

Tutkielman teoriaosiossa kävin läpi kriisijournalismin muutoksen yhteydessä toimistusten suunnitelmallisuutta ja juttupakettien tekemistä kriisin yhteydessä (luku 2.3.3). Aineiston perusteella tällainen käyttäytymismalli oli havaittavissa myös Iltalehden toimituksessa: erityisesti tapauksen uutisoinnin alkuvaiheessa uutisointi eteni

hyvin rutiininomaisella tavalla viranomaisten haastatteluista silminnäkijäkertomuksiin.

Taulukko 2. Iltalehden toimittajien työtehtävät tapauksen uutisoinnissa ajankohdittain.

Työvuoro	Työtehtävä
25. elokuuta sunnuntaina aamuvuoro	Silminnäkijöiden haastattelu Porvoossa
25. elokuuta sunnuntaina aamuvuoro	Ensitilanteen kartoitus, viranomaisten tavoittelu. Poliisin tiedotteiden ja sosiaalisen median seuraaminen.
26. elokuuta maanantaina iltavuoro	Ruotsalaisten toimittajien tavoittelu, ampujien isän tavoittelu.
26. elokuuta maanantaina iltavuoro	Tilanteen seuraaminen, yleisövihjeet takaa-ajotilanteen seuraaminen.
27. elokuuta tiistaina aamuvuoro	Porvooseen tekemään reportaasia.
27. elokuuta tiistaina aamuvuoro	Oma näkökulma tapaukseen.

Tutkielmani teoriaosiossa käsittelin myös kriisijournalismille tyypillisiä elementtejä. Näitä olivat tapahtumien kulun kuvaus, onnettomuuteen liittyvien syiden ja syyllisten etsiminen, katastrofin seurausten kuvailu, silminnäkijäkuvaukset ja selviytymistarinat, kaupallisuus ja jatkokertomukset. (Salmi 1996, 28–36.) Nämä kaikki elementit olivat myös havaittavissa Iltalehden Porvoon poliisiuutisoinnissa, ja vahvistavat myös käsitystä toimituksen suunnitelmallisuudesta kriisitilanteessa. Toimittajat seurasivat ajankohtaisia tapahtumia ja päivittivät niitä mahdollisimman reaaliajassa yleisölle. Jatkokertomuksen mahdollisuus tarkoitti erilaisia juttuja aiheeseen liittyen ja sitä kautta myös erilaisia tiedonhankintakeinoja.

Tutkimusaineiston perusteella toimittajat hankkivat tietoa hyvin eri tavoilla ja eri lähteistä tapauksen uutisoinnin eri vaiheissa. Olen koonnut toimittajien pääasialliset tiedonhankintakeinot ja lähteet tapauksen uutisoinnissa. Analysoin niitä yksityiskohdittain alaluvuissa. Iltalehden toimittajien pääasialliset tiedonhankintakeinot Porvoon poliisiampumisten tapausten uutisoinnissa olivat

- Poliisien haastattelu, poliisin sosiaalisen median tiedotuskanavat ja muut viranomaislähteet
- Silminnäkijähaastattelut
- Omien henkilölähteiden haastattelu
- Yleisöltä saatujen vinkkien selvittäminen

- Sosiaalinen media ja keskustelupalstat ja niistä saatujen juttuvinkkien vahvistaminen viranomaisilta
- Muut mediat

Tuloksista on havaittavissa, että Iltalehden toimituksessa noudatettiin hyvin pitkälle kriisijournalismin perinteisiä elementtejä tapauksen uutisoinnissa. Poikkeuksena voidaan pitää omiin henkilölähteisiin perustuvaa haastattelua, jota ei nosteta esille kriisijournalismin perinteisten elementtien yhteydessä. Myös muiden median rooli poikkeaa Salmen (1996) esittämistä elementeistä.

6.1.1 Tutut lähteet – viranomaisten tiedottaminen ja silminnäkijähaastattelut

Haastattelujen vastauksista kävi ilmi, että tapauksen uutisoinnin alussa toimittajien tiedonhankinnassa korostui voimakkaasti poliisin antama tieto tapauksesta sekä Porvoossa silminnäkijöiden haastattelu. Työvuorossa ollut toimittaja lähetettiin Porvooseen kysymään alueella asuvilta ihmisiltä heidän havaintojaan öisestä poliisioperaatiosta. Iltalehden toimittaja osallistui sunnuntai-iltana poliisin järjestämään tiedotustilaisuuteen aiheesta. Lisäksi toimituksessa seurattiin aktiivisesti poliisin sosiaalisen median tilejä ja tiedotteita tapaukseen liittyen.

Tapauksen uutisoinnin alkuvaiheessa toimittajat siis luottivat pitkälti tuttuihin lähteisiin ja perinteisiin tiedonhankinnan keinoihin, mikä tukee teoriaosiossa esiteltyjä tiedonhankinnan käytäntöjä kriisitilanteessa. Toimittajat turvautuivat lähes yksinomaan viranomaisilta saatuun ja vahvistettuun tietoon sekä perinteisiin lähteisiin. Huovila kirjoittaa, että haastattelu on toimittajan keskeisin tiedonhankintatapa, koska haastattelun avulla on mahdollista saada ajanmukaista tietoa nopeasti suoraan asiantuntijalta. Haastattelu voidaan tehdä joko henkilökohtaisesti, puhelimitse tai myös kirjallisesti. (Huovila 2005, 79.) Muita keinoja saada tietoa ovat muun muassa tiedotustilaisuudet, kansalliset ja kansainväliset tietotoimistot, internet ja kuvatoimistot. (Emt., 86–99.)

Uutisoinnin alkuvaiheessa toimittajat nojasivat hyvin voimakkaasti perinteisiin tiedonhankinnan keinoihin ja lähteisiin, kuten viranomaisilta saatuun tietoon (vrt. Ver-

hoven, Benties & Liegenhart 2016, 1119). Poliisin tiedotuksen lisäksi haastatteluja lähdettiin tekemään myös tapahtumapaikalle, jossa toimittajan tehtävä oli haastatella silminnäkijöitä. Kuten olen teoriaosiossa kuvannut, silminnäkijähaastattelut ovat kriisiuutisoinnin tyyppijuttuja ja oleellista sisältöä (Salmi 1996, 23). Nämä kaikki edellä mainitut tiedonhankinnan keinot, käytännöt ja tavat toteutuivat Iltalehden toimittajien tiedonhankinnassa Porvoon poliisiampumisten uutisoinnin ensivaiheessa.

Sunnuntaiamuna 25. elokuuta uutisoinnin alkuvaiheessa tiedonhankinta keskittyi haastateltavien mukaan pääasiallisesti viranomaislähteiden seurantaan. Tämä sisälsi viranomaistiedotteet ja poliisin Twitter-tilin. Aineiston perusteella toimittajat pitivät etenkin uutisoinnin alkuvaiheessa tärkeänä nimenomaan viranomaisilta saatua tietoa. Tätä pidettiin tiedonhankinnan ensisijaisena kriteerinä, eikä uutisoinnin alkuvaiheessa muuta tiedonhankintaa ollut toimittajien mielestä tarpeen tehdä.

Lähden siitä, että viranomaislähteeseen voi yleensä luottaa. Näin kovassa uutistilanteessa ei voi mennä toisen käden tiedolla, vaan juurikin viranomaislähteillä.

Vastauksista kävi myös ilmi, että sunnuntaina vuorossa olleet toimittajat eivät kokeneet tekemäänsä tiedonhankintaa tavanomaisesta poikkeavaksi, vaikka uutisoinnin volyyymi olikin suuri.

Olin Porvoossa sinä päivänä kun se tapahtui. Olin siellä haastattelemassa paikallisia, ja kyselin siitä, mitä he olivat siellä nähneet, kuitenkin siellä oli ollut aika suuri poliisioperaatio. -- Kyllähän ne keinot ovat sillä lailla ihan samanlaisia kuin normaalistikin. Ehkä se volyyymi oli vain poikkeuksellisen iso.

Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinot tapauksessa heijastelevat myös toimituksille kriisitilanteessa tyypillistä toimituksen suunnitelmallisuutta ja rutiinomaisuutta (vrt. Olsson 2010, 91-92). Aineiston perusteella toimittajille oli selvää se, miten tapauksen uutisoinnissa edetään ja minkälaisia asioita ja juttutyyppejä aiheesta tehdään. Aineiston keräämistä koskevassa luvussa kävin läpi, että tapauksen uutisoinnin järjestämiseen vaikutti osaltaan vuorokierto, ja toimittajat tekivät töitä hajanaisesti työvuorojen puitteissa. Tästä huolimatta yleinen toimintamalli ja tapauksen uutisoinnin eteneminen oli toimittajien mielestä selkeää ja rutiinomaista.

Haastateltavat kertoivat, että tapauksen uutisoinnin edetessä tiedonhankintakeinot alkoivat muuttua. Sunnuntain viranomaislähteiden seuraamisen ja poliisin pitämän tiedotustilaisuuden jälkeen uutta tietoa ei ollut enää saatavissa poliisilta, jolloin toimittajat turvautuivat muihin lähteisiin. Tässä vaiheessa tiedonhankintakäytännöissä tapahtui muutos: toimittajat siirtyivät osittain pois tutuista lähteistä ja tavanomaisista tiedonhankintakeinoista. Osaltaan tämä selittyy poikkeuksellisen tilanteen kehitymisellä, osaltaan taas kriisijournalismin tyypillisellä elementillä, eli jatkokertomusmahdollisuudella (Salmi, 1996). Tämä kuitenkin tarkoitti selkeää muutosta tiedonhankinnan käytännöissä: pääpaino siirtyi pois tutuista lähteistä ja poikkeuksellisiin tiedonhankintakeinoihin.

6.1.2 Tiedonhankintakäytäntöjen muutos – muut mediat lähteinä

Sen lisäksi, että tiedonhankintakeinot muuttuivat, myös toimittajien suhtautuminen tiedonhankintaan muuttui. Myöhemmin vuorossa olleet toimittajat kokivat, että tapausta käsiteltiin poikkeuksellisen perusteellisesti ja tietoa pengottiin erilaisista lähteistä. Tietoa ei myöskään haettu enää haastattelemalla, vaan toimittajat turvautuivat myös dokumenttilähteisiin ja tiedonhankintakeinoihin, jotka kokivat ainakin osittain poikkeukselliseksi. Tapauksen uutisoinnissa keskeiseksi seikaksi nousi ampujien henkilöllisyyden selvittäminen. Toimittajat kääntyivät erilaisten keskustelupalstojen ja sosiaalisten medioiden puolueen yrittäessään etsiä uusia näkökulmia ja lähestymistapoja aiheeseen.

Aika harvoin kuitenkin, vaikka paljon tapahtuu rikoksia, joutuu tuolla tavalla penkomaan Facebookia myöten, että kuka tää voisi olla. Aika syvälle mentiin siinä kaivelussa, että saatiin vahvistus niille nimille ja vahvistusta tavoiteltiin läheisiä myöten.

Tapauksessa käännettiin myös ruotsalaisten medioiden puoleen, joiden avulla tapauksesta hankkia tietoa. Ruotsalaismediat olivat omilla keinoillaan selvittäneet ammuskelusta epäiltyjen veljesten henkilöllisyyden.¹⁵ Ruotsalaisiin medioihin turvau-

¹⁵ <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/oplBGB/gripna-mannen-i-finland-ar-svenskar>

tumista pidettiin poikkeuksellisenä, mutta tilanteen poikkeuksellisuuden ja uuden tiedon tarpeeseen nähden ymmärrettävänä ja oikeutettuna.

Niillähän oli heti Ruotsissa kuvat ja kaikki. Selvästi heillä oli tieto, ketä epäillään, vaikka mitään nimiä ei ollut missään vielä julkistettu. Aloin pyytämään niiltä niitä tietoja, että mistä he ovat saaneet varmuuden ja mistä kuvat ne on. Lisäksi tavoittelin tekijöiden isää, koska meillä oli aika pian se huntsi olemassa, ketä ne on. Sekin on aika poikkeuksellista, että toiselta medialta yritetään selvittää heidän lähteitä. Siinä kävi vielä niin hassusti, että Expressenin toimittaja oli lähettänyt yhdelle toiselle toimittajalle tiskin alta tiedot, mutta se toimittaja oli silloin lomalla, niin me ei sitten ikinä kuultu heistä ja he eivät vastanneet siihen minun tietopyyntöön.

Tapauksen uutisoinnin edetessä ja toimittajien siirtyessä erilaisiin tiedonhankintakeinoihin, myös medioiden välinen keskinäinen kilpailu alkoi näkyä: yhtäkkiä kaikki mediat eivät olleetkaan enää tapauksen uutisoinnissa viranomaistiedotteiden varassa, vaan joutuivat hankkia itse aktiivisesti omia tietoja.

Iltalehden toimittajat yrittivät tavoitella veljesten omaisia, mutta heitä ei saatu kiinni, eikä esimerkiksi veljesten isää tästä syystä listattu lähteeksi. Perinteisesti kriisiuutisoinnissa on pyritty välttämään tapauksen omaisten tavoittelua hienotunteisuuden takia (vrt. Koljonen & Raittila 2009). Tässä tapauksessa toimittajat eivät kuitenkaan pitäneet omaisen lähestymistä ongelmallisena, sillä isä oli kommentoinut tapausta jo muualla mediassa.

Vastauksissa korostui myös muiden suomalaisten medioiden tietojen peilaaminen omiin tietoihin. Toimitustyötä ohjasi osittain se, mitä tietoa muut mediat olivat onnistuneet saamaan tapauksesta. Eräessä vastauksessa toimittaja totesi seuraavalla tavalla:

Kaikillahan oli sinänsä samat tiedot ja tavallaan oltiin rinta rinnan, mutta kuitenkin kaikilla medioilla oli omia tiedonmurusia ja tavallaan me yritettiin kuroa siitä jonkinlaista kokonaisuutta kasaan. Muut mediat olivat myöskin se, mitä katto koko ajan, mitä heillä on ja yritti siitä lähteä hakemaan samoja tietoja, joita heillä on ja vahvistusta niille tiedoille.

Myös muissa vastauksissa nousi esille muiden medioiden seuraaminen ja niissä esitettyjen tietojen vahvistaminen. Tämä ohjasi pitkälti tiedonhankintaa ja toimituksellista työtä Iltalehden toimittajien keskuudessa. Havainto tukee myös aiempia tutkimustuloksia, esimerkiksi Syrjälän (2007, 70) tutkimustuloksen mukaan iltapäiväle-

dessä muun mediakentän toimia seurataan tarkasti. Kilpailijoiden valintojen ja tekojen, erityisesti toisen iltapäivälehdessä, nähtiin vaikuttavan omaankin lehteen suuresti.

On huomattava, että vain yhdessä vastauksessa korostui erityisesti oman tai uuden näkökulman tuominen uutisoitiin. Muussa tapauksessa noudatettiin kriisijournalisille tyypillistä rutiininomaista työskentelyä sekä muiden medioiden tietojen varmistamista.

6.1.3 Yleisön osallistuminen uutistuotantoon

Porvoon poliisiampumisia kuvattiin jokaisessa haastattelussa poikkeukselliseksi uutistapahtumaksi. Yksi syy tapauksen poikkeuksellisuuteen oli, että tapauksen uutisointi kesti useita päiviä ja tilanne oli jatkuvasti päällä. Toimittajat jalkautuivat kentälle, mutta eivät voineet olla kaikkialla paikalla ja osa työstä tehtiin toimituksesta käsin.

Haastatteluissa kävi ilmi, että yleisöllä oli merkittävä rooli toimittajien tiedonhankinnassa. Kun haastatteluissa kysyttiin toimittajilta, mistä lähteistä he hakivat tietoa, listasivat useat yleisöltä saadut vihjeet yhdeksi lähteeksi.

Maanantaina jostain tuli yleisö- tai lukijavihje, että on takaa-ajo Tampereen seudulla. Me ei aluksi tiedetty, että se liittyi viikonlopun Porvooseen. Sinä päivänä oli tullut kaksi vihjettä. Oli tullut vihje, että Porvoossa yhdessä osoitteessa olisi ollut poliisilla ratsia aikaisemmin. Sitten tuli tämä Tampereen taka-ajo. Tuli kaksi vihjettä, joiden molempien kerrottiin liittyvän Porvoon poliisiampumukseen. Selvitin molempia vihjeitä. En muista ihan järjestystä, mutta molemmat kuitenkin vahvistui, että liittyvät tähän Porvoon poliisiampumukseen.

Iltalehden toimittajille siis merkittävä tiedonhankinnan keino oli tarkistaa yleisövihtejä viranomaisilta. Toimittajilla ei itse ollut mahdollisuutta jalkautua niin tehokkaasti kentälle, että kaikkia vihjeitä olisi mitenkään ollut mahdollista selvittää itse. Tässä tapauksessa kuitenkin yleisö oli aktiivisesti yhteydessä toimitukseen, mikä puolestaan mahdollisti toimituksen tiedonhankinnan tapauksesta.

Merkittävänä yksittäisenä juttuna voidaan pitää kiinniottovideota. Maanantaina 26. elokuuta Iltalehden sivuilla julkaistiin video kiinniottotilanteesta, joka oli lukijan kuvaama. Lisäksi toimittajat lukivat keskustelupalstoja, joissa kiersi erilaisia huhuja tapauksesta. Lisäksi Iltalehti sai tapauksen johdosta lukuisia vihjeitä yleisöltä. Vastaus-

ten perusteella toimittajat kokivat, että oli heidän tehtävänsä tarkistaa viranomaisilta, pitivätkö yleisön tiedot paikkansa.

No meille tulee usein paljon lukijavihjeitä ja kuvamateriaalia, mutta nyt tuli ehkä jotenkin poikkeuksellisen paljon siitä takaa-ajosta, koska se oli aika näkyvää.

Yleisön suuri rooli korostui myös muussa tutkimusaineistossa. Yleisö nähdään kriittisenä osana toimituksellista työtä. Koska toimituksen resurssit ovat rajalliset, yleisöltä saadut vihjeet ohjasivat juttujen tekoa. Toimittajat listasivat myös sosiaalisessa mediassa ja keskustelupalstoilla liikkuneet huhut lähteiksi, joita toimittajat selvittivät virallisilta tahoilta.

Tulos on linjassa myös aiempien tutkimusten tulosten kanssa. Raittilan ym. mukaan (2008, 164) toimitusten ja silminnäkijöiden välinen keskusteluyhteys on usein parempi kuin yhteys viranomaisten ja toimitusten välillä. Yleisöt ottavat yhteyttä tiedotusvälineisiin huomattavasti aktiivisemmin kuin viranomaiset sekä penkovat internetistä nopeasti erilaisia tulkintoja tapahtumien kulusta ja löytävät tietäviä lähteitä. Tämä näkyy selvästi Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinojen käytännöissä Porvoon poliisiampumisissa. Yleisö oli aktiivisesti yhteydessä toimitukseen ja toimitus otti vinkit mielellään vastaan.

Porvoon poliisiuutisoinnin tapauksessa Iltalehdelle yleisö oli merkittävä lähde. Neljässä kuudesta haastattelusta joko kerrottiin, että tiedonhankinta oli käynnistynyt yleisöltä saadusta vihjeestä tai vaihtoehtoisesti, että sosiaalista mediaa käytettiin tiedonhankinnassa. On huomattava, että koska toimittajat osallistuivat tapauksen uutisointiin sen eri vaiheessa, on pidettävänä merkittävänä sitä, että jopa neljässä haastattelussa yleisön rooli nousee esille: yleisö on ollut siis ratkaisevassa roolissa koko tapauksen uutisoinnin ajan.

6.1.4 "Ase oli jo poliisin ohimolla" – Toimituksen omat tiedot uutisoinnissa

Iltalehden Porvoon poliisiampumisten uutisoinnissa toimittajien toiminta oli pääosin läpinäkyvää. Jutuista kävi ilmi, mistä lähteistä toimittaja oli tietonsa saanut. Vaikka esimerkiksi silminnäkijöiden haastatteluissa tehtiin päätös, että kommentit julkais-

taan nimettöminä, yleisö pystyi kuitenkin tietämään, mihin toimittajan tiedot perustuivat: jutuissa viitattiin joko viranomaiseen, silminnäkijään tai haastateltavaan nimeltä.

Lähteiden käytöstä on oleellista muistaa, että se on toimitustyön rutiinia, jota ei sen suuremmin problematisoida (Raittila ym. 2008, 140). Enemmän voidaan siis pitää poikkeuksellisenä sitä, kun lukija ei voi itse arvioida lukemansa lähteen luotettavuutta.

Tiistaina 27. elokuuta Iltalehti julkaisi jutun otsikolla ”IL:n tiedot Porvoon hyökkäyksestä: Ase oli jo poliisin ohimolla – väijytys meni pieleen monella tapaa”.¹⁶ Jutussa esitetyt väitteet perustuivat ”Iltalehden tietoihin” ja jutun on kirjoittanut IL-työryhmä. Jutussa kerrotaan, että Iltalehden tietojen mukaan poliisiampuminen on varmistumassa ansaksi. IL:n tietojen mukaan kyseessä on ollut läheltä piti -tilanne. Toisella poliisimiehistä oli ase jo ohimolla, kun toinen pääsi livahtamaan tilanteesta auton taakse. Epäillyt olivat Iltalehden tietojen mukaan vaatineet poliiseja luovuttamaan aseensa. Jutusta ei käy selväksi, mistä tiedot ovat peräisin.

Haastattelussa toimittajat eivät halunneet paljastaa lähteitä vedoten lähdesuojaan. Vastauksista kävi kuitenkin ilmi, että tiedonhankintaa kyseisen jutun yhteydessä tehtiin henkilölähteistä.

Tein omaa tiedonhankintaa ja saatuani eri lähteistä riittävästi yhdenmukaista tietoa kerroin uutisaiheesta vuorossa olleelle esimiehelle. Hän innostui aiheesta, kirjoitin jutun ja siitä prosessi eteni muistaakseni välittömään julkaisemiseen. Näin toimin kaikissa tästä aiheesta kirjoittamissani uutisissa. Tämän kaltaisissa tapauksissa, missä ”virallista” tietoa ei ole saatavilla, on yritettävä saada sitä epävirallista kautta. On kuitenkin syytä huomauttaa, että lähteet eivät suinkaan aina ole poliiseja tai edes muita viranomaisia. Yleisperiaate on, ettei pelkän yhden lähteen tietojen perusteella voida tehdä juttua. Tietoihin on saatava vahvistusta myös muualta.

Kuten tutkielman teoriaosiossa todetaan, henkilölähteen luotettavuutta on arvioitava tutkittavan asian ja tietojen kertojan näkökulmasta (Kuutti 2002, 134). Iltalehden

¹⁶ <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/397e7218-1e2e-4f7c-9c21-1fd38ad6a7a0>

toimittajan tiedonhankintatapauksessa tiedon luotettavuutta on vaikea arvioida, sillä tutkimushaastattelussa toimittaja vetosi lähdesuojaan, eikä halunnut paljastaa tarkemmin lähteitään. Kuitenkin vastauksessa toimittaja korosti, että yhdestä lähteestä saatu tieto ei riitä, vaan se on pystyttävä vahvistamaan myös muualta. Lienee perusteltua siis olettaa, että tieto on vahvistettu useammasta lähteestä. Yleisesti voidaan myös todeta, että henkilölähteen luotettavuutta voi pääsiallisesti arvioida henkilölähteen aseman, tietämyksen ja kertomismotiivin kautta (Kuutti 2002, 134). Perusteltua on myös pohtia tutkittavan asian näkökulmasta sitä, miksi tieto on päätetty julkaista. Käsittelen tätä asiaa tarkemmin luvussa 6.2.

Erilaisten onnettomuuksien ja katastrofien yhteydessä voi syntyä tilanne, jossa toimittaja joutuu turvautumaan epätavallisiin tiedonhankintamenetelmiin, jolloin vaarana on ajautua harmaalla vyöhykkeelle (Mäntylä 2008, 95). Iltalehden tiedonhankinnan tapauksessa keskeiseksi kysymykseksi nousee, kuinka luotettava lähde on kyseessä ja mistä tieto on saatu. Tapauksessa julkaistu tieto on hyvin yksityiskohtaista ja tarkkaa, mikä luo mielikuvan siitä, että jotta lähde voidaan pitää luotettavana täytyisi kyseessä olla henkilö, joka on ollut tilanteessa paikalla todistamassa sitä omin silmin. Tämä kuitenkin tuntuu epätodennäköiseltä. Vaikka tutkimusaineiston perusteella tiedonhankintaa ei voida arvioida tämän tarkemmin, on tutkielman tuloksen kannalta oleellista nostaa poikkeukselliseen tiedonhankintaan liittyvät teemat esille.

Vaikka lähteen legitimitettä voi pohtia ja kyseenalaistaa, samaan aikaan on myös muistettava, että toistaiseksi ei ole syytä olettaa, että toimittaja ei olisi toiminut tiedonhankinnassaan eettisesti tai journalistisia käytäntöjä noudattaen. Yhtä lailla on myös mahdollista, että hän on onnistunut hankkimaan tietonsa luotettavasti tavalla, joka kestäisi tarkastelua.

6.2 Uutisoinnissa käytettävä harkinta

Tutkielmani toisena tutkimuskysymyksenä oli, millaista harkintaa käytetään, kun tapauksesta julkaistiin tietoa. Tämä on erityisen tärkeä seikka, kun yritämme ymmärtää, miten toimittajat suhtautuvat tietoon ja totuuteen, sillä tiedonhankinnassa oleellista on hankittavien tietojen oikeellisuuden lisäksi myös saadun tiedon arviointi

(Mäntylä 2008, 82). Tutkimusaineistossani harkintaa käytettiin pääasiallisesti kolmella eri tavalla: haastateltavien luotettavuuden arvioinnissa, yksityisyyden suojaamisessa ja tiedon oikeudellisuuteen liittyvissä kysymyksissä.

Yleisenä huomiona aineistosta voidaan sanoa, että kaikki haastatellut toimittajat pitivät tiedon oikeellisuutta ja totuudenmukaisuutta ensisijaisena tärkeänä tekijänä, kun tapauksesta julkaistiin tietoa. Tämä korostui kaikissa vastauksissa ja uutisoinnin kaikissa vaiheissa. Kiinnostava huomio myös on, että tiedon julkaisemisen motiiveja ei kyseenalaistettu vastauksissa.

Vastauksista kävi myös ilmi, että toimituksessa käytiin keskustelua erityisesti yksityisyyden suojaan liittyvistä asioista tapauksen uutisoinnissa. Keskustelua käytiin muun muassa siitä, voidaanko ampumisista epäiltyjen veljesten nimiä julkaista. Veljekset olivat käyneet syömässä porvoollaisessa ravintolassa ampumista edeltävänä päivänä. Ravintolan nimi päätettiin myös jättää julkaisematta. Lisäksi silminnäkijähaastattelut tehtiin anonyymina. Keskustelua tiedon julkaisuun liittyvistä asioista käytiin uutispäälliköiden kanssa.

Silminnäkijöitä haastatelleet toimittajat kertoivat, että joutuivat harkitsemaan, olivatko haastateltavat luotettavia. Eräs toimittaja totesi haastattelussa seuraavaa:

Se, mitä jouduin miettimään juttua tehdessä ja ihmisiä haastatellessa oli se, että kun asiasta oli uutisoitu tosi paljon valtakunnan mediassa, jouduin suhtautumaan tosi kriittisesti siihen, mitä ihmiset sanoivat, koska he olivat lukeneet asioita lehdestä. Piti pohtia sitä, onko henkilö oikeasti nähnyt nämä asiat, vai onko hän vain lukenut näistä. Minullekin kerrottiin, että oli tapahtunut tämmöistä ja tämmöistä ja sitten hän meni tonne ja tonne, ja mietin, että se asia luki Maikkarilla melkein sanasta sanaan ja kyseessä on eri henkilö kuin mitä Maikkari on haastatellut.

Kysyttäessä, miten toimittajat arvioivat lähteiden luotettavuutta tässä tilanteessa, toimittajat kertoivat kysyneensä lisäkysymyksiä. Jos vastaukset olivat yhdenmukaisia, he olivat sitä mieltä, että he voivat pitää lähdeä luotettavana. Tässä tilanteessa toimittaja joutui kuitenkin tekemään itsenäistä harkintaa ja päättämään asiasta itse. Tilanteessa toimittajat siis luottivat voimakkaasti omaan ammattitaitoonsa toimittajana.

Myös takaa-ajovideon julkaisusta käytiin toimituksessa keskustelua. Erityisesti videon alkuperästä varmistuminen oli keskeinen seikka, jossa jouduttiin pohtimaan ratkaisukeinoja.

Lukijoilta alkoi aika paljon tulla kuvamateriaalia siitä takaa-ajosta, kun se kesti kuitenkin aika pitkään. Sitten kun näissä yleensä käy niin, että ne kuvat ja videot alkavat tosi nopeasti levitä, niin et ollenkaan yhtään tiedä, kuka sen on oikeasti kuvannut ja onko se oikeasti siitä tilanteesta. Aluksi saatiin vain yhtä tietynlaista videota, joka levisi somessa, eikä sen alkuperää tiedetty. Sitten tuli vähä eri kuvakulmasta video ja sen videon lähettäjälle soitin, ja hänellä oli sitten uskottavan kuuloinen kertomus. Että joo istuin autossa isän kanssa ja kuvattiin kun menttiin ohi. Se oli juuri tämä tilanne, kun epäillyt olivat polvillaan maassa ja poliisi otti kiinni ne. Hänet sitten jututin ja julkaisimme sen videon, koska vaikutti uskottavalta.

Myös tässä asiassa korostuu toimittajan oma harkinta ja journalistinen ammattitaito. Odotuksena on, että toimituksella on valmius toimia ammattitaitoisesti suuressa uutistapahtumassa ja että toimituksessa on ihmisiä, jotka pystyvät vastaamaan tilanteen vaatimaan haasteeseen (Olsson 2010, 91–92).

Kysyttäessä, miten arkaluontoisen tiedon julkaisua perusteltiin, toimittajat listasivat syiksi erityisesti tapauksen poikkeuksellisuuden. Tämä korostui kaikissa vastauksissa. Toimittajat kokivat, että koska kyseessä oli niin harvinaislaatuinen tapaus, siitä tuli uutisoida laajasti ja näkyvästi. Tämän lisäksi myös aiheen kiinnostavuus oli yksi tekijä, minkä perusteella tietoa julkaistiin. Toimittajat katsoivat näiden kahden asian korreloivan keskenään: tilanteen poikkeuksellisuus kasvatti tapauksen kiinnostavuutta, mikä samaan aikaan nähtiin oikeutuksena tiedon julkaisulle.

No ehkä tässä oli sellainen, että tämä oli niin iso tapaus, että kaikki tiedot, mitä saadaan, julkaistaan. Ja kiinniottotilannevideosta... Se oli niin näkyvä juttu ja häiritsti niin monen ihmisen elämää, että meidän oli pakko tiedottaa siitä. Koen, että oli pakko kertoa, mikä siellä on tilanne ja mitä siellä tapahtuu. No se videon peruste julkaisuun oli varmaan se kiinnostavuus, niinku iltapäivälehdessä aika usein on. Siinä ei kuitenkaan näkynyt epäiltyjen kasvoja tai mitään, kyllä siinä harkittiin sen käyttöä ja kyllä se oli sen asian vakavuuden kannalta tärkeää materiaalia. Aika harvinaislaatuinen video, ei sellaisia yleensä ole. Mää en nyt ihan tarkkaan muista, mutta mulla on sellainen olo, että se olisi myyty myös Ruotsiin (medialle).

Oleellinen havainto Iltalehden toimittajien käyttämästä harkinnasta on, että toimittajat kokivat vastaavansa yleisön tiedonjonon tarpeeseen omalla uutisoinnillaan aiheesta. Raittilan ym. mukaan (2008, 145) ihmisten halu saada tietoa ohjaa voimakkaasti myös toimitusten tekemiä ratkaisuja. Toimitusten tehtävä on kertoa tapahtumista tuoreeltaan ja avata sen taustoja. Kun tiedonjano on kovimmillaan, kaikki aiheesta saatavilla oleva tieto ja spekulatio on lukijoille tärkeää. Tämä ajatusmalli näkyi selkeästi Iltalehden toimittajien vastauksissa.

Teoriaosiossa tuli myös ilmi se, että iltapäivälehdille kiinnostavuus itsessään on normaali julkaisuperuste, jota ei liikaa mietitä uutistilanteessa, sillä se on jo vakiintunut käytäntö ja toimintaperiaate tehdä juttuja (Syrjälä 2007). Samalla on muistettava, että mediat toimivat uutiskilpailun lainalaisuuksien mukaan, mikä puolestaan ohjaa myös toimituksellisia päätöksiä.

Jokseenkin yllättävää oli se, että omiin tietoihin nojautuvan jutun yhteydessä toimituksessa ei käyty keskustelua ennen jutun julkaisua. Juttu eteni julkaisuun siinä vaiheessa, kun toimittaja oli kerännyt aiheesta tietoa eri lähteistä. Uutispäällikkö ei siis osallistunut varsinaiseen uutisprosessiin, mutta hyväksyi jutun julkaisun. Kysyessäni, miten tiedon julkaisemisen tärkeyttä arvioitiin, toimittaja ei osannut kertoa syytä.

Alkuvaiheessa kaikki mahdollinen uusi tieto tai uudet näkökulmat olivat kovinkin kysyttyä tavaraa.

Omiin tietoon nojautuvan jutun osalta on oleellista pohtia sitä, miksi saatuun tietoon luotettiin niin järkähtämättä. Tämä saattaa selittyä luottamuksella toimittajan ammattitaitoon. Toisaalta on oleellista kyseenalaistaa, miten yksityiskohtainen tieto aseesta poliisin ohimolla on saatu. Kuten jo aiemmin on todettu, lähteen mainitseminen jättäminen herättää lukijassa kysymyksiä, koska hän ei pysty arvioimaan lähteen motiiveja (Karvonen 2006, 11). Kuten jo aiemmin totesin, en pysty tyhjentävästi analysoimaan tiedonhankinnan keinoja, koska toimittaja ei halunnut avata niitä tarkemmin haastattelussa. Yksi mahdollinen selitys voi myös olla iltapäivälehtien velvollisuuksista vapaampana näyttäytyvä rooli (Syrjälä 2007, 70), jonka puitteissa iltapäivälehdet uskaltavat tehdä rohkeitakin ratkaisuja.

Tutkimuksessani haastatelluille toimittajille oli tärkeää, että tieto oli totuudenmukaista. Aineistosta käy ilmi, että toimittajat eivät suhtautuneet julkaistavaan tietoon kevyesti tai ”rapatessa roiskuu” -asenteella. Tiedon yhteiskunnallisella merkittävyydellä ei kuitenkaan tuntunut olevan merkitystä uutisten julkaisuvaiheessa. Tapauksesta uutisoitiin isolla volyymilla, ja toiveissa olivat erilaiset tulokulmat aiheeseen. Missään vastauksessa ei käynyt ilmi, että toimituksessa olisi keskusteltu siitä, meneekö tapauksesta uutisointi mässäilyn puolelle tai miten tarpeellista juttu on julkaista. Myös tässä suhteessa aiheen kiinnostavuus vaikuttaa olleen merkittävin syy julkaisupäätökselle. Kriisitilanteissa uutisorganisaatiot joutuvat myös arvioimaan uutistapahtuman merkitystä ja vastaamaan yleisön mielikuviin tapahtuneesta uutisoinnillaan (Olsson 2010, 95). Iltalehden Porvoon poliisiampumisten uutisoinnissa tämä siis tarkoitti käytännössä sitä, että kiinniottilanteen ollessa näkyvä, toimittajat kokivat, että näkyvyyteen oli vastattava myös uutisoinnin volyymilla.

Kiinnostavuus on iltapäivälehdelle yksi tärkeimmistä perusteista jutun tekemiselle. Kiinnostavuutta ei myöskään pidetä iltapäivälehdessä ongelmallisena asiana (Syrjälä 2007, 57.) Tutkielmassani tutkin sitä, millaista harkintaa julkaisussa käytetään. Aineiston perusteella harkintaa käytetään melko vähän ja keskustelua asiasta käydään toimituksessa hyvin pienessä porukassa. Ajatuksen tasolla toimittajat pitävät tiedon tärkeyttä ja totuudenmukaisuutta tärkeänä ja toimintaansa ohjaavana asiana, mutta kysyttäessä, miten he arvioivat lähteiden luotettavuutta, he eivät osanneet yksilöidä tiettyjä asioita.

K: Miten arvioit lähteiden luotettavuutta?

V: Niissä ei ollut mitään kovin yksityiskohtaisia haastatteluja, ne olivat enemmän sellaisia mitä oli kuultu ja nähnyt siellä paikan päällä. Ne oli paikallisia ihmisiä, ketkä asuivat siinä lähellä ja poliisioperaatio oli ollut iso. Ei ollut mitään syytä epäillä, etteikö ne olisi nähneet ja kuulleet sitä, mitä kertoivat.

Tutkimusaineistossa nousi myös esille, että tapauksen uutisoinnissa sattui toimittajien mielestä myös virheitä. Aineiston perusteella virheitä ei ollut tehty paljon, mutta niitä tunnistettiin uutisoinnissa jonkun verran. Virheinä pidettiin vahvistamattoman ja väärän tiedon julkaisua. Vastauksissa esille nousi esille jo johdannossa mainitse-

mani virheellisen Uusimaa-lehden uutisen siteeraus. Tämän lisäksi toimituksen varsinaisessa omassa uutisoinnissa havaittiin myös yksi virhe.

Sinä iltanahan meillä kävi yksi moka, kun tehtiin liveseurantatyökalulla. Sinne oli eksynyt semmoinen vinkki, mitä piti tarkistaa, ja se koski juuri sitä Porvoon aikaisempaa ratsiaa. Meille oli tullut siitä vinkki, mutta me ei oikeasti siinä vaiheessa vielä tiedetty, että liittyykö se siihen poliisiammuskeluun ja joku oli sen sinne liveseurantaan laittanut sellaisenaan, ennen kuin sitä oli vahvistettu. Se poistettiin sieltä ja jätettiin merkintä, että oli epävarma tieto, mutta se onneksi sitten varmistui, että olikin liittynyt siihen. Ei ollutkaan sitten niin paha moka.

Vaikka uutisoitu tieto osoittautui oikeaksi, pidettiin sitä kuitenkin virheenä, koska tieto oli julkaistu ennen vahvistusta. Tämä on tärkeä havainto, kun pohditaan uutisoinnissa käytettävää harkintaa ja toimittajien kykyä havaita virheitä omassa toimistustyössään.

7. Johtopäätökset

Tässä työssä olen tutkinut Iltalehden toimittajien tiedonhankintakeinoja Porvoon poliisiampumisten tapauksessa ja uutisoinnissa käytettävää harkintaa. Tapauksessa toimittajat kokivat Porvoon poliisiampumisen itsessään hyvin poikkeukselliseksi. Suomessa poliisiin kohdistuva väkivallanteko on harvinaista ja tätä pidettiin suurimpana perusteena kaikelle tapauksesta julkaistulle tiedolle. Tapauksen poikkeuksellisuudella myös perusteltiin Iltalehdessä hyvin pitkälti tehtyjä toimituksellisia ratkaisuja.

Tiedonhankinta ja -keinot koettiin osittain poikkeukselliseksi, osittain niitä pidettiin hyvin samanlaisena kuin muissakin tapauksissa. Kokemus tiedonhankintakeinoista liittyi voimakkaasti siihen, missä vaiheessa uutisointia toimittaja oli mukana. Alkuvaiheen uutisointi koettiin normaaliksi, mutta loppuvaiheen uutisointi koettiin perusteelliseksi penkomiseksi, jossa turvauduttiin osittain myös poikkeuksellisiin lähteisiin.

Tässä luvussa liitän tutkielmani tutkimustuloksia laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin journalismin tulevaisuudesta ja kehityssuunnista. Nostan esille myös mahdollisia uusia tutkimuskysymyksiä aiheen tiimoilta, jotka nousivat esiin tutkielmaa tehdessä

7.1. Radikaali kaupallistuminen ja journalismi ristitulesa

Tutkielmassa tarkastelin sitä, millaista harkintaa toimittajat käyttivät, kun kriisitapauksesta julkaistiin tietoa. Aineistosta käy ilmi, että suurimmaksi osaksi harkittiin tarkkaan, missä vaiheessa saatua tietoa voidaan julkaista: tärkeänä pidettiin sitä, että julkaistu tieto on pystytty vahvistamaan ja se on totta. Kuitenkaan varsinaista eettistä harkintaa siitä, miksi tieto on tärkeä julkaista, ei käyty. Vastauksissa nousi esiin kiinnostavuus yhtenä julkaisuperusteena. Myös yksityiskohtaista tietoa sisältävä toimituksen omiin tietoihin nojautuva juttu julkaistiin hyvin nopealla aikataululla ja vähällä harkinnalla. Vaikka kiinnostavuus on itsessään peruste julkaisulle, nostaa tämä silti esille eettisiä ongelmia.

Kiinnostavuutta ei itsessään voida pitää automaattisesti huonona tai epäeettisenä julkaisuperusteena, vaikka se nostaa esille eettisiä kysymyksiä ja samaan aikaan kysymyksen journalismin kehityssuunnasta. Iltapäivälehtiä käsittelevässä luvussa 4.1 nostin esille Koljosen (2013, 49) ajatuksen siitä, että oletukset yleisön kiinnostuksesta ovat levinneet aihe- ja näkökulmavalinnoissa iltapäivälehdistä myös muuhun mediaan. Tässä suhteessa kiinnostavuus nähdään uhkana journalismin tulevaisuuden näkymille, koska sen katsotaan aiheuttavan journalismin pinnallistumisen.

Samanlaisen ajatuksen nostaa esille myös Pietilä (2007, 94–95), jonka mukaan kiinnostavuuden kohoaminen asioiden tärkeyden rinnalle ja useimmiten yläpuolelle on rassannut toimittamisen perusteita. Mediatalouden syvälinen muutos piilee sisällön muodossa, jossa kiinnostavuudesta on kehittynyt tärkeyttä ja vastaanottamisen ajankohdasta ja paikasta kuluttajan käyttäytymistä ohjaava tekijä. Ellei media pysty pake-toimaan sisältöään houkuttelevasti, se ei tavoita yleisöä lainkaan.

Aiheuttaako mediakentän jatkuvasti lisääntyvä kilpailu sen, että juttuja julkaistaan tulevaisuudessa matalammalla kynnyksellä? Tähän ei kenellekään ole tässä vaiheessa vastausta, mutta se on yksi mahdollinen kehityssuunta, joka nousee esiin tutkielman tuloksista. Koljosen esille nostama kysymys myös kiinnostavuuden ja keveyden aiheuttamista vaikutuksista on myös oleellinen. Oman tutkielmani tulosten perusteella voidaan ajatella, että tulevaisuudessa kiinnostavuuden ja pinnallistumisen sekä eettisyyden väliset ristiriidat tulevat lisääntymään ja haastamaan toimittajia entisestään. Toisaalta ajatus kiinnostavuudesta julkaisuperusteena ei herättänyt pohdintaa tutkielmaani haastatelluissa toimittajissa, joten ainakin tältä osin voidaan todeta kiinnostavuuden ajaneen ainakin hetkellisesti ohi muista.

Ilmiö saattaa viestiä suuremmasta muutossuunnasta, jota toimittajien ammattietiikka käy läpi. On syytä muistaa, että journalistin eettiset ohjeet eivät ole pysyneet aina samana. Journalistietiikka ja viestintäalan itsesääntely on noin sata vuotta vanha ilmiö. Suomen ensimmäinen journalistieettinen normisto julkistettiin vuonna 1958. Suomen sanomalehtimiesten etikettisääntöjen jälkeen journalistieettiset normit ovat käyneet läpi pitkän kehityskaaren. Normisto uusittiin täydellisesti vuonna 1968, kun

JSN perustettiin. Sen jälkeen eettiset normit on uusittu vuosina 1976, 1983 ja 1992. Useat tutkijat toteavat, että lehdistön funktio on muuttumassa tai jo muuttunut. Kun aiemmin korostettiin tiedonvälityksen ensisijaisuutta, nyt korostuvat liiketaloudelliset arvot, taloudellisen hyödyn tuottaminen omistajille. (Mäntylä 2008, 180–182.) Kuitenkin katastrofijournalismin nähten muutokset ja Julkisen Sanan Neuvostolta saadut langettavien päätösten määrät ovat olleet vähäisiä (Mäntylä 2008, 187).

Toisaalta kiinnostavuus voi liittyä oleellisesti kriisijournalismin tehtävään kollektiivisen rituaalin rakentajana ja tunteiden käsittelijänä (Raittila 1996, 13). Kuten aiemmin todettu, median tehtävä ei ole ainoastaan tiedottaa kansalaisia tapahtuneesta vaan pystyä myös kontekstoimaan tapahtumat ja rakentamaan tapahtumille kehityskaari. Lisäksi sen pitää pysyä omalla uutisoinnillaan vastaamaan yleisön mielikuvaan tapahtuman vakavuudesta.

Kiinnostavuus liittyy oleellisesti myös nykyjournalismin kaupallistumisen trendiin, kuten edellä on todettu. Radikaali kaupallistuminen on ollut erityisen ilmeistä, kun uutiset ovat siirtyneet verkkoon. Käytännössä tämä tarkoittaa, että markkinoiden vaikutus medioihin ja niiden sisältöihin on kasvanut. Lisääntyneet kaupalliset vaatimukset vaikuttavat journalismiin yhä enenevässä määrin. (Kammer 2013, 148.) Epäilytjen poliisiampujen kiinniottovideon tiedettiin kiinnostavan ja keräävään katselukertoja, joten se julkaistiin. Varsinaisesti kiinniottovideolla itsellään ei arvioitu olevan poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä, vaikka se liittyikin yhteiskunnallisesti merkittävään aiheeseen.

Kaikki mediat panostavat toimintoihin yleisömarkkinoilla. Erityistä huomiota mainosmarkkinoihin kiinnittävät ne mediayritykset, joiden tuloista osa tulee mainostajilta. Yleisöjen täytyy tehdä valintoja siitä, miten he käyttävät aikaansa eri medioiden parissa, joten aktiivisuus markkinoilla on välttämätöntä. Yleisöt haluavat tyydyttää tiedon ja viihteen tarpeensa, mutta koska aikaa ei ole määrättömästi, heidän täytyy tehdä valintoja siitä, miten käyttää niukkoja resurssejaan eri medioiden ja yksittäisten tuotteiden seuraamiseen. (Nordenstreng 2012, 35.) Koska kilpailu lukijoista ja yleisöstä on kovaa, tehdään ratkaisuja yleisö edellä. Yleisön tarpeeseen ja tiedon halun halutaan vastata, ja se ajaa muiden seikkojen edelle.

Tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä käytiin läpi iltapäivälehdistön tyypillisiä piirteitä ja sen uutisointia ohjaavaa eettistä ajattelua. Myös tämä näkökulma nousi esille tutkielmassani, kun käsittelin uutisointiin liittyvää harkintaa. Journalistin ammattietiikan kannalta on syytä tarkastella, onko ainoastaan jonkun asian kiinnostavuus julkaista tietoa, varsinkin jos kyseessä on kriisitilanteen kaltainen arka aihe. On monin tavoin tulkinnallista, mikä on totuudenmukaista, olennaista ja monipuolista. (Mäntylä, 2008, 64).

Nykyisen medialogiikan mukaan on luonnollista, että osa toimituksellisista päätöksistä tehdään tulosajattelun perusteella: kiinnostavuus itsessään tarkoittaa sitä, että juttua luetaan paljon. Tämä tuo paljon lukijoita, mikä puolestaan vetää mainostajia puoleensa. Lainalaisuudet pätevät, vaikka kyseessä onkin kriisitapauksesta uutisointi. Radikaali kaupallistuminen ja journalistin etiikka voidaan nähdä yhtäältä toistensa vastavoimina: eettisyys kärsii, kun toimituksissa joudutaan pelaamaan kaupallistumisen pelisäännöillä. Toisaalta ne voidaan nähdä myös samansuuntaisina voimina: juttuja voidaan tehdä myös kiinnostavuuden perusteella ilman, että eettisyys kärsii. Jälkimmäinen näkökulma nousi selkeästi ilmi Iltalehden toimittajien vastauksista. Toimittajien mielestä kiinnostavuus ei ollut ongelma, sillä se palveli lukijoiden tarpeita.

Tutkielman tuloksissa on kuitenkin otettava huomioon se, että toimittajat joutuivat itse arvioimaan omaa onnistumistaan, eettisyyttään ja harkintaa tapaukseen liittyen. Kuten esimerkiksi Kauhajoen ja Jokelan kouluampumisten tutkimuksen yhteydessä on aiemmin havaittu, toimittajat kokivat saamansa kritiikin osittain epäreiluksi, eivätkä nähneet toiminnassaan mitään väärää. On siis otettava huomioon, että toimittajat eivät välttämättä itse pysty täysin kriittisesti tarkastelemaan omaa toimintaansa tilanteessa.

Vaikka kiinnostavuus itsessään on julkaisuperusteena nykymedian kentällä ymmärrettävä, nostaa se esille kysymyksen journalismin eettisyydestä ja tulevaisuudesta. Jos toimituksellista työtä ohjaavat voimakkaasti kiinnostavuus ja tuoreet näkökulmat, vaarantaako se uutisen eettisyyden? Kuinka suureksi nousee kiusaus mennä sieltä, mistä aita on matalin? Nämä ovat mahdollisia tutkimuskysymyksiä, jos aiheen tutki-

mista jatkaisi. Mielenkiintoista olisi myös eri medioiden käytäntöjen vertailu. Ajankohtainen tutkimusaihe olisi vertailla esimerkiksi Helsingin Sanomien ja Iltalehden käytäntöjä tiedon julkaisemisessa. Kärjivätkö iltapäivälehdet turhaan ”huonosta maineesta”, vai toimivatko kaikki mediat enemmän tai vähemmän samalla tavalla kriisitilanteessa. Ja jos eivät toimi, niin mikä on suurin ero? Nämä ovat olennaisia kysymyksiä ja niiden tutkiminen tarjoaisi meille tärkeää tietoa Suomen mediakentän eettisistä muutoksista, toimintatavoista ja tulevaisuudesta.

7.2. Yleisö osana uutisten tuotantoa – passiivisesta aktiiviseksi vastaanottajaksi

Tutkielman yhtenä keskeisimmistä tuloksista voidaan pitää yleisön roolia tapauksen tiedonhankinnassa. Toimittajille yleisöltä saadut vihjeet ja kuvat olivat todella merkittäviä lähteitä tapauksen uutisoinnissa. Toimittajat vahvistivat saamansa tiedon viranomaisilta, mutta tietoa saatiin merkittävä määrä yleisöltä.

Tämä havainnollistaa hyvin mediassa viime vuosikymmeninä tapahtuneen radikaalin muutoksen journalismin yleisöissä. Yleisön korostunut rooli digitaalisen median aikakaudella merkittävä ilmiö ja sitä on tutkittu paljon. Aske Kammer avaa artikkelissaan *The Mediatization of Journalism* (2013) journalismin medioitumisen vaikutuksia. Kolmantena nykyjournalismin trendinä Kammer mainitsee osallistuvan yleisön. Nykyään yleisö osallistuu enemmän uutisten tuotantoon. Tämä on seurausta digitaalisen median interaktiivisuudesta, jossa kuka tahansa voi ladata sisältöä nettiin (Kammer 2013, 150.) Käytännössä tämä tarkoittaa, että yleisöt voivat olla helpommin yhteydessä toimituksiin – lähettää palautetta, kuvia tai uutisvihjeitä.

Kammerin lisäksi yleisön muuttunutta roolia on käsitelty muun muassa teoksessa *Participatory Journalism : Guarding Open Gates at Online Newspapers* (2011). Teoksen kantavana teemana on ajatus osallistuvasta journalismista. Siinä esitetyn ajatuksen mukaan yleisön rooli on median uutoksen myötä muuttunut passiivisesta yleisöstä *aktiiviseksi vastaanottajaksi*. Uutissivustoilla tulee jatkuvasti vastaan pyyntöjä osallistua. Käyttäjiä kehoitetaan kertomaan oma mielipiteensä, kertomaan palautteensa, la-

taamaan kuva, vastaamaan kyselyyn ja jakamaan tarina ystävilleen (Domingo ym. 2011, 177–179.)

Tämä näkyy voimakkaasti Iltalehden Porvoon poliisiuutisoinnin tapauksessa. Yleisö ei siis enää ole vain vastaanottaja tai uutisten kuluttaja vaan osallistuu aktiivisesti myös uutisten tuotantoon. Yleisö osallistui aktiivisesti uutisten tuotantoon lähettämällä juttuvihjeitä ja kuvia. Konkreettisin voimannäyte yleisön merkittävästä roolista lienee lukijan video ampujien kiinniottotilanteesta. Koko kiinniottotilanteesta tehty juttu pohjautui yksinomaan lukijan kuvaamaan materiaaliin tilanteesta ja hänen kuvaukseensa tapahtumista. Jutun toteutumisen kannalta yleisön rooli oli merkittävä.

Perinteisen median, kuten sanomalehtien, radion ja television aikaan, kommunikation verkostot olivat kaksisuuntaisia. Internet taas on mahdollistanut monilta monille kommunikaation mahdollistaen keskusteluja ja jälkikäteistä osallistumista uutiseen ihmisiltä, joita journalistit ennen pitivät passiivisina (emt., 36).

Tämän kaksisuuntaisen kommunikaation verkoston merkitys yleisön ja toimittajien välillä on Iltalehden tiedonhankintakeinojen kannalta Porvoon poliisiampumisissa todella merkittävä. Yleisön rooli oli suuri, kun aiheesta julkaistiin tietoa. On kiinnostavaa pohtia, kuinka paljon vähemmän Iltalehti olisi julkaissut aiheesta tietoa ilman yleisöä. Tapauksessa näkyy hyvin konkreettisesti se, miten radikaalisti median rakenteet ja toimintamallit ovat muuttuneet verkostojen kaksisuuntaistumisen jälkeen. Tämä on mullistanut journalistisia rakenteita pysyvällä tavalla.

Journalismi määrittää itseään aiempaa vahvemmin yleisösuhteen kautta. Toimituksissa seurataan nykyään tarkasti sanomalehtien levikkilukuja, verkkouutisten kävijämääriä ja televisiouutisten katsojaosuuksia, ja niiden perusteella tehdään päätelmiä omasta suorituksesta. Journalismi yrittää saada kiinni yleisön mieltymyksistä ja tarpeista yritetään erilaisten arvotutkimusten avulla. Tämän lisäksi mediat pyrkivät välittömään kontaktiin yleisön kanssa ovat aiempaa enemmän. Keinoina käytetään lukijapaneeleita ja jalkautumista kansalaisten pariin. Tästä huolimatta yleisön tavoittaminen on tätä nykyä haasteellisempaa kuin ennen, sillä kuluttajat ovat pirstoutuneet moniksi yleisöiksi median kasvaneen tarjonnan ja eriytyneen sisällöntuotannon takia.

Myös kansalaisjournalismi on lisääntynyt, mikä tarkoittaa, että osa yleisöstä tekee itselleen journalismia verkossa. Erilaiset blogit ja verkkoalustat haastavat journalismia ja sen yksinoikeutta tiedon portinvartijoina. Yleisösuhteen muutos koskee myös sitä, miten erilaiset jutut tarjoillaan yleisölle ja millainen työprosessi niitä edeltää. Journalistisen työn muutos puolestaan kytkeytyy pitkälti monimedaalisuuteen. Erityisesti online-verkkojulkaiseminen on muuttanut journalismin kilpailuasetelmaa. (Raittila ym. 2008, 14.)

Toimittajien ja yleisön välinen muuttunut dynamiikka herättää myös kysymyksen siitä, onko toimittajien perinteinen rooli portinvartijana vaarantunut tai muuttunut muuttuneen yleisösuhteen myötä. Peters & Broersma (2012, 166) kirjoittavat, että toimittajat itse ovat sitä mieltä, että muuttunut yleisösuhde ei varsinaisesti muuta heidän tehtäväänsä uutisten tuotannossa. Heille ero ”amatöörin” ja ”ammattilaisen” välillä on selvä. Toimittajien mielestä heidän arvonsa erottavat heidän muista toimijoista mediakentässä ja nimenomaan arvot tekevät journalismista sille ominaista toimintaa. Uudet toimijat uutistuotannossa eivät pysty tarjoamaan samanlaista informaatiota ja analyysia. Toimittajat luottavat omaan professioonsa.

On monilta osin totta, että tieto muuttuu journalistiseksi toimittajan käsissä nimenomaan sitä kautta, miten tietoa käsitellään. Yleisön vihje ei ole julkaisukelpoista sisältöä, ennen kuin toimittaja tarkistaa tiedon esimerkiksi viranomaislähteestä. Tästä huolimatta on kuitenkin kyseenalaistettava Peters & Broersmarin esittämää toimittajien omaa tulkintaa siitä, etteikö muuttunut yleisösuhde vaikuttaisi heidän toimintaansa. On kiistatta selvää, että koska journalismi määrittää itseään aiempaa voimakkaammin yleisösuhteen kautta, se myös heijastuu juttujen sisältöön. Jos joku on lukijoiden mielestä kiinnostavaa, siitä tehdään juttu. Tarve tulee yleisöltä (vrt. Pietilä 2007, 94–95).

Kuten jokaisessa kriisitapauksessa, myös Porvoon poliisiampumisten uutisoinnissa Iltalehdessä on nähtävissä Raittilan mainitsemia kollektiivisen rituaalin piirteitä. Sen lisäksi, että Iltalehti pyrki välittämään ajankohtaista tietoa tapahtumista, se myös tulkitsi ja kontekstoi tapahtumaa. Eriyisen merkittävänä osana rituaalia voidaan pitää tekijöiden kiinnisaamista koskevan videon julkaisua, sillä siinä median rakentama

kertomus tapauksesta saa päätöksen: rikoksen tehneet tekijät, kriisiuutisoinnin alulle panijat, on saatu kiinni. Osassa julkaistusta uutisissa oli myös ajoittain hyvin mahtipontinen sävy, joka liittyy voimakkaasti edellä mainittuun tunteiden välittämiseen. Tätä selittänee ainakin osittain se, että rikos kohdistui poliiseihin.

7.2. Median konvergenssin vaikutus tiedonhankinnan käytäntöihin

Tutkielmasta nousi esille voimakkaasti myös muiden medioiden tietojen käyttäminen tiedonhankinnassa. Iltalehden toimituksessa seurattiin aktiivisesti muiden medioiden uutisia aiheesta, mikä on tavallista uutiskilpailun yhteydessä. Yhtenä keskeisenä kriisijournalismin piirteenä on ollut kilpailu uutisoinnin nopeutumisen ja entisestään kiristynyt uutiskilpailu. On mielenkiintoista, että toimituksessa seurattiin tarkkaan, mitä muut mediat uutisoivat, ja lähdettiin sen pohjalta edistämään aihetta myös Iltalehden toimituksessa. Mediat toimivat samassa ympäristössä kuitenkin alati kilpailun toistensa kanssa lukijoista. Sen sijaan, että keskityttäisiin yksinomaan omiin sisältöihin, tarkastellaan jatkuvasti sitä, mitä muut tekevät.

Nykyjournalismin kehitystrendi on ollut radikaalin kaupallistumisen myötä myös resurssien supistaminen. Käytännössä kaupallistuminen on näkynyt toimituksissa yrityskauppoina, jotka puolestaan ovat johtaneet lukuisiin leikkauksiin työvoimassa (Kammer 2013, 148). Tämä tarkoittaa, että toimituksessa on vähemmän toimittajia, eikä juttuihin pystytä paneutumaan entiseen tapaan. Myöskään kriisijournalismissa tapahtumien syitä, taustoja ja seurauksia ei täten todennäköisesti pystytä selvittämään yhtä juurta jaksaen ja perusteellisesti. Tässä suhteessa muiden medioiden tekemä selvitystyö tulee tarpeeseen. Julkaistusta jutusta on mahdollista poimia pääasialliset lähteet ilman, että varsinaista laajempaa selvitystyötä aiheesta täytyisi tehdä.

Tämä nostaa esille perimmäisen kysymyksen journalismin luonteesta. Onko tarkoituksenmukaista, että toimittajat yrittävät tehdä samoja juttuja? Uutiskilpailu on vaikuttanut monelta osaa toimitusten käytäntöihin ja sisältöihin, mutta tässä suhteessa se heijastuu myös tiedonhankinnan käytäntöihin. Mediakentässä on aina ollut useampi toimija, mutta aikaisemmin ymmärryksenä on ollut, että jokainen media keskittyy kiristyneestä kilpailusta huolimatta omien sisältöjen tekemiseen. Tutkielmani

tulosten perusteella tämä ei varsinaisesti pidä paikkaansa Iltalehden toimituksessa: sen lisäksi, että peräänkuulutetaan omia sisältöjä ja näkökulmia, seurataan samaan aikaan tarkasti myös muiden tekemistä, ja päästään muiden tekemän selvitystyön avulla aiheen jäljille.

Mediakonvergenssi eli medioiden yhdentyminen kuvaa medioiden erityyppistä yhdentymistä. Digitalisoituminen ja internet ovat olleet konvergenssi-keskustelun ytimessä, koska nimenomaan internet yhdistää eri viestinnän ja median muotoja. (Nordenstreng 2012, 295.) Perinteisesti mediakonvergenssilla tarkoitetaan enemmänkin median sisältöjen ja välineiden yhdentymistä, mutta tässä suhteessa mediakonvergenssin ajatusta voidaan soveltaa myös eri uutistoimitusten sisältöjen yhdentymiseen.

Sen sijaan, että toimittajat pyrkisivät löytämään uutta näkökulmaa tai tietoa aiheeseen, he tekevät moninkertaisesti saman työn. Tämä puolestaan nostaa esille myös olennaisen mediakentän kysymyksen esimerkiksi Suomen Tietotoimiston luonteesta. Monet mediat ovat STT:n asiakkaita, joten mediat saavat STT:n jutut käyttöönsä. Iltalehti ei kuitenkaan ole STT:n asiakas, koska kyseinen palvelu maksaa ja kuten jo edellä mainittu, nykyjournalismissa tavoitteena on hoitaa työt mahdollisimman pienillä resursseilla.

Tutkielmani johdannossa nostan esille ajatuksen siitä, että onko toimittajien suhde totuuteen muuttunut. Koska tilanteet elävät ja muuttuvat, suhtaudutaanko tietoon huolimattomasti? Tällaista tulkintaa ei voida tehdä tutkielman aineiston perusteella, päinvastoin. Toimittajat harkitsivat tiedon julkaisemista pääosin vakavasti. Vastauksissa korostui, että yleisöltä saadut tiedot oli vahvistettava poliisilta ennen julkaisua. Myös haastateltavien valinnassa käytettiin harkintaa ja pohdittiin, onko haastateltava luotettava. Kuitenkin ajatusta voidaan pohtia nykyjournalismin trendien valossa, esimerkiksi radikaalin kaupallistumisen ja kiinnostavuuden kysymysten lähtökohdistta. Onko journalismin muuttunut professio itsessään liikauttanut journalismia ja sen yhteisiä pelisääntöjä suuntaan, jossa tietoon suhtaudutaan kepeämmin? Nämä ovat kiinnostavia ja ajankohtaisia kysymyksiä, joihin todennäköisesti saadaan vastauksia myöhemmässä vaiheessa, kun ala kehittyy edelleen.

8. Lopuksi

Kriisitilanteet ovat tapauksia, joita muistellaan toimituksessa jälkeenpäin. Toimituksessa mietitään, missä onnistuttiin ja missä asioissa kilpailija onnistui paremmin. Loppujen lopuksi Porvoon poliisiampumiset ovat vain yksi kriisitapaus monien muiden joukossa. Se ei ole ensimmäinen eikä viimeinen tapaus, jonka parissa Iltalehden toimittajat ovat joutuneet punnitsemaan omaa ammattitaitoaan ja työskentelytapojaan. Tutkielmani kuitenkin tarjoaa näkökulmia siihen, miten toimituksessa toimitaan kriisiuutisoinnin yhteydessä ja miten arkaan tilanteeseen suhtaudutaan.

Tutkielmassani on otettava huomioon sen lähtökohdat. Tapauksen sattuessa olin työskennellyt Iltalehdessä puolentoista vuoden ajan. Uutispäälliköt ja toimittajat olivat minulle tuttuja henkilöitä, työkavereita. Tutkielmassani pyrin suhtautumaan asioihin ja haastateltaviin ja heidän sanomisiinsa kriittisesti, mutta on mahdollista, että en ole siinä täysin onnistunut. Sittemmin olen siirtynyt töihin Yleisradiolle, mutta Iltalehdessä törmäsin usein ennakkoluuloihin, jotka liittyivät iltapäivälehtitoimittajiin ja iltapäivälehtiin. Oma kokemukseni on, että Iltalehdessä työskentelee työlleen omistautuneita toimittajia, jotka pitävät kiinni korkeasta laadusta. Iltapäivälehti on kuitenkin erilainen työskentely-ympäristö kuin monet muut Suomen mediat: se näyttyy vapaampana ja rohkeampana, ja kokemukseni mukaan näin myös on. Aiheisiin tartutaan matalalla kynnyksellä ja niitä lähestytään rohkeasti ja erilaisista näkökulmista. Iltapäivälehtiä tuntevalle ei myöskään tule yllätyksenä se, että aiheilla osataan myös revitellä.

Toimittajat joutuvat usein kritiikin kohteeksi kriisitapauksen uutisoinnissa. Toimittajia on syytetty röyhkeydestä ja heidän tiedonhankintakeinojaan on arvosteltu. Erityisesti iltapäivälehtien toimittajat ovat poikkeuksellisen kovan kritiikin kohteena. Iltapäivälehdet ymmärretään suomalaisessa mediakentässä toimijoiksi, jotka pelaavat omilla pelisäännöillään. Tämä lienee osaksi totta, mutta päästää samalla muut suuret mediat kuin koiran veräjältä.

Tutkielmani myötä on perusteltua esittää kysymys siitä, onko iltapäivälehtien ja päivälehtien tiedonhankinnan käytännöissä tai eettisessä harkinnassa suuria eroja, ja

ennen kaikkea, kestävätkö tiedonhankinnan käytännöt tarkastelua. Tutkielmani johdopäättösosiossa esitin, että mediakonvergenssi eli medioiden yhdentyminen voidaan ymmärtää myös laajemmassa kontekstissa kuin vain ainoastaan eri medioiden yhdentymisenä. Se voidaan nähdä myös erilaisten journalistisen sisältöjen yhdentymisenä koko journalismin kentällä. Jos mediat julkaisevat pääosin samoja juttuja, miksi iltapäivälehtien tiedonhankintaa pidetään vähemmän eettisenä kuin muiden medioiden? Tähän kysymykseen vastaaminen vaatisi aiheen tarkempaa tutkimista. On kuitenkin kiinnostavaa nostaa esille ajatus siitä, että journalismia läpikäyvät muutokset ovat vaikuttaneet merkittävästi myös muiden medioiden käytäntöihin ja sisältöihin ja tuoneet koko mediakentän käytäntöjä lähemmäs toisiaan.

Lähdeluettelo

Kirjallisuus

Berkowitz, David (1992) Non-routine News and Newswork: Exploring a What-a-story', *Journal of Communication* 42(1): 82-94.

B. Singer, Jane; Domingo, David; Heinonen, Ari & Hermida, Alfred (2011) *Participatory journalism. Guardian open gates at Online Newspapers*. Wiley-Blackwell.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Harju, Auli; Koljonen, Kari & Heinonen Ari (2017) *Yhteistä uuteen alkuun: toimittajien kertomuksia mediatyön murroksesta*. Tampere: Tampere University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2004). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Huovila, Tapani (2005) *Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja*. Helsinki: WSOY.

Ihlebaek, Karoline Andrea & Arne H. Krumsvik (2015) Editorial power and public participation in online newspapers. *Journalism* Vol. 16(4), s. 470–487.

Juntunen, Katja (2013) *Toimittajan tiedonhankinta Iisalmen Sanomissa*. Informaatiotutkimuksen pro gradu –tutkielma. Informaatiotutkimuksen laitos: Tampereen yliopisto.

Kammer, Aske (2013) The Mediatization of Journalism. *MedieKultur* 54, 141–158.

Karvonen, Erkki (2006). Karpelan kujanjuoksu ja hutkivat journalistit. *Media & Viestintä*, 29(1). Saatavissa: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62365> (Viitattu 26. Huhtikuuta 2020.)

Kivioja, Pasi (2008) *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, journalismin tutkimusyksikkö.

Kiviranta, Uolevi (1989) *Journalistit lähteitä ammentamassa*. Tiedotustutkimus 1/1989, s.56–61.

Koljonen, Kari (2013). *Kriisi journalismissa: kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio*. Tampere: Tampere University Press.

Koljonen, Kari & Kunelius, Risto (2005) On vain yhteinen suru. Teoksessa Juho Rahkonen (toim.) *Journalismikritiikin vuosikirja 2005*. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö.

Kuutti, Heikki (2002) *Tutkittu juttu – Johdatus tutkivaan journalismiin*. Helsinki: Atena Kustannus Oy.

Kuusela, Teijo (2005) *Uhrit valtavirrassa. Tapaus Myyrmäen etiikka Hesarista Seis-kaan*. Journalistiikan pro gradu –tutkielma. Viestintätieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

Mäntylä, Jorma (2008) *Journalistin etiikka*. Helsinki: Yliopistopaino.

Nordenstreng, Kaarle (2012) *Suomen mediamaisema*. Tampere: Vastapaino.

Olsson, Eva-Karin (2010) Defining Crisis News Events. *Nordicom review* 31, s.87–101.

Peters, Chris & Broersma Marcel Jeroen (2013). *Rethinking journalism trust and participation in a transformed news landscape*. New York: Routledge.

Pietilä, Antti-Pekka (2007) *Utisista viihdettä, viihteestä uutisia*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pöyhtäri, Reeta; Väliverronen, Jari & Ahva, Laura (2014). *Mistä on suomalainen toimittaja tehty? Worlds of Journalism -surveyyn tuloksia Suomesta*. Tampereen yliopisto.

Raittila, Pentti (1996) *Uutinen Estonia*. Tampere: Tampere University Press.

Raittila, Pentti; Haara, Paula; Kangasluoma, Laura; Koljonen, Kari; Kumpu, Ville & Väliverronen, Jari (2009) *Kauhajoen koulusurmat mediassa*. Journalismien tutkimusyksikkö: Tampereen yliopisto.

Raittila, Pentti; Johansson, Katja; Juntunen, Laura; Kangasluoma, Laura; Koljonen, Kari; Kumpu, Ville; Väliverronen, Jari (2008) *Jokelan koulusurmat mediassa*. Tampere: Tiedotusopin laitos. Tampereen yliopisto.

Raittila, Pentti & Koljonen, Kari (2009) ”Kriisijournalismia ennen ja nyt”, *Media & viestintä*, 32(2). Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62961> (Viitattu 21.2.2020)

Raittila, Pentti; Koljonen, Kari & Väliverronen Jari (2010) *Journalism and School shootings in Finland 2007-2008*. Tampere: Tampereen yliopisto paino Oy.

Reich, Zvi (2010) *Source Credibility as a Journalistic Work Tool*. Teoksessa *Journalists, Sources, and Credibility : New Perspectives*, Taylor & Francis Group, London.

Saari, Heikki (2007) *Isku tajuntaan! Eli Suomen iltapäivälehdistön lyhyt historia*. Helsinki: WSOY.

Salmi, Hannu (1996) *Lissabonin maanjäristyksestä Estonian katastrofiin: Onnettomuus uutisointi ja ”tulevan pahan pelko”*. Teoksessa Salmi, Hannu (toim.) *Lopun alku: Katastrofiin historiaa ja nykypäivää*. Turku. Historian laitos, Turun yliopisto, 21-40.

Selkälä, Elina (2006) *Sanomalehtitoimittajan tiedonhankinta jutun kirjoittamiseksi*. Informaatiotutkimuksen pro gradu –tutkielma. Informaatiotutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto.

Syrjälä, Hanna (2007) *”Ei röyhkeämpiä vaan rohkeampia: haastattelututkimus iltapäivälehtien toimittajien ammatillisesta omakuvasta*. Tiedotusopin pro gradu –tutkielma: Tampereen yliopisto.

Syrjälä, Hanna. (2007) ”Kun isä lööppiin eksyi. Lööppien väkivaltaotsikot saivat yleisön kuohuksiin”, *Media & viestintä*, 30(1). Saatavissa: <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/62697> (Viitattu: 24. Huhtikuuta 2020).

Verhoeven, Beentjes & Liegenthart (2016) Disrupting gatekeeping practices: Journalists's source selection in times of crisis. *Journalism 2017*, Vol 18(9), 1107-1124.

Liite 1.

Haastattelurunko

Taustatiedot: kauanko olet työskennellyt Iltalehdessä? Mitkä ovat pääasialliset työtehtäväsi?

Uutisointiin liittyvät kysymykset

1. Miten muistat Porvoon poliisiampumistapauksen? Mikä rooli sinulla oli tapauksen uutisoinnissa? Mitä teit?
2. Minkälaista tiedonhankintaa teit tapauksesta?
3. Kenen kanssa olit toimituksessa tekemisissä? Kenen kanssa jutuista neuvoteltiin? Miten toimitusprosessi eteni?
4. Oliko tapauksen tiedonhankinnassa jotain tavanomaisesta poikkeavaa?
5. Mistä lähteistä hait tietoa?
6. Miten arvioit lähteiden luotettavuutta?
7. Millaisia asioita harkittiin, kun tapauksesta julkaistiin tietoa?
8. Miten tiedon julkaisemisen tärkeyttä arvioitiin?
9. Oliko juttujen teossa ongelmatilanteita, jotka piti ratkaista toimituksessa?
10. Mikä on mielestäsi toimittajan yleisin tiedonhankintakeino? Onko keinoissa mielestäsi eroja kriisitapauksesta uutisoitaessa?
11. Tuleeko sinulla mieleen muita esimerkkejä vastaavista tapauksista?
12. Ketä suosittelisit vielä haastateltavaksi?